

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
PROVOZNĚ EKONOMICKÁ FAKULTA

SOCIÁLNÍ POTENCIÁLY ROZVOJE VENKOVA

(Lokální sociokulturní potenciál se z etelem k sociální inkluzi)

diserta ní práce

Autor: ing. Eva Ku erová

Školitel: doc. Mgr. Helena Hude ková, CSc.

Katedra humanitních v d

Praha 2016

Obsah

1	ÚVOD	5
2	CÍLE A METODIKA	11
3	SOCIÁLNÍ A REGIONÁLNÍ POLITIKA S CÍLOVÝM ŘEŠENÍM ZVÝŠENÍ KVALITY ŽIVOTA A SE ZŘETELEM KE KONCEPTU WELFARE STATE	18
3.1	Zaměření k sociální politice a úloha občanské společnosti	20
3.2	Zaměření k regionální politice a regionálnímu rozvoji	24
3.3	Aplikace na rozvoj venkova	25
4	REGIONÁLNÍ ROZVOJ, REGIONÁLNÍ POLITIKA VE VZTAHU K ROZVOJI VENKOVA	28
4.1	Vybrané teoretické přístupy k regionálnímu rozvoji a rozvoji venkova s ohledem na sociální potenciál	29
4.2	Koncepty regionálního rozvoje a rozvoje venkova se zřetelem ke zdrojům lokality – modely rozvoje	35
5	NEHMOTNÉ FORMY KAPITÁLU – DŮLEŽITÉ ZDROJE INTEGROVANÉHO ENDOGENNÍHO REGIONÁLNÍHO ROZVOJE A ROZVOJE VENKOVA	38
5.1	Sociální potenciál a sociální kapitál – identifikace, konceptualizace a problémy s tím spojené	40
5.1.1	Identifikace a konceptualizace sociokulturního potenciálu v aplikaci na územní útvary	40
5.2	Sociokulturní potenciál ve vztahu k dalším nehmotným formám kapitálů, sociálním sítím, lokální identitě a sociální kohezi	44
5.3	Sociokulturní potenciál – zdroj rozvoje venkovské lokality a komunity	47
6	SOCIÁLNÍ EXKLUZE A INKLUZE	48
6.1	Vymezení konceptu sociální exkluze	48
6.2	Sociální exkluze a inkluze v České republice v kontextu Evropské unie	50
6.3	Sociální exkluze a inkluze na venkově	52
7	SOCIÁLNÍ PODNIKÁNÍ JAKO ALTERNATIVNÍ INSTITUCE V SOUČASNÉM ROZVOJI EVROPSKÉHO A ČESKÉHO VENKOVA	55
8	SOCIÁLNÍ POTENCIÁL VENKOVA SE ZAMĚŘENÍM NA SOCIÁLNĚ INKLUZIVNÍ AKTIVITY (SEKUNDÁRNÍ VÝZKUM)	63
8.1	Analýza dokumentů regionální politiky jako rámce pro rozvojové projekty a jejich realizaci ve venkovských lokalitách (vazba na regionální politiku)	63
8.1.1	Analýza strategických dokumentů regionální politiky (národní úroveň)	64
8.1.2	Analýza regionálních operačních programů regionální politiky (regionální úroveň NUTS 2)	68
8.1.3	Analýza tématických programů regionální politiky	70
8.1.4	Analýza Programu rozvoje venkova (regionální úroveň – venkov)	72

8.1.5	Monitoring území MAS z hlediska sociální exkluze (regionální úroveň – MAS)	75
8.2	Analýza institucí/organizací na českém venkově vykonávajících sociálně inkluzivní aktivity (vazba na sociální politiku)	79
8.2.1	Analýza sociálního podnikání a chráněných pracovních míst na venkově (vazba na politiku zaměstnanosti)	80
8.2.2	Analýza sociálních služeb na venkově (vazba na politiku sociálního zabezpečení)	88
8.2.3	Potenciál venkova pro sociálně inkluzivní aktivity – srovnání podle krajů České republiky	100
9	SOCIÁLNÍ/SOCIOKULTURNÍ POTENCIÁL NA VENKOVĚ V SOUVISLOSTI SE SOCIÁLNÍ INKLUZÍ (PRIMÁRNÍ VÝZKUM)	103
9.1	Hodnocení sociokulturního potenciálu venkovských obcí (kvalitativní výzkumná akce)	104
9.1.1	Agenda	105
9.1.2	Aréna a aktéři	106
9.1.3	Výsledky hodnocení sociálního kapitálu komunity	111
9.1.4	Shrnutí výsledků kvalitativní výzkumné akce	112
9.2	Hodnocení sociokulturního potenciálu venkovských obcí (kvantitativní výzkumná akce)	114
9.2.1	Charakteristiky souboru respondentů	115
9.2.2	Sociální sítě a podpora v rámci rodiny a nejbližších vazeb přátelství	116
9.2.3	Společenská participace – sítě v rámci širšího sdružování	117
9.2.4	Reciprocita a důvěra (sdílené normy a hodnoty)	119
9.2.5	Občanská angažovanost (občanská participace, participativní klima v obci)	122
9.2.6	Shrnutí výsledků kvantitativní výzkumné akce	128
9.3	Porovnání výsledků kvalitativní a kvantitativní výzkumné akce (se zřetelem k testování významnosti shody mezi OSIplus a OSIminus)	131
10	DISKUSE	133
11	ZÁVĚRY	137
12	POUŽITÁ LITERATURA	142
PŘÍLOHY	152

PODĚKOVÁNÍ

Tato práce by nemohla být dokončena bez podpory přátel, kolegů, citlivých přátel a blízkých, a ochotných účastníků výzkumu.

Zvláštní poděkování patří Heleně Hudečkové za cenné rady a trpělivost.

1 Úvod

Základním obsahovým rámcem této práce je veřejná politika¹, která je prostředkem uskutečnění praktické politiky a směřuje ke stabilizaci a zvýšení kvality života, a to zmírňováním následků sociálních problémů (ex post), registrací rizik vzniku sociálních problémů (ex ante).

Pro veřejnou politiku jako vědní disciplínu je charakteristická multidisciplinarita, dochází k propojování výkladových rámců z pohledu sociologie, ekonomie, politických věd, práva a dalších. Tento rámec je využíváno s dosahem do empirické polohy, jež pak přispívá k praktickému uplatnění politik. Navazující aplikovanou sociální vědou na vědomí veřejné politiky je analýza politiky (policy analysis), respektive analýza metod zkoumajících jednotlivé politiky (policies). Analýza politiky (policy analysis) je aplikovanou disciplínou užívající multidisciplinárních metod zkoumání empiricky využitelných v praktické politice (Potěšek 2005)². Odborníci vymezují tři odlišné přístupy ke studiu veřejných politik:

1. veřejná politika jako cyklus,
2. veřejná politika jako interakce aktérů
3. veřejná politika utvářená polem institucionalizovaných sítí.

První chápání veřejné politiky jako politického cyklu odpovídá obecné úrovni politik v jejich strukturálních prvcích. V případě této práce to jsou jednotlivé strukturotvorné součásti sociální a regionální politiky. Modelová představa veřejné politiky jako politického cyklu říká tři stupně, které se cyklicky opakují:

1. stupeň: Příprava veřejné politiky (metaúroveň) – zahrnuje analýzu hodnot, skutečností, problémů k řešení, identifikace problémů, volbu strategie politiky.

¹ Veřejná politika jako samostatná vědní disciplína vznikla v 60. letech 20. století z potřeby porozumět konkrétním politickým problémům, politickým vlivům na společnost včetně nechtěných i neočekávaných následků politik. A kolik odborníci se neshodnou na jedné obecné definici veřejné politiky (public policy), lze ji obecně vymezit jako souhrn činností vlády přímo nebo nepřímo působících na obě úrovně, které operují na těchto úrovních: politických rozhodnutí, produktů a následků politiky (Peters 2003). O veřejných politikách se v odborných kruzích diskutuje, přičemž je výrazně zdůrazněna její empirická rovina s dopadem do každodenní politické praxe, ale i běžného života lidí.

² Mezi základní disciplíny a jejich témata vázaná k veřejné politice jsou sociologie (pro porozumění společnosti s respektem k jejímu sociálně-hierarchickému uspořádání a přístupu k řešení sociálních problémů), ekonomie (pro upesnění otázek ekonomického užítku, nákladů a zisku), veřejná správa (pro sledování správného uspořádání), politologie (pro sledování rozhodovacích procesů) a filosofie (pro sledování hodnotového rámce politik) (Potěšek 2005).

2. stupe : Vlastní návrh ve ejné politiky – zahrnuje stanovení cíl , hodnot a hlavních alternativ politik, odhad výnos a náklad takových alternativ, volbu optimální varianty.
3. stupe : Realizace a hodnocení ve ejné politiky – zahrnuje motivaci k realizaci politiky, vlastní realizace a ex post hodnocení (Pot ek – Vass – Kotlas in Pot ek 2005).

Takové kroky doprovází nejen identifikace a uznání sociálního/ích problému/ , ale i rozhodnutí o řešení problému, na němž se podílejí odborníci, občané a úředníci a posléze samotná implementace konkrétního řešení. Pro tuto práci je významné zaměřit se více na aktéry a analyzovat jejich jednání, jímž zasahují a utvářejí veřejnou politiku, to je na druhý ze jmenovaných přístupů. Politické ovládání reality (policy-making) může směřovat více k normativnímu modelu takového vládnutí, anebo k nehierarchickému (síťovému) modelu. V této práci bude spíše užíván síťový model (policy network), kdy jsou analyzovány vazby mezi volně spjatými aktéry v proměnlivé síti. Vycházíme tedy z propojení druhého a třetího přístupu, užívaných ke studiu veřejných politik.

Protože řešení problémů v rámci veřejné politiky přesahuje hranice formální politické hierarchie, nelze jednotlivé jednotky odděleně studovat, ale dochází k reflexi vzájemných vazeb přesahujících hierarchické hranice. Autoři se při sledování vztahů zaměřují na jejich charakter, a to konkurenční i kooperativní (Kotlas 1998). Výběr je tedy omezen na ten který z alternativních modelů tvorby veřejné politiky zohledující aktérství, tzv. model AAA nebo síťový model (policy network). Jde o modely, při jejichž zaměření je v empirické rovině užíváno technicky hojně zastoupených v empirickém sociologickém výzkumu: dotazování, zúčastněné pozorování a obsahová analýza (Balík in Fiala – Strmiska 2005). Model AAA napomáhá výzkumníkům poznat procesy tvorby veřejné politiky prostřednictvím vztahů projevujících se konsensuálně i konfliktuálně. Prostředím utváření takových vztahů je tzv. politická aréna (public arena), mající v hierarchickém vnímání veřejné politiky tři typy arén – politické strany, legislativu a exekutivu. V alternativním modelu tvorby politiky se tyto arény rozšiřují o arénu veřejnosti, byrokratickou arénu a arénu zájmových/nátlakových skupin. Také média jsou považována jako neopominutelná aréna veřejné společnosti. Politickou agendu představuje souhrn problémů vnímaných aktéry. Model AAA má nevýhodu v nízké predikovatelnosti a uplatnění v situacích, kdy probíhá konkrétní problém. Přesto se

domníváme, že je možné uplatnit jej i na mikroúrovni obce, to je úrovni, která bude hlavní p i našem empirickém sledování.

Koncept sít politik (policy networks) p edpokládá utvá ení ve ejné politiky polem institucionálních sítí. Model vnímá tvorbu politik jako sí aktér , kte í zasahují do pr b hu i výsledného produktu ve ejné politiky, která je volným prostorem utvá eným aktivním aktérstvím rozli ných skupin. Práv tento p ístup k ve ejným politikám bude v práci uplat ován, protože nep edpokládá již vzniklý problém, který by byl analyzován, ale klade si dv základní otázky. Jednak se snaží identifikovat, jaké problémy by m ly být v rámci politiky ešeny, a to bez ohledu na formální jevy, a jednak zkoumá, jak p íspívají k utvá ení politiky akté i³ (Pot ek – Vass – Kotlas in Pot ek 2005). Sí ový p ístup ke sledování politik umož ňuje utvá ení ur itých map aktér a jejich interakcí a rozli né konfigurace aktér p edpokládají rozli né zp soby praktických ešení, a to s ohledem na ešení mimo politická a ekonomicko-správní centra (Fiala – Schubert 2000).

P edpokladem úsp šného studia ve ejné politiky je také respekt ke konceptu strategického vládnutí. Protože práce je zam ena k regionální politice, je koncept strategického vládnutí nutné sledovat v jeho multidimenzionálním rozm ru, tedy jako tzv. víceúrov ové vládnutí⁴, nikoliv jen vládnutí vycházející z centrální úrovn (Pot ek 2007). V praxi jde p edevším o aktivní roli nestátních organizací fungujících v rámci menších regionálních celk a o vzájemnou spolupráci p edstavitel ve ejného i soukromého sektoru tak, aby docházelo k transformaci (rozvojových) cíl a idejí do konkrétních in (Peters 2003).

V praktické politice jde nez ídka o aspirace na dosažení stejné úrovn kvality života venkovan a m š an⁵, jež prost ednictvím jednotlivých ve ejných politik (nap . regionální politiky, politiky rozvoje venkova, zem d lské politiky, p íp. dalších) sm ůjí

³ Metodicky se sledují ti základní kritéria pro postižení rozlišných typ policy network: 1. Úroveň institucionalizace, tedy kritérium míry stability sít lokalizací stabilních skupin aktér i ad hoc vzniklých; 2. Rozsah uspo ádání tvorby politik, ur ující, zda proces tvorby politik je omezen pektoráln í nikoliv a 3. Po et skupin ú astník a zjišt ní, zda jde o „otev ené“, p ístupné skupiny aktér í spíše naopak (Pot ek – Vass – Kotlas in Pot ek 2005).

⁴ Koncept víceúrov ového vládnutí zachycuje stav politického uspo ádání, v n mž akté i nejsou nutn v í sob v hierarchickém uspo ádání, rozhodování je založeno na vyjednávání širokého spektra aktér a dochází k tzv. dynamické disperzi autorit, tedy rozhodovací pravomoce nejsou vázané na jednu úroveň vládnutí, ale na skupinu aktér rozptýlených nap í t mto úrovn ími (Kaiser, Prange 2004). Koncept víceúrov ového vládnutí poukazuje na rozptýlení moci dv ma sm ry – procesem europeizace a procesem decentralizace. P í procesu europeizace dochází k p enášení autority nad rámce státu, tedy k jistému omezení moci národních vlád. Decentralizace znamená, že vlády národní úrovn ztrácí svou moc ve prosp ch aktér na úrovních region í lokalit (Beneš 2008).

⁵ V politických praktikách m že jít o „realné“ ambice, které, z hlediska v dního p ístupu, jsou vnímané jako ideál rovnosti, nikoliv jako jeho napln ní.

k sociálně soudržné společnosti. Otázka, která se logicky nabízí a v práci bude sledována, je, jaké nástroje jednotlivých veřejných politik mohou posilovat kvalitu života v regionech se zetelem k jejich „místnosti“ a „venkovskosti“. Současný přístup k řešení (sociálních) problémů v regionální politice akcentuje jednak využití místních iniciativ a inovací jako významného zdroje rozvoje a jednak jednání založeného na spolupráci rozličných aktérů utvářejících sociální síť. Takové charakteristiky reprezentují neoliberalní i institucionální přístup k regionální politice. V současnosti jsou legitimní a uplatňované oba dva přístupy, a proto Blažek s Uhlířem (2011) označují současné období regionální politiky za eklektické.

Pro tuto práci jsou relevantní ve vzájemném protnutí regionální a sociální politika. Zatímco sociální politika obecně řeší jednotlivé sociálně nepříznivé události identifikované ve společnosti (např. nezaměstnanost, chudoba), v praxi s regionální politikou se způsob identifikace (např. regionální nezaměstnanost, koncentrace chudoby v lokalitách) a následný přístup k řešení problémů mnohdy (specializuje) v kontextu daného regionu i lokality. Vzhledem k tomu, že tyto dvě dílčí politiky jsou pro práci klíčovými, považujeme za vhodné je v úvodu rámcových příloh blíže aplikaci na české prostředí.

Sociální politika jako vědní i jako praktická disciplína se v české společnosti utváří již v první třetině minulého století. První vymezení sociální politiky jsou svými zakladateli orientována jak k užšímu, praktičtějšímu vymezení sociální politiky jako politiky směřující ke zlepšení životní úrovně námezdně pracujících a sociálně potřebných. Širší pojetí politiky je takové, při němž by zájmy lidí ve společnosti byly uspokojovány způsobem trvale prospěšným celku (Macek 1925), anebo jde o praktické snažení, aby společenský celek byl vypořádan a přetvořen co nejideálněji (Engliš 1916). A koliv systém sociální politiky byl v období první republiky jejími odbornými reprezentanty rozpracován (zejména Mackem, Englišem), byl v roce 1948 odmítnut a tzv. sovětizován, což pro českou sociální politiku znamenalo přijímat nevyhovující a zjednodušené (oproti původnímu systému) prvky (Tomeš 2011). Po politické změně v 90. letech a následných ekonomických dopadech této změny (zejména v nezaměstnanosti) se znovu utváří pravidla pro sociální zabezpečení a postupně i pro další oblasti sociální politiky a sociální politika se začíná rozpracovávat i na odborné úrovni. Potěšek (1995) ji definuje jako politiku zahrnující sociální ideje a související sociálně ekonomické vztahy, Tomeš do definice sociální politiky vkládá i potřebu změny, udržení a fungování sociálního systému, přičemž zdrazuje rovinu státní nebo obecní, tedy poukazuje na decentralizaci politiky (Tomeš

2010). Postupné změny v systému reagují na proměny společnosti, resp. společnosti legitimizované sociálně nepříznivé problémy (v současnosti nejčastěji zabezpečení seniorů), čímž se sociální politika více přibližuje užšímu pojetí – praktické aktivit formující vztah jedince a sociálních podmínek života (Potěšek 1995), někdy až k antropologickému pojetí, kdy sociální politika kultivuje životní podmínky lidí, jejich dispozice a rozvíjí jejich osobnost a kvalitu života (Krebs 1997).

Regionální politika se v České republice rozvíjí v rámci veřejných politik až v 90. letech 20. století a se vstupem do EU ještě intenzivněji (Kadeřáková 2004). Obdobně jako sociální politika (a jiné veřejné politiky) orientuje své cíle obecně ke kvalitě života lidí ve společnosti, a koliv přímé cílové zaměření na kvalitu života, resp. orientaci regionální politiky na lidský kapitál a jeho využití pro rozvoj regionů se zdrazuje ve strategických dokumentech evropské regionální politiky až v posledních deseti letech (např. Strategie regionálního rozvoje 2014-2020). Do jisté míry tomu odpovídají i teoretické pohledy 70. a 80. let na regionální politiku, která byla variabilně orientovaná do tří typů politik ovlivňujících hospodářské struktury pro zlepšení efektivnosti regionální politiky – růstově orientované (optimálně alokované výrobní faktory koordinací investic), stabilizačně orientované (se snahou o vyváženost regionálních hospodářských struktur) a infrastrukturalně orientované regionální politiky (směřující k rovnoměrné vybavenosti) (Wokoun 2006). Nicméně obratem regionální politiky posledních let od hospodářských struktur k subjektům regionální politiky, jejich problémům na jedné straně, anebo jejich možnostem přispívat ke zlepšení sociální a ekonomické situace na straně druhé, se více propojují jednotlivé veřejné politiky a regionální politika evropská a potažmo i česká se prosazuje jako disciplína, která využívá a propojuje rozličné obory (ekonomii, sociologii, ekologii ad.). Projevy multidisciplinarity a interdisciplinarit lze sledovat jak u regionální politiky jako v dních disciplíny, tak i v její praxi.

S ohledem na téma práce „Sociální potenciály rozvoje venkova“ jsou sociální a regionální politika klíčovými veřejnými politikami, jež se ve své realizaci snaží řešit sociální problémy nejen prostřednictvím nástrojů sociálního státu, ale též berou zřetel na odlišnou situaci v jednotlivých regionech a prostřednictvím nástrojů regionální politiky směřují k soudržné společnosti bez výrazných regionálních odlišností, které by zaváděly vznik sociálního napětí. Proto se v následujících kapitolách zabývám nejprve současnou podobou sociálního státu s důrazem na jeho uplatnění na regionální úrovni. Otázky, které se více pojí k regionálnímu rozvoji, jsou rozpracované v další kapitole. Jde o teoretická

východiska regionálního rozvoje 20. století postavená na východiscích neoliberálního a institucionálního přístupu k regionálnímu rozvoji, zvláštní zřetel je v novém konceptu endogenního a neoendogenního rozvoje a konceptu evropské provenience, které úzce souvisejí s využíváním potenciálu venkovských komunit. V návaznosti na potenciál komunit se zabývá i odlišnostmi zdrojů sociálního charakteru, tedy jednotlivými typy kapitálu – lidskému, sociálnímu a kulturnímu. Šestá kapitola se zabývá koncepty sociální exkluze a inkluze v etnicky jejich zaměření ve veřejných politikách, a to jak v rámci české politiky, tak i politiky EU. Zvláštní pozornost je v novém odborným pracem v novém sociální exkluzi na venkově a jejich zaměření na využití sociálního kapitálu k sociální inkluzi vyloučených sociálních skupin na venkově. Poslední kapitola teoretické části disertační práce je v novém sociálnímu podnikání, které je jistou uplatnitelnou alternativou v ekonomickém a sociálním rozvoji venkovských lokalit. Bude v praxi o marginální aktivitu, její pravidla mohou přispět k posílení soudržnosti venkovských komunit v širším měřítku.

2 Cíle a metodika

Celkovým záměrem této disertační práce je v její konečné fázi zhodnotit sociokulturní potenciál vybraných lokalit České republiky se ztetelem k sociálně inkluzivním aktivitám. Tento potenciál je sociálně konstruovaný prostřednictvím jednotlivých aktérů. Proto se práce zaměřuje na ty aktéry, kteří se v domě angažují v rozvoji regionu, resp. jednotlivých lokalit. Východiskem takového zjištění jsou souasně principy regionální politiky propojující neoliberální a institucionální přístup. Zachycují situaci, v níž se odpovědnost za kvalitu života přenáší deregulací soukromého sektoru na jedince a decentralizací sektoru veřejného na místní společnosti. Tento proces se odehrává v institucionálním rámci, v němž dochází k propojování regionální a sociální politiky.

Z principů souasně regionální politiky, která v sobě propojuje tyto dva přístupy, a tím přenáší odpovědnost za kvalitu života na jedince a společnosti a předpokládá zásah jedince do institucionálního rámce společnosti, práce vychází.

Trendy souasně regionální politiky pak nastavují rámec pro empirické zkoumání konkrétních sociálních útvarů (v tomto případě venkovských lokalit) a v nich jedince, kteří utvářejí, resp. ovlivňují instituce relevantní pro život ve venkovských lokalitách. V rámci veřejných politik jde zejména o propojování jejich rozličných oblastí řešení problémů na regionální a lokální úrovni, a to s akcentem na aktivní součásti politik (v praxi jde zejména o monitoring jednotlivých rozvojových programů) a respektem k lidskému (kulturnímu) a sociálnímu potenciálu jako zdroji regionálního rozvoje.

Metodický rámec sledování sociální reality v jednotlivých regionech/lokalitách vychází ze studia veřejné politiky, a to té její části, která směřuje k hodnocení jednotlivých aktérů vzájemně propojených v sociálních sítích, tedy s využitím tzv. síťového modelu (policy network). V rámci jednotlivých regionů takový model sleduje pole institucionálních sítí s ohledem na podíl jednotlivých aktérů v utváření tohoto pole a na dopady do rozvoje regionů v sociálně politické oblasti. Takto je zhodnocován produkt dvou veřejných politik – sociální a regionální politiky v jejich souinnosti.

Dležitým východiskem pro empirické šetření, nebo zaměřuje především sociálně inkluzivní aktivity, je vymezení toho, co znamená sociální začlevení v perspektivě decizní sféry, která se řídí příslušnými strategickými dokumenty, v tomto případě Strategii sociálního začlevení 2014-2020. Sociální začlevení je definováno jako proces poskytování příležitostí sociálně vyloučeným i jen exkluzí ohroženým lidem zapojit se

do ekonomického, sociálního a kulturního života společnosti. Jeho cíle lze naplňovat ve čtyřech bodech:

1. zajištění úasti na trhu práce a přístupu ke zdrojům ve společnosti (v etn zboží a služeb),
2. prevencí rizika sociálního vyloučení,
3. pomocí nejvíce ohroženým jedincům a rodinám,
4. mobilizací relevantních aktérů sociální inkluze.

V empirické práci se z této široké problematiky soustředíme na první a čtvrtý bod. V případě prvního bodu jde o zaměření na podíl na zdrojích společnosti, a to zejména zapojení do trhu práce a službách posilujících sociální inkluzi. V případě bodu čtvrtého budeme sledovat potenciál relevantních aktérů, kteří mobilizují své kapitály (lidský, sociální) při sociálně inkluzivních aktivitách.

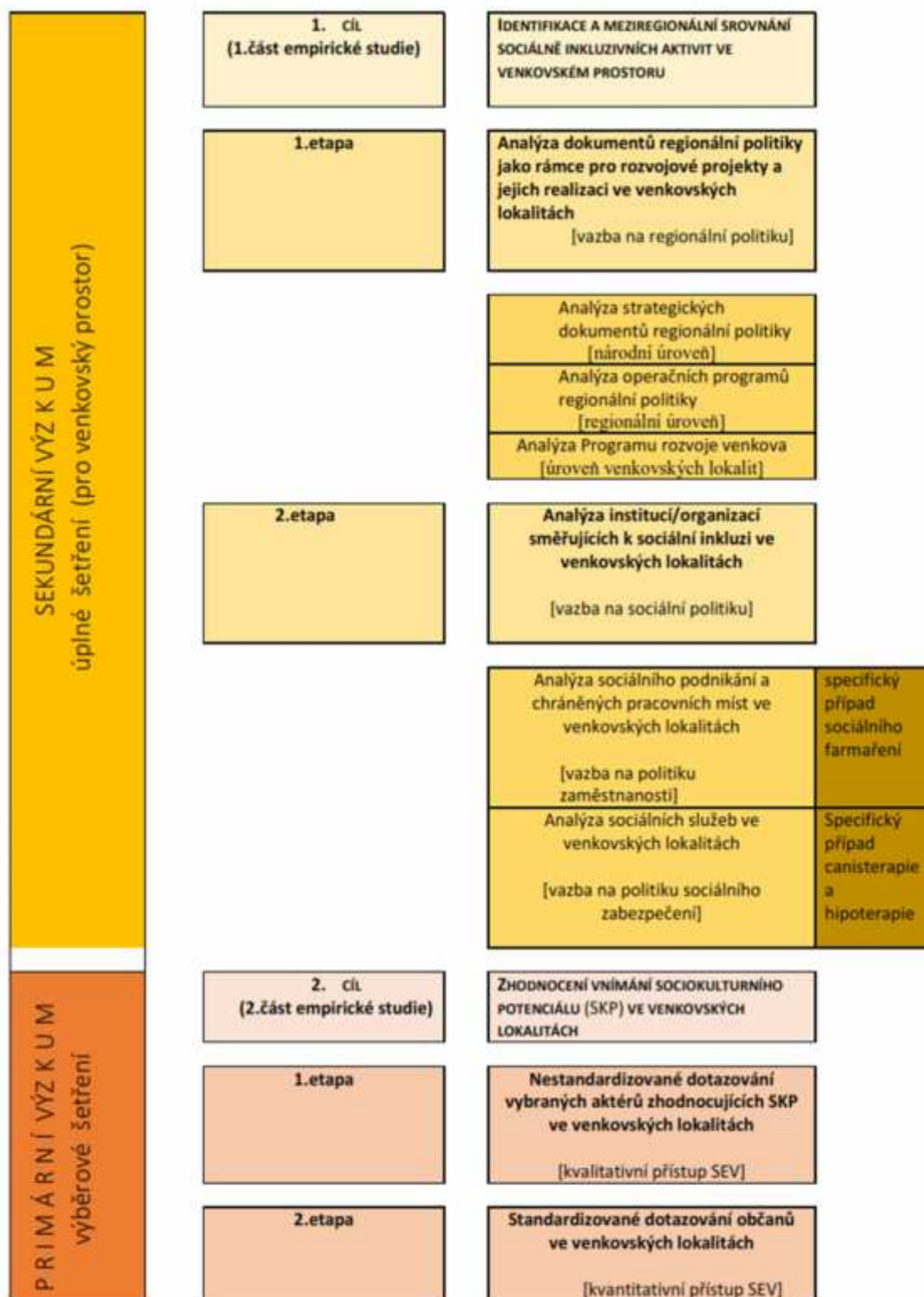
Potom můžeme cíl zhodnotit sociokulturní potenciál vybraných lokalit České republiky se z etelem k sociální inkluzi rozdělit do dvou dílčích cílů, rozdělujících zároveň empirické sledování na úroveň regionů, krajů (tj. kontextu) a lokalit (tj. konkrétních objektů):

1. Na úrovni všech krajů ČR identifikovat a následně meziregionálně srovnat sociálně inkluzivní aktivity ve venkovských obcích nabízené v rámci sociální politiky a regionální politiky (1. část empirické studie).
2. Na úrovni vybraných venkovských lokalit ve vybraných krajích ČR zjišťovat a zhodnocovat vnímání jejich sociokulturního potenciálu, a to prostřednictvím reprezentantů obce i obyvatel žijících (2. část empirické studie)⁶.

Pro přehlednost uvádíme schéma empirické části této disertační práce.

⁶ K vymezení venkova dochází kvalitativně a kvantitativně. Evropská charta pro venkov definuje rurální oblasti jako prostor (zahrnující malá města a vesnice), jehož hlavní části jsou používány pro zemědělství, lesnictví, vodohospodářství, ekonomické a kulturní aktivity místních, bydlení, rekreaci a oddech. Kvantitativní přístup k vymezení venkova se proměnil. Z původního jednoduchého modelu se stal komplexní model venkova. Pro určení tří typů regionů dle míry rurality (převážně venkovské, středně venkovské a převážně městské) se regiony rozlišovaly dle podílu obyvatel žijících ve venkovských obcích, v nichž hustota obyvatel nepřekročí 150 obyvatel na km². Takový model se rozpracovává o sledování výskytu velkých měst v regionech a dostupnost v těchto městech. Nově utvořený model sledování míry rurality pracuje s měřítkem, která rozdělují prostor na stejně velké čtverce kilometrů čtverečních, přičemž hranice výš je hustota 300 obyvatel na km². Region je označen za městský, pokud součet obyvatel žijících na území sousedících čtverců s hustotou překročí 300, tj. více než 5 000 obyvatel. Ostatní regiony jsou venkovské. Komplexní model vymezení venkova pracuje se třemi dimenzemi -- dostupností, zaměřením ekonomiky regionu a identifikací a využitím forem kapitálu. Zpracováno dle http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Urban-rural_typology#cite_note-1.

Schéma1: Postup empirické práce

První část empirické studie (zahrnuje celou českou republiku)

V první části empirické studie odpovídající prvnímu dílu cíli bude využita zejména technika studia dokumentů, které bude probíhat ve dvou etapách – v první etapě jde o data vázaná na regionální politiku ČR (v kontextu EU), zatímco v druhé etapě na sociální politiku ČR, protože v této práci jde o jejich propojování.

Klíčovým předpokladem pro naplňování kvality života je sociální soudržnost venkovských společenství. V rámci prostorové dimenze je územní soudržnost jedním z principů udržitelného rozvoje území. Tak se prosazuje v současné evropské regionální politice. Předpoklad sociálně soudržných regionů a jeho naplňování v rámci regionální politiky budeme sledovat studiem dokumentů v první etapě empirické práce odpovídající plnění prvního dílu cíle. Ve více úrovních na ose globalita – lokalita proběhne analýza dokumentů regionální politiky:

1. Analýza klíčových strategických dokumentů vymezujících předpoklady pro regionální politiku státu v rámci Evropské unie (tj. Národní strategický referenční rámec a Strategie regionálního rozvoje pro plánovací období 2007-2013 a Dohoda Partnerství a Strategie regionálního rozvoje pro plánovací období 2014-2020),
2. analýza operačních programů pro plánovací období 2007-2013 a 2014-2020,
3. analýza zaměření Programu rozvoje venkova (2007-2013 a 2014-2020).

V prvních dvou úrovních analýz jde o kvalitativní analýzu textu, v níž budeme sledovat zaměření regionální politiky na sociálně inkluzivní aktivity odpovídající aktivní sociální politice realizované v jednotlivých regionech a lokalitách. V této úrovni proběhne nejprve analýza dokumentů Programu rozvoje venkova sledující proměny jeho zaměření ve vztahu k sociálně inkluzivním aktivitám a na ni naváže analýza projektů realizovaných v rámci Programu rozvoje venkova v období 2007-2013 v rámci tzv. čtvrté osy programu, v níž dochází k uplatnění přístupu LEADER. Základní výzkumnou otázkou přitom je, zda v posunu plánovacích období dochází/nedochází ke ztuhlejšímu přístupu sociální a regionální politiky, jak o tom hovoří Blažek a Uhlíř (2011). Jde o to, zda vytvářený institucionální rámec o prolínání regionální se sociální politikou svědčí.

V druhé etapě 1. části empirické studie budou analyzována data identifikující instituce, resp. organizace, jejichž charakteristika a innosti odpovídají sociálně inkluzivním aktivitám a principům sociálního podnikání. Bez ohledu na obecnou definici sociálního podniku bude důležité, aby šlo o takové subjekty, jejichž aktivity nesmují

primárně k ekonomickému zisku a zároveň svou činností orientují (anebo alespoň doprovází) ke zmírnění sociálně nepříznivého jevu v regionu, jednájí ve prospěch sociálně slabých jedinců a skupin a potažmo ve prospěch lokality (společenství), v níž působí, nebo jiní pro posilování sociální koheze. Data, z nichž bude analýza vycházet, jsou ve většině dostupná data jednotlivých resortů a speciálních institucí (především Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Národní síť MAS). Přehled zdrojových dat uvádíme v následující tabulce⁷.

Tabulka 1: Přehled zdrojových dat

Charakter dat	zdroj	poznámka
Poskytovatelé sociálních služeb	Katalog sociálních služeb	Poskytovatelé nemusí mít licenci MPSV
Registrovaní poskytovatelé sociálních služeb	MPSV	Poskytovatelé sociálních služeb s licenci MPSV k poskytování sociálních služeb
Projekty sociálního podnikání v zemědělství	TESSEA	Projekty realizované na farmách a odpovídající principům sociálního podnikání
Projekty sociálního podnikání v MAS	Národní síť MAS	Projekty realizované v rámci MAS a odpovídající principům sociálního podnikání
Poskytovatelé canisterapie a hipoterapie	Diplomová práce Jitky Koškové	Poskytovatelé zooterapeutických služeb s příslušnou licencií garantující odbornou kvalitu služby
Zaměstnavatelé vytvářející chráněná pracovní místa	MPSV	Zaměstnavatelé s uzavřeným kontraktem s MPSV, vytvářející pracovní místo pro jedince exkludované z trhu práce

⁷ Data byla sbírána při řešení projektu Zhodnocování přírodního a sociokulturního potenciálu venkova prostřednictvím aktivit přispívajících k sociální inkluzi (č. 11190/1312/3182) podporovaného interní grantovou agenturou PEF ZU v letech 2014-2015, v němž jsem la autorka této práce pozici spoluřešitelky.

Systematická analýza aktivit a subjektů na venkov, které odpovídají úsilí o sociální inkluzi, je k prohloubení znalosti o charakteru takových subjektů z hlediska jejich činností, rozsahu a způsobu působení. Rozsah, orientace, délka působení sledovaných organizací a další kritéria předjímají potenci jednání, které není prosté sociální citlivosti, respektu a směřování k sociální soudržnosti lokality regionu. Jsou tak indikátory (nepříмыми ukazateli) sociálního potenciálu. Provedení takové systematické analýzy, která propojuje data výše uvedených databází, je nutným krokem pro splnění cíle, ke kterému směřuje práce – zhodnocení sociokulturního potenciálu na úrovni venkovského prostoru České republiky v etnometrikrajsovém srovnání.

Druhá část empirické studie (zahrnuje vybrané lokality České republiky)

V druhé části empirické práce bude kombinován kvalitativní a kvantitativní přístup v sociologickém empirickém výzkumu, a podle toho lze tuto část také rozdělit na dvě navzájem navazující etapy.

První etapa bude postavena na kvalitativním přístupu, konkrétně technice nestandardizovaného dotazování. Dotazování budou vybraní aktéři v jednotlivých vybraných lokalitách, kteří jsou aktivní ve veřejném životě a v rozvoji lokality a jsou schopni obecnější reflexe komunitního života. Lze předpokládat, že půjde zpravidla o reprezentanty místních vlád (starosty a zastupitele), představitelů spolků a uskupení typu sociálního podniku a případně o další aktéry zasahující do rozvoje lokality a přispívající k sociální soudržnosti v lokalitě. Výběr aktérů bude záměrný s využitím techniky sněhové koule. Cílem rozhovorů bude postihnout v domě sociokulturního potenciálu dané lokality (příp. regionu, v němž aktéři působí) a klíčové faktory rozvoje, subjektivně vnímané jednotlivými aktéry (a to z hlediska jejich důležitosti pro rozvoj)⁸. Jednotlivé oblasti sociokulturního potenciálu budou jednotliví aktéři nejen identifikovat jako faktory ovlivňující sociální kapitál, ale budou také ohodnocovat míru a sílu jednotlivých faktorů s ohledem na přínos (příp. bariéru) pro rozvoj.

První okruh otázek rozhovoru operacionalizuje sociální kapitál jako zdroj rozvoje lokalit v pěti základních oblastech. Sledují se v nich vazby jedinců a rodin, participace na občanském životě a sounáležitost s lokalitou. Dokreslujícím je druhý okruh otázek

⁸ Obsah rozhovorů pro zjištění sociokulturního potenciálu je volně inspirovaný výzkumným projektem F. Zicha (jeho tým sledoval a srovnával vybrané regiony v Ústeckém a Jihočeském kraji, Zich 2008) a projektem realizovaným týmem Z. Vajdové (v němž byl sledován sociální kapitál na regionální úrovni).

využívající koncept studia ve venkovských politikách, a to již zmíněný model AAA sledující politické agendy, aktéry a aktivity (rozpracování viz v 9. kapitole):

V této etapě si klademe otázku-hádanku vhodnou pro kvalitativní přístup v sociologickém empirickém šetření – jak hodnotí klíčové aktéry i rozvoje sociokulturní potenciál obce, v níž žijí? Na výsledky kvalitativní výzkumné akce navazuje deskriptivní otázka pro kvantitativní výzkum, která bude moci být pojata již jako hypotéza k ověření.

V druhé etapě využijeme techniky kvantitativního výzkumu. Dotazovací nástroj vychází opíraje se o empirický výzkum odborných týmů vedených Z. Vajdovou, F. Zichem a ze studia metodického sledování sociálního kapitálu a sociokulturního potenciálu. Otázky jsou modifikované tak, aby vyhovovaly předmetu této práce a hledisku zkoumaných objektů, to je venkovských lokalit. Proměnné sledované dotazovacím nástrojem budou analyzované (obdobně jako v projektu týmu Z. Vajdové) v pěti základních oblastech užitých při operacionalizaci sociálního kapitálu v předchozích zahraničních studiích (Harper, Kelly 2003). Rozpracování viz opíraje se v 9. kapitole.

Základní výzkumnou otázkou pro tuto kvantitativní výzkumnou akci (deskriptivní v Giddensově terminologii) je, jestli se liší v domě o sociokulturním potenciálu lokality v souvislosti s tím, že místní obyvatelé mohou/nemohou ve svém bydlišti pozorovat (vnímat, sledovat) sociálně inkluzivní aktivity. Otázka naznačuje, že respondenty budou v tomto případě obyvatelé vybraných obcí, které (narozdíl od aktérů rozvojových aktivit v obci) můžeme označit jako „pozorovatele“, kteří více či méně přispívají ke zhodnocení místního sociokulturního potenciálu svým životem v místním společenství.

Výběr zkoumaných objektů pro druhou část empirické práce (ob její etapy) provedeme dvoustupňovým záměrným výběrem. V prvním stupni vybereme ty i regiony na úrovni kraje (NUTS 3) a v druhém stupni v nich vybereme vždy ty i venkovské obce, z nichž ve dvou budou zjištěny sociálně inkluzivní aktivity (viz 2. etapa 1. části empirické studie) a ve dvou nikoliv. Jde o chráněná pracovní místa, sociální podniky, sociální farmy a sociální služby v etn zooterapie. Celkem tedy bude do šetření zahrnuto 16 obcí. Toto výběrové šetření zahrnuje 28,6% z kraje R s výskytem venkovských lokalit a 0,096% venkovských obcí (dle kritéria počtu obyvatel do 2000). Dotazníky budou distribuovány všem domácnostem ve vybraných obcích.

3 Sociální a regionální politika s cílovým řešením zvýšení kvality života a se zřetelem ke konceptu Welfare State

Základním východiskem, st edobodem každé veřejné politiky, tedy regionální a sociální nevyjímaje, je přístup ke kvalitě života jedinců v dané společnosti. V praktické politice se mobilizují veškeré nástroje, zdroje a aktéři k tomu, aby přispěli k udržení i zvýšení kvality života. Kvalita života je tudíž kategorie, která vysvětluje cílové zaměření této práce, tj. sledování sociálního jednání v lokalitách, které lze promítnout do rámců sociální a regionální politiky. Jinými slovy, lidé žijící a působící ve venkovských komunitách aktivně i pasivně, záměrně i nevědomě přispívají svým jednáním v soukromém i profesním životě jednak ke kvalitě svého života a jednak mohou ovlivňovat i kvalitu života na komunitní úrovni. Potenciál aktérů je hlavním zájmem této práce.

Fenomén kvality života bude nahlížen perspektivou sociologů, tedy jako „welfare“ (v překladu do češtiny je nejnastatěji užíván termín blaho), nikoli perspektivou psychologizující v úrovni individuálního prožívání. Pjde tedy o stav a variabilitu kvality života společnosti. V posledních dvaceti letech došlo k výraznému posunu k vícerozměrnosti indexu kvality života od ryze ekonomizujícího (postaveného na hodnotách hrubého domácího produktu) k více neekonomizujícímu a vnímajícímu i subjektivizované indikátory zasahující do souhrnné hodnoty indexu kvality života.⁹

Při sledování kvality života v rámci Evropské unie se vychází ze tří zásad:

1. Sleduje se individuální rovina kvality života, aby byla zachycena mikroúroveň životní prostředí konkrétních podmínek a jejich percepce jedinci, přičemž je zasazena do makrostrukturálního kontextu společnosti, v níž jedinci žijí.
2. Pohled na kvalitu života je vícekritériální, kdy nejde jen o popis několika dimenzí, ale i o vzájemné souvislosti jednotlivých kritérií.
3. Měření životní podmínkami objektivních i subjektivních indikátorů, aby hodnotově orientované subjektivní vnímání jedinců přispělo k lepší interpretaci sociální

⁹ V roce 1995 zavádí Světová banka tzv. Index bohatství národů, jenž dělí na tři části: největší váhu dává úrovni vzdělání a sociální organizaci společnosti (60%), méně pak kvalitě životního prostředí, tedy přírodnímu kapitálu (20%) a vybudovanému kapitálu v podobě podniků a financí (20%). Významným je i United Nations Human Development Index, který rozšířil svou metodiku o práci s faktory sledujícími sociální a genderovou nerovnost a environmentální prostředí, aby se neomezoval jen na primární tři indikátory – paritu kupní síly, vzdělání a délku života. S tímto indexem pracují i čeští odborníci a rozpracovávají je (například v Centru pro ekonomické a sociální strategie při Univerzitě Karlově).

reality a p ísp lo tak ke komplexnímu vnímání spole nosti (<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2004/105/en/1/ef04105en.pdf>).

Indikátory lze set ídit do n kolika oblastí: materiální blahobyt (p íjmová situace a distribuce zdroj), zdraví a pé e o zdraví, bydlení a okolní životní prost edí (podmínky pro bydlení), práce, znalost a dovednosti (míra nezam stnanosti a vzd lanostní p edpoklady), struktura domácností a rodinné vztahy (bezpe í, odpov dnost, d v ra a solidarita projevovaná v rámci rodiny, v etn pé e v rodin), politická stabilita a bezpe nost, komunitní život (spolupráce len komunity na v cech ve ejných), subjektivní pocit kvality života (sebereflexe individuálního well-being, i spole enského blaha). Strukturace a seskupování indikátor se m že do jisté míry r znit, avšak obsah indexu kvality života z stává (upraveno dle "The Economist Intelligence Unit's Quality-of-Life Index." The Economist. Retrieved 2007-09-12). Index kvality života p edstavuje agregovaný ukazatel se schopností relativizace mezi jednotlivými regiony, zpravidla státními útvary. Avšak pro výzkumníky je asto cenná detailn analyzovaná vnit ní struktura jednotlivých projev kvality života (Možný 2002). Experti v rámci Evropské unie v nují pozornost sledování, m ení a hodnocení úrovn kvality života.

Zásadním problémem praktické ve ejné politiky Evropské unie je cyklicky se vyskytující nep íznivá situace v evropské i sv tové ekonomice zasahující do hospodá ské situace v jednotlivých regionech i lokalitách s návaznými sociálními d sledky, které se projevují zejména fenoménem sociální exkluze¹⁰ a závislostí na nástrojích sociálního státu, a to zejména pasivních, redistribuuujících sociální dávky hmotného charakteru (Dohnalová 2011).

V empirické ásti práce, zvlášt pak té ásti, v níž budou data získávána prost ednictvím techniky dotazování, budeme sledování kvality života zam ovat na subjektivn vnímaná kritéria, týkající se komunitního života. Hodnocení kvality života ob any bude ješt detailn ji nahlíženo o ima reprezentant obce (zejména starost , p íp. jiných výrazn aktivních jedinc p sobících v lokalit). P edstavitelé komunit budou hodnotit konkrétní p ípady jedinc i rodin, ale v kontextu celé obce.

¹⁰ Již v tradi ních spole nostech byly využívány mechanismy k odsouvání osob a kolektivit na okraj spole nosti (marginalizace) i mimo ni (exkluze) k posilování sdílené identity a vnit ní kohezi spole entství. V sou asnosti se sociální exkluze p esouvá k marginalizaci i vylou ení v d sledku chudoby a nemožnosti participace na aktivitách spole nosti. Jejím ešením jsou sociáln inkluzivní aktivity (Mareš 2008).

3.1 Zaměření k sociální politice a úloha občanské společnosti

Pro sociální politiku státu je zásadní způsob uplatnění konceptu Welfare State, nebo přístup státu k tomu, že prostředkem k posílení, anebo oslabení sociální politiky tím, jakou měrou (dominantní až reziduální) a způsobem (koordinátora až poskytovatele a manažera) zasahuje v konkrétním socioekonomickém, politickém a demografickém rámci. Welfare State a poměry sil a ambicí jednotlivých aktérů, to je představitel tržních subjektů, neziskových organizací a státu směřuje k vymezenému liberalistickému, konzervativnímu i socialistickému modelu sociální politiky státu (Veleva 1996). Po ústřední roli státu (sociálního) státu je patrný již koncem 19. století, kdy Bismarck omezoval vlivu socialistů a jeho první kroky v zavedení sociálního pojištění se rozpracovávají v několika klíových momentech vývoje evropského Welfare State (Munková 2004). Do třicátých let minulého století lze ještě uvažovat o reziduálním vlivu státu prostřednictvím základních pojišťovacích prvků a omezených sociálních dávek, ale po druhé světové válce přejímají evropské státy pozici poskytovatele sociálních služeb a manažera řešení všech sociálních problémů. Tato pozice se v šedesátých letech v Evropě utvrzuje přijetím sociální doktríny státu. Avšak zároveň postoj liberalistů zpochybňuje koncept Welfare State tím, že pochybují o úspěšnosti neziskových organizací k efektivnímu naplnění konceptu sociálního státu. Svými pochybnostmi tedy spíše a paradoxně posilují univerzalistický přístup (tj. systém s dominantní úlohou státu jako realizátora sociální politiky), nebo oslabují význam participace a odpovědnosti rozličných, resp. nestátních aktérů v sociální politice.

Proces, kdy stát systematicky přenáší odpovědnost na jiné aktéry, to znamená, omezuje se univerzalistický přístup, nazývá Drucker reprivatizací (Drucker 2004). Stát se tím sice zbaví části svých výkonných aktivit a odpovědnosti, ale zůstává v pozici vrcholné politické instituce, to je rozhodujícího aktéra v souasně probíhající rekonceptualizaci evropského sociálního státu. V posledních dvaceti letech není pochyb o tom, že evropský sociální stát předpokládá participaci rozličných aktérů přispívajících k naplnění konceptu Welfare State, ale existují pochybnosti o tom, že svými aktivitami vytváří dobré podmínky pro efektivní fungování sociální politiky se silnou participací ne-státních subjektů. Drucker již v 70. letech upozorňuje na nutnost redefinice postoje státu k vládnutí, které, má-li být efektivní, musí se vzdát role vykonavatele ve společenském a ekonomickém životě a klást důraz na vytvoření politické linie, určení jednotlivých pravidel a norem, a tak předávat vize budoucího státu společnosti (Drucker 2004).

V současně společnosti¹¹ dochází k výraznému vlivu státu a regulátorů společnosti – trhu, státu a občanského sektoru¹². Trh je samoregulačním systémem s efektivním využíváním zdrojů prostřednictvím nabídky a poptávky, přičemž jednotlivci maximalizují svůj zisk a jednají-li dle předpokladů neoliberalistických východisek jako Homo Oeconomicus, pak neviditelná ruka trhu prospívá nejen individuálním zájmům jedinců, ale i dobru společenského celku. Přesto experti předpokládají, že trh je spíše mechanismem pro uplatnění ekonomické moci a představiteli jsou soukromé subjekty, zatímco stát reprezentuje zájmy veřejné. Vytváří rámec pro fungování společnosti a k tomu užívá státní klíčových nástrojů – právo, veřejnou správu a fiskální politiku. Mezi státem (reprezentujícím veřejný zájem) a trhem (reprezentujícím soukromý zájem) stojí stát, občanský sektor, jenž sdružuje organizace se shodnými hodnotami a cíli, a to uspokojit zájmy svých členů, anebo jiných potřebovaných jedinců a sociálních skupin ve společnosti.

Pro pochopení vlivu jednotlivých regulátorů společnosti je potřeba uvažovat o jejich přednostech a nedostatcích. Trh je bezesporu flexibilním a adaptabilním mechanismem maximalizujícím ekonomický efekt, je otevřený inovacím, experimentům a umožňuje uplatnit jedincům znalosti, zkušenosti a tvořivý přístup. Z hlediska kvality života jedinců lze individuálně využít zmíněných předností, avšak v perspektivě celku (společnosti) trh selhává v možnostech zmenšování nerovností v rozdělování statků. Může pak vzniknout konflikt z nelegitimované sociální nespravedlnosti, s čímž souvisí nerespektování lidské důstojnosti a ignorace kultivace lidského kapitálu. Z dlouhodobého hlediska fungování společnosti je trh krátkozraký a reaguje jen na momentální potřeby. K tomu využívá externalit trhu, informační asymetrii, přirozeného monopolu, aniž by se omezoval k zachování institucionálních hodnot společnosti a naplňoval pravidla konceptu udržitelného žití.

Pokud jde o stát, jeho kritika, resp. kritika státní správy jako veřejného regulátoru je mezi odborníky i v laickém světě. Zahrnuje odcizení v byrokraticky pojaté hierarchii, která je nepříjemná a neefektivní, potlačuje tvořivou schopnost lidí a špatně reflektuje sociální realitu. Slabá legitimita státu zvedá volbu politické reprezentace je daná také tím, že volby politické reprezentace se zúčastňuje spíše menšina nežli většina populace. Na druhé straně stát disponuje silným administrativním aparátem, který

¹¹ Týká se to zvláště transformované středoevropské sociální reality, na jejíž proměny poukazují R. Dahrendorf, I. Kováč a další.

¹² Potěšek (1997) předpokládá, že tyto přivlivné regulátory společenského života motivují chování lidí a institucí a vytvářejí předpoklady pro orientaci společnosti. Každý z regulátorů má své výhody a omezení, vždy ve vztahu k aktuálnímu společenskému kontextu.

usnadňuje realizaci velkých změn a mobilizaci rozsáhlých zdrojů, které má stát k dispozici. Stát má také významnou odpověď na společenské dobro dlouhodobým a kontinuálním zajištěním sociálních jistot a zabezpečením (relativní) rovnosti a následně i sociální soudržnosti společnosti.

Reprezentanti tohoto regulátoru, tedy občanské společnosti propojují ve svých výhodách jednotu trhu i státu. Podobně jako trh využívají znalostí a tvorivého potenciálu lidí, pružně reagují na vznikající sociální problémy. Práce občanských iniciativ, které prvotně nesmějí k zisku (resp. výnosy z činnosti jsou spotřebovávány pro další aktivity těchto organizací) jsou postaveny na silné hodnotové orientaci jejich reprezentantů, profesionálně a levně provedené práci, práci angažované a často i neplacené. V tomto případě jde o projevy tzv. dobrovolnictví (v současnosti již institucionalizovaného v právním rámci ČR). Silná hodnotová orientace představitelů neziskových organizací a angažovanost těch, kdo pracují v rámci neziskového sektoru má ale i stinnou stránku, a to nízkou schopnost respektovat jiné hodnotově orientované postoje a přístupy k (sociální) práci. Snaha celostátního přístupu k sociálním problémům, který občanský sektor zdrazňuje, naráží na absenci finančních, ale i personálních kapacit pro uskutečnění rozsáhlých úkolů. V současnosti se existence a působení neziskových organizací potýká s nejistotou a nestabilitou nejen ve finanční rovině, ale též s nedůvěrou související s využíváním neziskových organizací k uplatňování privátních zájmů vedených motivem zisku (upraveno dle Potěšek 1997).

Existuje více teorií vzniku občanských společností, přičemž pro tuto práci považujeme za relevantní teorie sociálního státu a sociálních zdrojů. Teorie sociálního státu předpokládá, že organizace občanské společnosti vlastně existovaly již v tradiční společnosti jako mechanismus řešení sociálních problémů a se vznikem a působením sociálního státu již pozbývají smyslu a je možné je vnímat jako reziduum minulosti. Teorie sociálních zdrojů vychází z tradiční struktury společnosti, nebo činnost neziskových organizací je vnímána jako záměrný projev moci elit, tedy aktivity reprezentantů elit, které posilují jejich pozici ve společnosti a vnějškově jde o projev dobré vůle a solidarity se sociálně slabými (slabšími). Teorie sociálních zdrojů rozeznává tři modely zasazení neziskových organizací do společnosti:

- liberální (založený na preferenci soukromé iniciativy a dobrovolnictví v sociálních službách, nikoli státní pomoci),

- sociálně demokratický (silná pozice státu v sociálním zabezpečení minimalizuje aktivity občanských sdružení),
- korporativistický (založený na spolupráci státu a občanského sektoru jako významného doplnění)
- etatistický (stát marginalizuje neziskové organizace ve své činnosti, nejde však o vliv dle níže uvedené typologie jako v případě sociálně demokratického modelu, ale o zájem ekonomických elit a samotného státu) (Friš, Bůtora in Potěček 2005).

Potěček dokazuje, že v české společnosti je změna týkající se vlivu tržního prostředí a rozvoje občanské společnosti velmi patrná (Potěček 1997). Proto je nepopiratelné, že jedním z klíčových zdrojů pro soudobé studium venkovské společnosti a venkovských komunit je občanský sektor jako nositel hodnot žádoucích pro chod společnosti/společnosti a místní ekonomika, obojí spojené aktivitami, důvěrou a morálkou členů venkovských lokálních společností.

Pak lze sociálně-ekonomický prostor, v jehož rámci působí občanské, spolky, podniky, komunity a další aktéři, sledovat ve třech oddílech:

- ve veřejném prostoru (prostor veřejného zájmu, kde se prosazuje veřejný zájem prostřednictvím občanských iniciativ, jejich práv, svobod a odpovědnosti),
- prostoru tržní změny (kde se setkává nabídka a poptávka),
- prostoru komunitním (kde se vzájemně setkávají a kooperují ti, kdo pomoc potřebují a ti, kdo ji na základě charity, morálky a odpovědnosti, nikoli na tržní bázi, poskytují) (Hunová 2010).

Aktéři jednotlivých veřejných politik (sociální a regionální nevyjímaje), bez ohledu na trh, stát či neziskový sektor, v němž jsou činní, mohou přispívat ke zmírňování sociálního vyloučení členů ohrožených sociálních skupin, potažmo ke zvyšování kvality života ve společnosti (Potěček 1997).

Stát jako aktér sociální politiky prosazuje a snaží se realizovat aktivní politiku (viditelné je to zejména v oblasti zaměstnanosti). Avšak podle empirických výzkumů český stát své potence (ve srovnání s uplatňováním konkrétních nástrojů sociální politiky v západní Evropě například programem veřejných prací, pobídkou k podnikání) nevyužívá (Sirovátka – Šimíková 2013). Přitom v aplikaci na regionální úroveň a politiku se tvrdí, že úspěch se odvíjí od lidských zdrojů, tedy předpokladů a dispozic lidí, jejich výkonu, motivace a podmínek k vlastní realizaci ve veřejném prostoru (Kadeřáková, Kouřilová in

Wokoun 2008). V západní Evropě je patrná snaha neodolat ani uvažování o realizaci politiky ekonomickou výkonnost a konkurenceschopnost od sociální dimenze a naopak dochází k hledání míry zásluhovosti a solidarity. Sociální politika tak reaguje na koncept post-Welfare State s edpokládající omezení role státu jako poskytovatele sociálních služeb a posílení principu subsidiarity s enesením odpovědnosti za sociální autonomii jedinců a spolupráce na nestátní a lokalizované aktéry sociální politiky.

3.2 Zaměření k regionální politice a regionálnímu rozvoji

Odborníci vymezují v oblasti regionální politiky tři rozdílné metodologické přístupy k regionálnímu rozvoji – liberální, keynesiánský a institucionální.

V rámci liberálního přístupu se objevují pochybnosti o ideálním působení trhu, které dovolují respektovat zásahy prostřednictvím finanční podpory mobility za prací, přičemž se zvažují i negativní sociální a demografické důsledky této intervence. Keynesiánský přístup kritizuje působení volného trhu, uznává rozsáhlé státní intervence pro vyrovnávání regionálních disparit, a institucionální přístup akcentuje utváření institucí racionální dohodou na úrovni stát-region, tj. hromadně smluvní způsob vytváření institucí, přičemž hlavní roli v tom přisuzuje inovativnosti vycházející z endogenních zdrojů pro rozvoj regionu (Wokoun – Mates 2006; Blažek – Uhlíř 2011).

Z pohledu regionální politiky je nejvíce diskvalifikován keynesiánský přístup k regionálnímu rozvoji, spíše upřednostován je liberální přístup (ovšem s pochybnostmi o ideálním působení trhu) a favorizován je institucionální přístup, akcentující inovativnost vycházející z endogenních zdrojů pro rozvoj regionu (Wokoun, Mates 2006; Blažek, Uhlíř 2011).

Současné období regionální politiky nazývají Blažek a Uhlíř (2011) obdobím eklektickým. A to také proto, že uplatňuje nástroje, které konvenují jak s neoliberálním přístupem (opatření stimulační lokální iniciativu subjektů ve veřejném sektoru decentralizací a soukromého sektoru deregulací a podporou šíření inovací), tak s institucionálním přístupem (opatření podporující komunikaci, spolupráci rozličných aktérů v sítích kontaktů). Rozšiřuje nástroje o tzv. „širší“ přístupy a nové trendy, které lze charakterizovat:

1. vyšším úsilím o řešení příčin (ne pouze následků) regionálních problémů,
2. přesvědčením o klíčovém významu lidské iniciativy a lidských zdrojů pro regionální rozvoj,

3. uplatněním trendu provázání regionální politiky s dalšími druhy politik, k nimž mj. patří sociální politika (sem smýšlejí i tato disertační práce),
4. zohledněním regionální dimenze v sektorových politikách (platí i pro sociální politiku),
5. zdrazněním monitorování průběhu podpůrných programů a hodnocení jejich účinnosti a efektivnosti.

3.3 Aplikace na rozvoj venkova

Pro pochopení možného potenciálu venkova (jako specifického fyzického a sociálního prostoru)¹³ je dnes potěbné sledovat venkovskou společnost v kontextu nejen poveládající mstské společnosti, ale i v kontextu celospolečenském (globálním). Na každé úrovni dimenze na ose lokalita-globalita je možné nacházet specifické společnosti venkovskosti:

1. na mikroúrovni (to je menších sociálních jednotkách v rámci komunity například rodin, sousedech, spolcích apod.) lze specifikovat venkovskou komunitu,
2. v mezoúrovni lze specifikovat konkrétní obec (venkovskou obec),
3. na makroúrovni lze uvažovat o sociálním prostoru přesahujícím venkovskou komunitu/obec (v této dimenzi pak odborníci mluví o venkovských regionech, evropském venkovském prostoru apod.).

Jednotlivé úrovně na ose lokalita-globalita se silně oboustranně ovlivňují. Lokální aktéři reflektují makroúroveň, jimiž se řídí různou mírou přijímání, anebo odmítání jednotlivých hodnot, mechanismů sociálního jednání, praktik vládnutí apod. Hodnoty a návazně alokované zdroje na makroúrovni vládnutí mohou být „inspiračním“ zdrojem aktérů a přispívat tak k rozvoji celého venkovského společenství (na mikroúrovni). To

¹³ Pojem sociální potenciál obecně vyjadřuje schopnosti jednotlivce, případně společnosti, které jsou v dané chvíli k dispozici a bylo by možné je aktivizovat neboli kapitalizovat ve prospěch komunity. Potenciál je utvářen konkrétními sociálními vztahy subjektů charakteristické kvalitativně (významově) a kvantitativně (sílou vztahu). Aplikujeme-li takový pojem na venkovské společenství a jeho rozvoj, pak očekávaný potenciál venkovské komunity má v ideálním případě dostatečně silné vazby jedinců se schopností ovlivnit rozvoj lokality. Z hlediska kvalitativního jde o takový rozvoj, který odpovídá venkovským hodnotám a reaguje na schopnost autonomní obrany venkova (Zich 2009, Ray 2000, Kovach 2000).

však předpokládá jistou míru sociálního a lidského (kulturního) kapitálu¹⁴ vázaného na mikroúroveň .

Tenže mezi jednotlivými dimenzemi sociálního prostoru mohou ovlivňovat i dokonce utvářet podobu stylu života venkovské komunity. Mohou ovlivňovat jak hodnoty, které venkované přijímají, anebo odmítají, tak aktivity, které činí, anebo nečiní. Ve výsledku pak dochází k prosazování procesu sociokulturní urbanizace, tedy k přijímání, avšak také k omezení místního způsobu života. Rozhodující je míra moci jednotlivých aktérů, s níž mohou zasahovat do vládnutí (Beck 2007). Specifickým ve veřejném politickým nástrojem rozhodujícím o (ne)moci je v současné evropské společnosti projektování, a tomi, kterými jeho prostřednictvím ovlivňují venkovskou sociální realitu, jsou aktéři připravující, monitorující, předkládající i realizující a hodnotící rozvojové projekty (Kováč, Kurová 2006).

V empirické rovině lze sledovat způsob užívání a zhodnocení (reprodukcí, synergickým efektem) i znehodnocení sociálního potenciálu lokality.¹⁵ Z perspektivy lokalit jde nejen o zhodnocení vlastního potenciálu jednotlivých členů společnosti, ale i jejich společnosti jako kolektivní entity. Přitom rozvoj lokalit je závislý na mnoha faktorech, které lze sledovat nejméně ve dvou neopominutelných oblastech vázaných na sociální prostor – aktérech a lokalitách (v širším regionálním kontextu). Na schopnostech aktérů aktivovat sociální potenciál v rámci lokalit a zároveň ve vztahu ke společnosti v lokalitě záleží, jak bude sociální potenciál zhodnocen. Předpokladem úspěšného rozvoje lokality je takové využití endogenních i exogenních zdrojů ve prospěch místní společnosti, které přispívá k rozvoji kulturní, politicky a sociálně autonomního celku dané lokality budované na svěbytných a trvalých hodnotách.

Od jedinečnosti venkovských komunit se odvíjí i jedinečnost sociálního potenciálu každé z nich. Záleží na skladbě populace, resp. jedinců, kterými jsou nositeli jednotlivých nehmotných kapitálů a na vztazích mezi členy společnosti. Venkovská komunita

¹⁴ Lidský kapitál sumarizuje znalosti, dovednosti a schopnosti jedince, které nabyl investicemi do sebe samého prostřednictvím vzdělávání své osoby bez ohledu na formalizaci tohoto vzdělávání. Lidský kapitál, podobně jako kulturní kapitál je s jedinci neoddelitelně spjat, avšak kulturní kapitál není pouze rozšířením lidského kapitálu, ale jde o novou kvalitu. Kulturní kapitál, na rozdíl od lidského má v sobě zakomponovanou i duchovní složku, tedy část znalostí a dovedností, které jedinec získal jinak než jen díky svému talentu a úsilí, a to si ji přináší z prostředí rodiny, jež ho formuje. Sociální kapitál je naopak kapitálem vázaným v rámci sociálních vztahů, tedy pomáhá jedince. Jde o jakýsi agregát skutečných a potenciálních zdrojů, které může jedinec užít. O jednotlivých kapitálech bude obšírněji pojednááno dále (upraveno dle Musil 2005, Šafr, Sedláčková 2006, Zich 2008)

¹⁵ Sociální potenciál lokality je vnímán jako vlastní entita, v tomto případě zdroj nehmotných kapitálů (lidského, sociálního a kulturního), s nimiž mohou jedinci žijící a působící v komunitě nakládat a kapitalizovat je ve prospěch komunity (upraveno dle Kadeřábková, Kouřilová 2008).

prostřednictvím svých členů využívá své zdroje (potenciál) kapitalizací, tedy úsilím „zrealizovat“/„zhmotnit“ tyto zdroje. V případě rozvoje lokality v daném regionu jde o to, aby členové společnosti využili své zdroje a jejich aktivizací proměnili svůj potenciál v kapitál (hmotný i nehmotný) a ten pak následně reprodukovali. A koliv potence vychází vždy ze společnosti samého, neznamená to, že proces proměny z potence (potenciál) ve výsledek (kapitál) se musí nutně odehrávat v rámci venkovské komunity. K přesahu může docházet jak v hmotné podobě (společnost může získávat profit z výjimečné realizací rozvojových projektů na principech přístupu LEADER), tak v nehmotné podobě (např. užitečné znalosti a vazba na osoby žijící mimo společnost jsou využity k získání jedinečných služeb ve prospěch místní společnosti).

Rozličné konfigurace sociálního potenciálu a jeho kapitalizace s rozličnou mírou přesahu komunity ovlivňují způsob vazby v komunitě. Pokud převládá endogenní potenciál, pak lze očekávat větší míru sociální soudržnosti v obci s dopadem na místní hodnoty vázané k venkovskému prostředí. Budou-li však převažovat exogenní zdroje k rozvoji dané společnosti, může docházet k oslabování vnitřní sociální soudržnosti, která může vést až k sociální exkluzi konkrétních venkovských komunit s dopadem na přijímání místních hodnot a odmítání venkova jako specifické entity, s níž se jednotlivci identifikují. Takové situace budou studovány v empirické rovině práce.

4 Regionální rozvoj, regionální politika ve vztahu k rozvoji venkova

Evropskou politiku rozvoje venkova můžeme pojímat jako součást regionálního rozvoje, nebo její cíle vycházejí z obecných cílů regionálního rozvoje¹⁶. Jde o zmírňování tzv. kumulativních disparit mezi různými regiony, přičemž jeden z druhů zností můžeme představit nerovnosti na škále městské – venkovské regiony. Základ této úvahy o souhlasných cílech najdeme v článku 158 Smlouvy o Evropské unii (Consolidated Version of the Treaty Establishing European Community, 2002). Předstoupili-li v období 2007-2013 ke strategickým cílům EU územní integrace (vedle hospodářské a sociální soudržnosti), je tím mj. zdůrazněn také aspekt udržitelných vazeb mezi městským a venkovským prostorem. Z prioritních oblastí a priorit nejen české regionální politiky je patrné, že s venkovskými regiony je počítáno jako s oblastmi se specifickými obtížemi. Dle dokumentu Politika soudržnosti 2014-2020 je souasná politika vedena dvěma cíli, přičemž v prvním cíli Investice pro růst a zaměstnanost je znovu respektováno vedení na regiony méně a více rozvinuté a přechodové (Evropská komise 2011). V rámci druhého cíle Evropská územní spolupráce se soustředí k přenosu znalostí a zkušeností mezi rozdílnými úrovněmi regionů. Venkov je zaměřen obdobně jako v minulém plánovacím období.

Kumulativní disparity, ve kterých jsou obsaženy sociálně ekonomické rozdíly, mají sílu přinést negativní sociální a politické následky. Proti nim lze postavit tzv. disperzní disparity, vyjadřující takové nerovnosti mezi regiony, ze kterých mohou dané prostorové entity těžit, pokud jsou schopné svůj potenciál využít (volně dle Hampl 1999).

Zaměřením na sociální potenciál soustředí tato práce k pojetí rozvoje venkova jako jedné z podob lidských činností, které tvoří poměrně složitý a provázaný komplex. Podle Lošáka (2006) takové aktivity zahrnují subjekty/aktéry s jejich cíli (ty jsou formované na základě jejich lidského, kulturního a intelektuálního kapitálu), nástroji a metodami (propojenými s institucemi a sociálním kapitálem). Tyto nehmotné formy kapitálu tudíž v dalším textu rozvedeme.

¹⁶ Do roku 2007 byla zemědělská politika součástí strukturální. Evropský zemědělský orientační a záruční fond byl orientován do dvou částí – na subvence zemědělským prvovýrobcům a do strukturálních změn společně zemědělské politiky. Od roku 2007 je zemědělská politika oddělena od rozvoje venkova a Evropský zemědělský orientační a záruční fond byl rozdělen na dva – Evropský zemědělský garanční fond podporující zemědělství a Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova orientovaný na podporu venkova. Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova podporuje naplňování priorit v Programu rozvoje venkova.

V úvodu této kapitoly považujeme za důležité poznamenat, že zastáváme stanovisko duality vztahu mezi jedincem a strukturou, což v aplikaci na aktivity v rámci rozvoje venkova znamená, že tyto aktivity na jedné straně vycházejí z regionální politiky jako institucionalizovaného nástroje regionálního rozvoje, avšak na druhé straně mají východisko ze spontánních snah, tužeb a zájmů lidí, opřených o jejich znalosti a vzdělání, resp. kulturní kapitál. Ve výslednici, projevené v konkrétních rozvojových aktivitách, se tak kombinuje působení svobodné vůle individuů (voluntaristický prvek) s durkheimovským nátlakem kolektivního vědomí, společenských struktur, institucionálního řádu (objektivisticko-realistický prvek). Podoba rozvojových aktivit je ve svém výsledku „produktem“ mnoha etných interakcí rozličných aktérů (individuálních a kolektivních sociálních osob), kteří svým jednáním ustavují a perpetuují řád (v intencích teoretických škol vycházejících z moderního liberalismu), avšak kteří také do těchto interakcí, resp. do jednání v interakcích vkládají vzorce internalizované v procesu socializace (v intencích teoretických škol vycházejících z institucionální ekonomie). V sociologii jsou tyto myšlenky obsaženy zejména ve škole sociálního interakcionismu (zahrnujícího autory od M. Webera a G. Simmela k W.I. Thomasovi, Ch.H. Cooleymu, G.H. Meadovi a dalším).

4.1 Vybrané teoretické přístupy k regionálnímu rozvoji a rozvoji venkova s ohledem na sociální potenciál

Záměrem této práce není podávat podrobný pohled jednotlivých proudů a škol s původem v teoretické ekonomii a sociologii a jejich aplikací pro regionální rozvoj s nástrojem v regionální politice. V tomto ohledu odkazujeme na autory Blažka a Uhlíře (2011), z jejichž díla přebíráme. V zásadě jde o výber proudů neoliberalní ekonomie, jejího zvláštního případu rakouské školy a zejména proudů institucionální ekonomie. K těmto teoriím hledáme paralelu se sociologickými přístupy, které jsou aplikovány a inspirují regionální politiku. Výber je podřízen hledisku, že jde o teoretické koncepty, které akcentují rozvoj sociálního potenciálu.

V první řadě je důležité zmínit se obecně o teoriích moderního liberalismu, které vycházejí z myšlenek A. Smitha. Principiálně obsahují názor, že sociální řád (řád pro vzájemné lidské jednání) je postaven na jednání uspokojujícím osobní zájmy jednotlivých aktérů (Smith 2001). Není tudíž výsledkem vědomého aktu domluvy, dohody mezi jednotlivými aktéry, ale jde o projev tzv. racionální volby aktérů. Představitelé teorie

racionální volby (G.S. Becker, J.M. Buchanan, M. Olson), kteří do proudu patří, dodávají, že taková volba znamená kalkulaci poměru mezi náklady a výnosy různých druhů jednání vedoucích k uspokojení vlastního, tedy osobního zájmu ve svém omezených zdrojích. Racionální volba v jejich pojetí je víceméně absolutní a neomezená. To vyjadřuje výraznou akcentaci svobodné vůle individuů, pojaté jako nezávislé na společenských strukturách. Hayek (1999) navazuje tvrzením, že řád nevzniká působením struktur a v domě působením, ale spontánně, na síti mnoha etných interakcí. Vzniká tedy endogenním způsobem. Společnost tedy není jedincem vnímána v durkheimovském slova smyslu *sui generis*.

Společnými principy konceptů, které vycházejí z teorií moderního liberalismu, jsou:

1. metodologický individualismus (odmítání role společenských struktur),
2. důraz na roli jedince při vysvětlování ekonomických jevů (v pojetí působujícím ekonomii i mimo-ekonomických jevů),
3. předpoklad racionality jednání jedince (symbolizované pojmem *Homo Oeconomicus*),
4. odmítání zásahů společenských struktur, „shora“ do působení trhu, nebo porušují spontánně vznikající a reprodukcující se rovnováhu; trh pak obsahuje směnu nejen klasicky ekonomického zboží, ale i takových jevů jako je například láska, přátelství a dalších sociálních vztahů (zde se stýkají východiska z ekonomie a sociologie, a to zejména v teorii sociální směny G.C. Homans, P. Blau a dalších)¹⁷.

Zvláštní případ rakouské školy (reprezentované L. von Misesem, J. Schumpeterem, F. Hayekem) patří k neoliberalistickým přístupům. Vyjadřuje však jistý odklon od charakteristického pozitivistického přístupu a vyznačuje se zvláštnostmi ve smyslu:

1. věnuje větší pozornost širším společenským podmínkám ekonomických jevů,

¹⁷ Tyto principy tvoří teoretické koncepty vycházející z moderního liberalismu protipól keynesiánským teoretickým přístupům.

2. zohľad uje psychologická hľadiska (racionalitu zakladá více na behaviorálním p ístup, na vnímání a interpretaci jednotlivc),
3. z hľadiska metodologického se p ihlašuje k metod kritického realismu K.P.Poppera (hypoteticko-deduktivní p ístup).

Rakouská škola se také vyrovnává s kritikou teorií moderního liberalismu. Zpochyb uje absolutnost racionality, kterou jednotlivci používají ve volbách pro jednání. Dále obsahuje postoje, že výslednicí mnoha etných interakcí aktér sledujících vždy osobní zájmy nem že být takový ád, který by dokázal dostate n garantovat takovou koordinaci jednání, která zajiš uje relativní kontinuitu a stabilitu ádu. Jinak e eno, atomizovaní jedinci, i když vykazují vysokou míru racionality v interakcích vedených osobními zájmy, nemohou ve výsledku ustavit ád se zárukou v tšinového prosp chu, což podmi uje integritu celku. Kritika nabízí korekci tzv. „omezenou racionalitou“ jednání aktér . Akté i sledují své osobní zájmy a p itom jsou omezováni strukturálními jevy (spole enské síť , vztahy, normy). Teprve poté, co p i adíme do kalkulování osobního prosp chu z jednání tyto elementy sociálního sv ta, m že dojít ke koordinaci aktivit, fungující pro celek.

Uvedená kritika ústí do teorií, které p emos ují bytostný rozpor mezi jedincem (osobností) a společností (strukturou). Teorie pak zahrnují jedincovu schopnost vytvá et společenské struktury na základ svobodného (jedine ného) rozhodování, kdy jedinec není t mto strukturami „polapen“ (durkheimovsky utla ován). Ale elementy kulturního prostředí (normativní kultura), do n hož vrostl v procesu socializace, ovliv ují jedincovo jednání, jeho svobodné rozhodování. Potom usuzujeme, že v interakcích s dalšími aktéry dané společnosti každý jedinec nejen její ád utvá í a m ní, ale také jej potvrzuje (to je tvrzení sociálních interakcionist).

Tyto myšlenky sdílí proud institucionální ekonomie (spojený se jménem T. Veblena, který je po ítán i k významným sociolog m) a sociologické teoretické koncepty nap . A. Giddense (teorie strukturace) nebo P. Bourdieua (koncept habitu a sociálního pole v rámci jeho teorie jednání, tzv. dispozi ní filozofie). Souhrnn jde o soudobé koncepty sociálního konstruktivismu. Jeho principy, společné s institucionální ekonomik, lze vyjád it následovně :

1. Institucionální rámec pro probíhající akce a reakce mezi jedinci a strukturami vede jedince k uznávání určitých hodnot a používání určitých praktik, které nemusí být racionální v intencích liberalistických p ístup . Z toho pak plyne

nepředvídatelnost při určitého jednání a tudíž nemožnost vytvořit obecně platné modely jednání. Nebo jednotlivci zapojení do rozmanitých společností (jejich rozmanitých časových a prostorových podmínek a obraz vývoje) mohou sice jednat racionálně, ale vždy jde o výsledek určitého institucionálního uspořádání.

2. Instituce jako zavedené a ověřené způsoby vykonávání interakcí vládnou společným lidským světlem. Avšak společenský evoluční proces není předvídatelný, nebo je velmi mnohý dle řady událostí, jež mohou ovlivňovat směr vývoje. Toto východisko odporuje strukturalisticky zaměřeným teoriím marxistického proudu.
3. Přírodní, sociální i kulturní realita určitého společenství je vždy sociální konstrukcí jejích účastníků. Mění se tedy tak, jak se mění významy, které jsou sociálními aktéry během jejich interakcí přikládány této realitě. To se projevuje v komunikaci a interpretaci při daných interakcích.

Hampl a Blažek (2011) své pojednání o vztahu mezi neoliberalními směry a regionální politikou končí tím, že neoliberalismus regionální politiku v zásadě odmítá¹⁸. Dále považujeme za důležité poznamenat, že na přelomu 19. a 20. století poukázal A. Marshall (1920) na tzv. aglomerační úspory (pojem zavedený A. Weberem v rámci lokalizačních teorií) v rozvíjejících se venkovských regionech, v nichž byl lokalizován průmysl a zároveň tam byla zajištěna dostupnost informací a pracovní síly. Lokalizační teorie jsou dnes v zásadě překonány, a koliv se stále pracuje právě s konceptem aglomeračních výhod, resp. aglomeračních efektů. Lokalizační teorie vycházejí z neoklasického ekonomického přístupu (předpokládaly intervenci státu pro posílení trhu, a to v podpoře migrace za prací) a teorie regionální rovnováhy, zatímco další teoretické koncepty jsou postaveny na teoriích regionální nerovnováhy (např. teorie kumulativních příjmů u keynesiánského přístupu, path dependence nebo nová teorie růstu u neoliberalistického přístupu).

V druhé polovině 20. století a zvláště v jeho konci se dostaly do popředí dva teoretické směry patřící k neoliberalnímu přístupu – tzv. nová ekonomická geografie a nová teorie růstu (spjaté zejména se jmény P. Krugman, W. Arthur, P. Romer). Navazují na lokalizační teorie, resp. na Isardovu regionální vědu. Jmenovaná skupina autorů

¹⁸ A koliv jeden z jejích významných součástí nástrojů, a to tzv. deregulační opatření, je inspirován právě tímto přístupem.

používá též koncept path dependence (teorie závislosti na zvolené cestě), vypracovaný v původní verzi P. Davidem. Tento autor však sám sebe považuje za institucionálního ekonomu, ne za příznivce neoliberalismu.

Pro tuto práci je důležité vyzdvihnout jako inspirující moment, že naposledy jmenované přístupy přepouští intervence nástroji regionální politiky, decentralizované do regionů, stimulující kvalitu výroby a specializaci na úrovni malých a středních firem (Porter 1996).

Přestože tyto nové směry v liberalistickém přístupu zdrazují význam iniciativy jednotlivců (jak je obecně pro liberalismus a neoliberalismus příznačné a pro tuto práci také inspirující), jejich kritika se soustřeďuje na opomíjení rolí lokálních institucí a fenoménu sociálního, kulturního, institucionálního a politického „zakořenění“ (embeddedness) jednotlivých regionů. Tyto fenomény naopak zdrazují koncepty propojené proudem institucionálního přístupu.

Výrazný vzestup institucionálních směrů v oblasti regionálního rozvoje nastává až v 70. letech 20. století. Oživuje se zde weberovská snaha pro porozumění a propojení příčin regionálních disparit, ovšem s odlišným metodologickým aparátem institucionální ekonomie a ekonomické sociologie. Snaha představitelů těchto disciplín zformulovat normativní doporučení pro zlepšení konkurenceschopnosti regionů přitom institucionálního uspořádání a zakořenění (embeddedness) v lokalitě neodpovídá pozitivistickému přístupu ve vědě, upozorňuje na omezenost v interpretaci (zobcování) a vyžaduje metodologickou citlivost charakteristickou pro nematematizující, kvalitativní přístupy jak v ekonomickém, tak i sociologickém empirickém výzkumu.

Na již dříve Marshalllem pojednaný koncept aglomerací úspor, související s lokalizací průmyslových aktivit, navazuje koncept výrobních okresek italských ekonomů ze 70.-80. let 20. století (A. Bagnasco, G. Becattini, S. Brusco) spojený s rozvojem v tzv. střední Itálii, to je v oblastech bez průmyslové tradice, ale s absolvováním poválečné etapy rychlého hospodářského růstu založeného na specializovaných výrobcích v malých a středních firmách. Autoři soudí, že tamní úspěchy nebyly založeny na modernistických přístupech hospodářského růstu, ale byly opěrné o specifické socioekonomické prostředí místních komunit typických silnou místní kulturní sounáležitostí založenou na respektování tradic a vysoké míře důvěry. Kritici této koncepce upozorují na podceňování schopností adaptace, tvorby a přijímání inovací u velkých firem a soudí, že přepady, popisované italskými autory, jsou výjimečné (Amin in Blažek, Uhlíř 2011).

Pro tuto práci není důležité, nakolik má být zmiňovaný koncept generalizován právě pro problematiku rurálního rozvoje, ale je důležité pro skutečnost, že má přímou souvislost se sociálním potenciálem a jeho zhodnocením v sociálním kapitálu. V každém případě lze pojednávaný koncept považovat za obhajobu endogenního modelu regionálního rozvoje, vyžadujícího jiné než standardní pobídkové nástroje regionální politiky.

Ještě těsněji jsou se sociálním potenciálem, kapitálem a jejich rolí v rozvoji území spojeny koncepty, které v něm přikládají prvotní významnost síti kontaktů a tzv. regionálního/lokálního zakonění. Jde o koncepty sociologické provenience, vycházející od prací M. Granovettera (1973, 1985, 1991) nebo H. Whita (1981). Důležitým rozvojovým prvkem je v případě takové konceptualizace míra důvěry, která je ovšem budována dlouhodobě na bázi sítí kontaktů, potvrzovaných úspěšnými interakcemi z hlediska obou stran aktérů (to je s oboustrannou výhodností a tudíž opakovanými). Každý aktér je v této síti nějak (s různou mírou zakonění) zapojen. Potom má být každá prostorová entita (lokality, region) chápána jako přeseřek vztahů, vztahový prostor a jeho parametry (např. hustota osobních a dalších vztahů, míra důvěry, mezifirmní kontakty) jsou prostředkem pro socioekonomickou analýzu, jejímž výsledkem má být i vysvětlování rozdílů mezi regiony s aspirací na zmírnění kumulativních disparit. Nutno poznamenat, že koncept akcentující síť kontaktů a zakonění aktérů v ní (obojí reprezentuje sociokulturní prostředí) nelze pojímat ve smyslu hodnotícím i normativním. Samotná existence sítí nemá pozitivní náboj. Je třeba studovat její obraz a konkrétní formy zakonění aktérů v ní, uspořádání a obsahy vztahů v síti, nebo vztahy mají různou hodnotu a přínosnost z hlediska předpokladů pro vlastní rozvoje závislých aktérů a pro vznik inovací. V nich je spatřován potenciál pro rozvoj. Tyto koncepty daly základ zatím nejmladšímu teoretickému směru v oblasti regionálního rozvoje – teorii uřících se regionů.¹⁹

Teorie uřících se regionů rovněž vychází z předpokladu, že rozhodujícím zdrojem rozvoje v současné době jsou fenomény náležející sociokulturnímu prostředí – v domosti, schopnost učit se a vytvářet kulturní klima příznivé pro přijímání a produkci inovací (Lundvall, Johnson 1994). Akcent na v domosti v tomto konceptu odvozuje, pro jsou dleňené na kodifikovatelné (standardizovatelné a naučitelné pomocí návodů a instrukcí) a

¹⁹ V intencích sociálního konstruktivismu můžeme za region považovat jak konkrétní venkovskou lokalitu – obec, tak venkov jako typ regionu (oproti typu měst), tak třeba region dle správního vymezení na úrovni států i krajů, atd.

nekodifikovatelné (tzv. tacitní), které lze získat jen vlastní úsilím na jejich sdílení a přeměnou do dovedností. Tento druh v domostí a dovedností se tak stává zdrojem konkurenční výhody vázané na specifický regionální kontext. Můžeme jej nazvat kolektivním kulturním potenciálem, který se s pomocí sociálního potenciálu (ve smyslu připravenosti předávat je učením a spoluprací) zhodnocuje v kolektivním kulturním kapitálu, pro který někteří autoři používají pojem intelektuální kapitál.

Prakticky tento koncept do regionální politiky znamená například pozornost podpore interakcí, podpore učení rozličných aktérů a jejich flexibility jak intervencemi ve veřejném sektoru, tak vytvářením společného úsilí ve veřejného a soukromého sektoru v rámci různých forem partnerství. Tyto intervence nabývají konkrétní podoby investic do vzdělání, do vzniku institucí a organizací podporujících učení, výzkum a usnadňujících vzájemnou komunikaci mezi takovými organizacemi a firmami. V zásadě jde o investice do lidských zdrojů, do technologických parků jako institucí pro navazování a posilování mezipodnikových vazeb, do specializovaných služeb odborného poradenství. Souhrnně řečeno jde o investice, jejichž efektivní uplatnění by mělo přinést výsledek ve zvýšení kulturního (lidského, intelektuálního) a sociálního kapitálu prostorů lokalizovaných společností. Nutno poznamenat, že najdeme autory, kteří nesdílejí optimistický pohled ve výsledcích takto zaměřené regionální politiky. Pochybnosti jsou adresovány především záležitostí sociální inkluze rozličných skupin obyvatel do procesu učení a zisku v domostí a dovedností.

4.2 Koncepty regionálního rozvoje a rozvoje venkova se zřetelem ke zdrojům lokality – modely rozvoje

Na základní přístupy vytvořené v oblasti ekonomických i sociologických teorií navazují v zásadě dva modely regionálního rozvoje a rozvoje venkova²⁰.

Exogenní model se v praxi regionálního rozvoje uplatňoval zhruba do 70. let 20. století. Vychází z těchto teorií, které neodmítají vnější zásahy, to je intervence centra do aktivit na úrovni regionu (východisko z keynesiánské ekonomie). Hlavní řídicí místo regionálního rozvoje je tudíž centralizované, jakož i způsob řízení je opanován mocnými centrálními úřady. Hlavní zdroje regionálního rozvoje jsou spatřovány ve vnějších

²⁰ Vysvětlení paralelního používání regionálního a rurálního rozvoje: rurální může být specifickým druhem regionálního rozvoje. To, co je dále psáno, platí pro obecný, tj. regionální i pro specifický, tj. rurální rozvoj.

zásazích ekonomického charakteru a technických inovacích. Hospodářský potenciál region podle tohoto modelu zdrazuje aglomerační (externí) úspory a úspory pracovních nákladů. Za hlavní výkonné subjekty jsou považovány globální firmy přinášející do prostředí regionu vlastní podmínky, které nemusí místnímu prostředí konvenovat. Zdrazuje se potenciál investic do technickoekonomických oblastí a za hlavní efekt je považován optimální výběr lokalizace výrobních faktorů. Vítzem v tomto modelu jsou struktury, které ovládají společný lidský svět a podizují si individua.

Schématicky je proti tomu postaven endogenní model regionálního rozvoje, který považuje lokalitu za hlavní řídicí místo. Zdrazuje decentralizovaný způsob řízení regionálního rozvoje a vyžaduje autonomii vyšších územních samosprávních celků. Opírá se o mobilizaci vnitřních zdrojů rozličného druhu a tzv. sociální inovace (politické, manažerské a institucionální). Spatřuje jádro rozvoje v nehmotných formách kapitálu (lidský, kulturní, intelektuální, sociální), přičemž spoléhá na firmy zakoreněné v regionu, které znají a flexibilně reagují na podmínky daného prostředí. Zdrazuje potenciál investic do vzdělávání a různých forem učené spolupráce. Za hlavní efekt uplatnění tohoto modelu rozvoje je považován optimální výběr výroby lokálních firem z hlediska podmínek prostředí. Tento model vychází z teorií pojednaných v předchozím oddílu této kapitoly (volně dle Hudečkové, Lošák, Ševčíková 2006).

Oba zde pouze schématicky pojaté modely představují kulisu pro realizaci regionálního rozvoje, nebo v praxi nestojí tyto dva přístupy v zásadní opozici. Jejich propojené pojetí nacházíme v souasně podobě integrovaného endogenního, resp. neoendogenního rozvoje, pro který jsou charakteristické tři vzájemně se překrývající složky (Ray 2000). Ty mají kořeny v propojenosti (interdisciplinaritě a multidisciplinaritě) sociálních věd – sociální geografie, ekonomie a sociologie s politologií:

1. Východiska sociálně geografická se uplatní tím, že tento model zasazuje rozvojové aktivity do teritoriálních (ne sektorových) rámců.
2. Východiska ekonomická se uplatní tím, že ekonomické a další rozvojové aktivity jsou především orientovány na uchování a znásobování užitku z těchto aktivit uvnitř dané lokality.
3. Sociologická a politologická východiska znamenají, že tento model rozvoje je kontextualizován svým zaměřením na potřeby, kapacity, schopnosti, dovednosti a perspektivy místních lidí. Jeho základním principem je

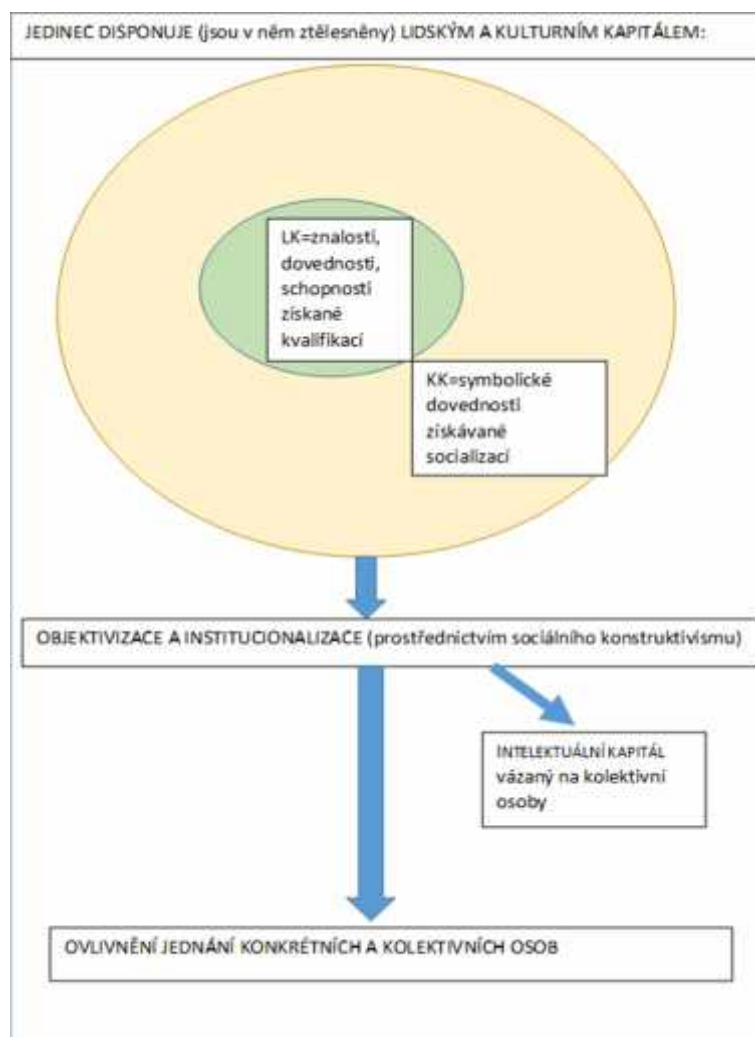
participace místních lidí při navrhování a vykonávání rozvojových aktivit (volně dle Lošák 2006).

Citovaný autor (tamtéž) dodává, že rozvoj regionů a rozvoj venkova založený na tomto soudobém pojetí vyhovuje podmínkám multifunkčnosti a udržitelnosti a že je funkční, jak dokazuje řada zahraničních studií (např. Goldschmidt – Nelson 1978, Heffernan 1982, Heffernan, Rikoon, Heffernan 1994) i studií domácího původu (Lošák 2001). Zároveň autor souhlasí s P. Lowem (2000), že zaměření na využití a valorizaci potenciálu určitého prostoru (regionu, lokality) představuje klíčový princip modelu integrovaného endogenního rozvoje regionů a rozvoje venkova. Pouze za dodatečné, i když to neznamena podružné, jsou při uplatnění tohoto modelu rozvoje považovány vnější (exogenní) typy podpory. Tento přístup, nazývaný také jako neendogenní, poukazuje na rozmanitost rozvojových zdrojů a nutnosti využívat je v co nejširší variabilitě pro regionální i rurální rozvoj (Ray 2000, Ward 2005, Lowe 2000, Shucksmith 2010).

5 Nehmotné formy kapitálu – důležité zdroje integrovaného endogenního regionálního rozvoje a rozvoje venkova

Kategorie kapitálu v jeho různých formách se v posledním desetiletí stala tak ka „módním pojmem“ mnoha teoretických konceptů i empirických studií. Není záměrem této práce přinést přehledovou studii na toto téma, ale vzhledem k pojednávané problematice je nutné zaujmout určitě stanovisko, které ujasní, jak je v této práci s příslušnými pojmy zacházeno. V první řadě poznamenejme, že pro potřeby řešeného tématu je v tomto oddílu pojednáno jen o vybraných, a to nehmotných formách kapitálu – lidském, kulturním a intelektuálním. Řešené téma nutně zahrnuje také sociální kapitál, a to v souvislosti se sociálním potenciálem (viz dále). Pojmové ujasnění těchto zmíněných nehmotných forem kapitálu uvádíme pomocí schématu:

Schéma 1: Propojení lidského, kulturního a intelektuálního kapitálu

Zdroj: upraveno dle Lošák 2006.

S odkazem na uvedený zdroj (Lošák 2006) připojujeme zestrupovaný komentář. Lidský kapitál dle N. Lin odráží technické znalosti a dovednosti, které jsou podstatou kvalifikace lidí. V tomto pojetí je lidský kapitál vždy spojen s člověkem a představuje sumu nemateriálního bohatství vlastněného člověkem a využívaného k získání materiálních statků prostřednictvím určitých příjmů z jeho činností. Prokopník konceptu lidského kapitálu G. Becker (in Lošák 2006) jej definuje jako souhrn lidských znalostí, dovedností, schopností, které mají ideální podobu, nemohou být od člověka odděleny, jako je tomu například v případě finančního nebo jiného materiálního bohatství. K oddělení od člověka může dojít materializací jeho znalostí, pak ale ztrácejí povahu lidského kapitálu. S lidským kapitálem vstupuje člověk na trh práce. Představuje soukromý statek člověka, do něhož investuje s očekáváním návratnosti v podobě určitých příjmů.

Kulturní kapitál, pojem prvotně rozpracovaný P. Bourdieuem, je také vázaný na jedince. Od lidského kapitálu se liší svou vazbou na znalosti získávané v rodině, a teprve následně dále v institucích a organizacích, kde do získání znalostí jedinci investují v domě. Potom je v kulturním kapitálu zdůrazněn aspekt nevdomé investice (jedinec neinvestuje, ale bylo do něho investováno), která byla akumulována prostřednictvím sociálního prostředí jedince (v rodinné a dalších sociálních sítích, v nichž je jedinec socializován). Kulturní kapitál jedince tak zahrnuje širší sociální kontext včetně, ne pouze úzce chápaný lidský kapitál. Dle Petruska nemůže kulturní kapitál vzniknout stupňováním objemu lidského kapitálu. Je novou kvalitou, specifickým vadem, osvojeným a přenášeným specifickými prostředky. Na druhé straně lze připustit, že v domé investice do lidského kapitálu jsou ovlivněny kulturním kapitálem daného jedince. Vzdělávání ve školách minimálně stejně jako na samotném jedinci (jeho svobodné vůli a vlastním zájmu) záleží na jeho kulturním kapitálu, tedy investici vložené do jedince jeho kulturním okolím.

Jím vyšším kulturním kapitálem jedinec disponuje, tím lépe může procházet vzdělávacím systémem (a získat v něm prospěch), který funguje na kulturních symbolech společnosti, jež předává jedinci jeho rodina a další sociální síť, kterých se jedinec stává členem včetně sledku svého sociálního prostředí.

Mžeme uzavít, že v p ípad lidského kapitálu je zd razn na volnost a svoboda aktéra v nakládání s ním, zatímco v p ípad kulturního kapitálu (který zahrnuje lidský kapitál) je zd raz ováno ovlivn ní společenskými strukturami.

Lošák (2006) pokládá otázku, zda také u tzv. kolektivních sociálních osob (oproti individuálním sociálním osobám – jedinc m) existuje n jaká forma kapitálu obdobného obsahu, který má kulturní a lidský kapitál. Danou otázku eší tím, že potvrzuje existenci určitých p ístup , které hovo í o tom, že takovým typem kapitálu je intelektuální kapitál. Ten obsahuje materializované (tedy od lov ka odd lené procesem materializace) podoby kulturního i lidského kapitálu ve form jejich objektivizované (v materiálních objektech a médiích) a institucionalizované (v certifikátech odlišujících samouka od odborníka) složky. Z hlediska firmy, to je určitého druhu kolektivní sociální osoby, je pod intelektuální kapitál za azován také tzv. organiza ní i strukturální kapitál (patenty, duševní vlastnictví firmy, atp.), a také zákaznický kapitál (vyjad ující dlouhodobé vztahy firmy s jejími nejvýznamn jšími zákazníky).

5.1 Sociální potenciál a sociální kapitál – identifikace, konceptualizace a problémy s tím spojené

Jestliže se do regionální politiky postupn prosazuje integrovaný endogenní a neoendogenní p ístup k regionálnímu rozvoji, znamená to, že se do ní d razn ji vkládá orientace na „mén mobilní“ a „mén hmotné“ zdroje. V souvislosti s tím se zvýšená pozornost v nuje sociálnímu potenciálu, tedy potenciálu sociálních útvar vázaných na území (to je na určitý typ kolektivních sociálních osob).

5.1.1 Identifikace a konceptualizace sociokulturního potenciálu v aplikaci na územní útvary

Synonymicky k pojmu sociální potenciál je používán pojem sociokulturní potenciál (dále SKP). Tento druhý pojem se z obsahového hlediska jeví jako p esn jší, nebo v obecném vyjád ení zahrnuje soubor takových podmínek rozvoje území, které mají povahu sociálních a kulturních jev . SKP lze pojímat staticky (jako souhrn sociálních a kulturních prvk a charakteristik území, které jsou výsledkem dosavadního vývoje a p sobí jako faktor dalšího vývoje území s akcentem na životní zp sob), anebo dynamicky (jako dosud nerozvinuté rozvojové možnosti území se základem v jeho sociálních a

kulturních prvcích a charakteristikách, do nichž svými innostrmi vstupují rozliční sociální aktéři). Toto druhé pojetí reflektuje proces změny a předpoklad aktéřů vytvářet zdroje, avšak analyticky (a empiricky zvláště) je těžko uchopitelné. Statické pojetí je uchopitelnější, nebo pouze odhaluje nedostatky využitou část kulturních a sociálních podmínek v území, které již existují.²¹

Illner (1998) uvádí pět základních dimenzí SKP územních sociálních útvarů – sociální a socioprofesionální struktura, sociální organizace, životní způsob, subkultura, motivace ke společné akci. Každá z těchto dimenzí představuje složitý komplex sociálních jevů (majících kulturní povahu) a nelze předpokládat, že v tomto vymezení je dostatek údajů pro analytické uchopení ani empirickém sledování. Do každé z dimenzí SKP je navíc možno zavést již zmíněvané statické a dynamické pojetí:

- statické pojetí se soustředí na strukturu specifických podmínek života (v každé z uvedených dimenzí), které lze posuzovat ve smyslu stimulujících, anebo brzdících faktorů pro další vývoj/rozvoj daného sociálního útvaru²²;
- dynamické pojetí (nepochybně empiricky postižitelné) akcentuje předpoklady vytvářet další zdroje rozvoje (oproti soustředění se na současné podmínky a v nich dosud nevyužité možnosti), a proto se v něm více dosud latentním, nerozvinutým, ale uvdomovaným zájmům daného sociálního útvaru o „vlastní zvelebení“. Zájmy reprezentují aktéři a jejich vize, angažovanost členů společnosti, schopnosti dosahovat větší podpory k vnitřnímu rozvoji (vzdáváním, podporou podnikání, podporou lokální a regionální identity, vytvářením příznivých institucionálních rámců apod.).

Zde docházíme k jednomu z hlavních metodologických problémů. Pokud mají výše uvedené zájmy latentní podobu, nelze na ně ukázat (natož je analyticky rozpracovat pro potřeby následného měření). Spíše lze tedy postupovat tak, že na základě co nejdokladnějšího podchycení SKP v jeho statické podobě je možné usuzovat na „parametry“ jeho dynamického pojetí, resp. na míru dosavadního a dalšího možného

²¹ Text tohoto oddílu pochází ze spoluautorství autorky této disertační práce a její školitelky na pracích v rámci výzkumného záměru s názvem Oceňování a posuzování efektivnosti zdrojů venkovského prostoru. Zásadní rozdíl mezi SKP a sociálním nehmotným kapitálem je vazba v prvním případě na lokalitu, tedy společnost vytvářející sociální strukturu, v jejímž rámci aktéři jednají a využívají k tomu lidský, resp. kulturní kapitál. Podrobněji dále v textu.

²² V našem případě zaměříme kolektivní sociální útvary venkovského charakteru. Jak dále uvidíme, při analytickém uchopení budeme v případech jednotlivých ukazatelů SKP používat i rozložení na jednotlivce – členy těchto sociálních útvarů.

využití struktur sociálních a kulturních podmínek a sociálních vztahů daného útvaru ve prospěch jeho rozvoje.

Druhá zásadní metodologická poznámka se týká možností sledování (a měření) potenciálu na jedné straně a kapitálu na straně druhé. Potenciál (nejen sociokulturní) vyjadřuje schopnosti, které jsou k dispozici pro zvyšování hodnoty (nejen ekonomické) určitého statku a v tšinou se realizuje innořtmi, které k tomu mohou vést a vedou. Takové innořti lze nazvat kapitalizačními a obsahují vklady, očekávané a skutečné výnosy z nich, a to materiální i nemateriální podoby.²³ Tím je vysvětlitelné, že empiricky jasnější a využitelnější jsou ukazatele postihující kapitály (nebo se vyjadřují v innořtech) než ukazatele schopností, které k innořtem vedou, to je ukazatele potenciálu.

Domníváme se, že právě pro omezené možnosti operacionalizace a přímého empirického modelování SKP v rámci sociologického empirického výzkumu se sahá k jeho nepřímému sledování s pomocí indikátorů příslušných forem kapitálů (to je sociálního, kulturního a lidského). Dalším důvodem, proč sobíciťm ve smyslu zaměření pojmů potenciál a kapitál v rovině jejich empirického sledování, je zavedené a rozšířené ekonomizující pojetí kapitálů, které předpokládá ekonomické zhodnocení příslušného jednání²⁴.

Pro naše potřeby se jeví být inspirativní Zichův přístup (volně dle Zich 2006, 2008, 2009). Tento autor uvažuje o potenciálu v jeho přirodovědeckém vymezení jako vztahu napětí mezi póly, kdy změna v jednom pólu vyvolá změnu v druhém pólu. Analogicky pojímá Zich SKP jako stav postoje k životu. Je-li jeho výslednou hodnotou „spokojenost“, není produkováno napětí, což svídí o nízkém SKP. Naopak, nespokojenost se sociálními a kulturními podmínkami žití pak indikuje vyšší SKP. A protože tento druh potenciálu vyjadřuje schopnost dosáhnout jistého vytvořeného cíle prostřednictvím sociálních vztahů sociálních subjektů, není postoj spokojenosti s určitým stavem sociokulturních podmínek dobrým impulsem pro dosahování cílů, které

²³ Blíže tuto problematiku pojednává A. Veselý (Teorie mnohoetných forem kapitálů, CESES, Praha 2006). Kapitály, jejichž formy se čím dál více rozrůzní, obsahují dle autora základní znaky – použitelnost pro budoucí jednání při uspokojování budoucích potřeb, dlouhodobost použití a potřeba stálého udržování. Kapitály jsou vyjádřením cennosti, nedostatkových statků, o které se soupeří.

²⁴ M. Potěček (volně dle Potěček a kol. 1998) uvádí pro případ lidského kapitálu a lidského potenciálu následující úvahu. Je-li vzdělání chápáno instrumentálně jako prostředek dosahování vyššího příjmu, pohybujeme se v oblasti jeho zhodnocení v lidském kapitálu. Má-li ale vzdělání rozvíjet „kvalitu celého člověka“, nestačí mluvit o lidském kapitálu, ale o zvyšování lidského potenciálu.

předpokládají změny (ve výše uvedených pěti obsahových dimenzích SKP, které specifikují sociokulturní podmínky žití). Tento přístup má že vysvětlit diskrepanci mezi předpokladným objektivním a subjektivním zjištěním SKP, a kolidující problematika v odborné diskusi takto pojednávána není (zde užíváme analogii například se subjektivním a objektivním pojetím a měřením chudoby).

Nástin Zichova modelu (volně dle Zich 2006, 2008, 2009) sledování SKP je relativně dobře propojitelný se základním přístupem inspirovaným Illnerem (viz výše) a vyjadřuje vztah mezi potenciálem a kapitálem. Sledování SKP se podle tohoto modelu rozkládá na faktory náležející k sociálnímu, kulturnímu a lidskému kapitálu:

Nehmotné kapitály	faktory
sociální kapitál (= bohatost sociálních vztahů)	diverzita a vzájemnost sdílení norem vřstnost a sounáležitost sociální síť informační kanály participace osobnosti/aktéři další vztahy
kulturní kapitál (= bohatost objektivizovaných nemateriálních i materiálních kulturních statků)	kulturní hodnoty duchovní život obecné znalosti (vědomí) způsob života zájmy vybavení domácnosti
lidský kapitál (= bohatost vtělená v lidských zdrojích)	vzdělání kvalifikace jazyková vybavenost identita zkušenost

Přitom faktory náležející k těmto formám kapitálu jsou provázány procesy zajišťujícími integritu celku, resp. kohezními procesy vytvářenými lidmi a institucemi (jako zavedenými pravidly pro vzájemné interakce). Modelace výše uvedených faktorů má ještě daleko k empirickému jazyku nutnému v sociologickém empirickém výzkumu. Vyzývá k tomu, abychom v nově následující pozornost souvislostem SKP s příslušnými formami kapitálu (sociálního, kulturního a lidského), dále s fenoménem identity (zaměříme se na lokální/regionální, nebo nás zajímá SKP územních sociálních útvarů),

sociálních sítí (zamíráme se na mikroúroveň a v propojení se sociálním kapitálem) a sociální koheze (oproti evázni v mikrorozměru).

Jednoduchou rovnicí mezi potenciálem jako zdrojem pro rozvoj komunity a výsledkem, který je utvářen kapitalizací, nelze vyjádřit. Použijeme analogii spojenou s pítrodou, resp. její potencií, o níž se v souvislosti se změnou klimatu stále častěji mluví. Nakládání se zdroji vody, tedy objemem a kvalitou podzemních vod je jistou potencií pro venkovské společenství, ale i společnost v rámci vyšších územních celků. Vždy však záleží na postupu jednotlivých aktérů (jejich hodnotách, znalostech, dovednostech), aby byli schopni vodu nejen získávat, ale také zachovávat dlouhodobě její dostatečné množství a kvalitu.

5.2 Sociokulturní potenciál ve vztahu k dalším nehmotným formám kapitálů, sociálním sítím, lokální identitě a sociální kohezi

Z etných forem kapitálů, jejichž problematiku pojednávají například A. Veselý (2006) nebo Lošák (2006), stručně zmíníme ty, které vystupují jako empiricky uchopitelné faktory SKP (viz model inspirovaný F. Zichem). Všechny tyto tři formy kapitálů jsou pojednávány buď jako vázané na strukturu (tedy na kolektivní sociální útvary), anebo vázané na jedince (na individuální sociální útvary). Proto je na místě zmínit se o tom, že potenciál (oproti kapitálu) lépe vyjadřuje pojetí vázané na strukturu, nebo ve strukturách (kolektivních sociálních útvech) nevystupují tak výrazně aktiva, není v nich tolik zdůrazněna aktivní poloha, využitelnost pro zisk. Takové aspekty lze totiž zachytit prostřednictvím sociálního jednání, a jednání je vázáno na jedince.

Pojetí kapitálů vázané na jedince je typické pro P. Bourdieua. Kapitály (ekonomický, kulturní a sociální) v něm vystupují jako vzácné statky, které mají sílu stratifikačních faktorů, souhrnně vyjádřených v symbolickém kapitálu osoby (to znamená v mocenském vyjádření souhrnu ekonomického, kulturního a sociálního kapitálu osoby), podle něhož se osoba začleňuje do sociální třídy, odlišné od jiné sociální třídy stupněm ovládnutí dominantní společenské kultury. Jeví se třídy ovlivňují vkusem (tj. strategií jednání) a životním stylem (tj. výslednicí této strategie). Domníváme se, že bourdieuovský přístup při zkoumání sociálních potenciálů venkova, resp. venkovských obcí je v zásadě použitelný. A to tehdy, když bychom se chtěli zaměřit na hlubší sondy vybraných venkovských obcí. Při tom by byl uplatitelný takovýto postup: 1) sociografická analýza sociální struktury útvaru, 2) výběr aktérů reprezentujících jednotlivé třídy dle skupin

povolání, 3) šetření jejich životního stylu. Lze si však jen těžko představit, že bezesporu zajímavé výsledky takových šetření (zjednodušené zamerění na odlišnosti životního stylu ve venkovských obcích se zetelem k míře ovládnutí dominantní společenské kultury) by mohly mít nějaké přímější spojení s doporučeními pro praktickou politiku v oblasti rozvoje venkova.

Proto je pro naše potřeby použitelnější putnamovský přístup, uplatňující při zkoumání sociálního kapitálu vazbu na kolektivní sociální útvar.²⁵ Při empirickém zkoumání SKP kolektivních územních sociálních útvarů však bude muset být často použito rozložení ukazatelů sociálního kapitálu na jednotlivce, tj. leny těchto útvarů a ze zjištěných hodnot bude nutno konstruovat agregovanou hodnotu ukazatelů. Znamená to, že se omezíme na často používané generalizované ukazatele, například hustoty neformálních a formalizovaných kontaktů i fungující vzájemnosti na základě normy recipacity a v atmosféře důvěry, anebo na další ukazatele indikující charakter vztahovosti tzv. občanské společnosti, například pospolitosti. V putnamovském přístupu je inspirativní rozlišení na svazující sociální kapitál (silnovazební uvnitř homogenní skupiny, sociální opora identity) a permeabilní sociální kapitál (slabovazební mezi různými homogenními skupinami, rozšiřující sociální vztahový akční rádius). Pro pojetí sociálního kapitálu vázaného na strukturu platí, že jej nelze oddělit od jeho báze, to je sociálních sítí. Dle M. Castellse a jiných autorů (Castells 1996) lze uzavřít, že v současné společnosti je produktivnější zkoumat sociální kapitál prostřednictvím pozic v sítích (uzlech a typech vazeb v síti) než pozic v sociální struktuře (rozdělení společnosti na třídy/vrstvy), nebo z pozic v sítích lze lépe odhadnout schopnost vstupovat do dalších sítí.

Dále zaměříme pozornost ke kulturnímu kapitálu, a to již s dříve uvedeným stanoviskem, že lidský kapitál je konkretizací kulturního kapitálu. V souvislosti se zjišťováním SKP (stejně jako u sociálního kapitálu) je opět použitelné spíše kolektivní pojetí kulturního kapitálu. To znamená, že kulturním kapitálem jsou myšleny objektivizované kulturní statky vtělené v neživotných objektech, jednak uchovávajících a předávajících obecné vědění, a jednak kulturních a sportovních předmetech (dle Veselý 2006). Zahrneme-li životné objekty, tedy v lidech vtělené znalosti, dovednosti, umění s nimi zacházející atp., dochází k překrytí kulturního kapitálu s lidským kapitálem, resp. ke

²⁵ Putnam se při studiu sociálního kapitálu soustředí na větší celky (komunity, národy) a odkazuje na důvěru, normy a síť usnadňující koordinované chování důležité pro charakter sociálně organizované společnosti (Putnam 1993), zatímco P. Bourdieu zdrazňuje důležitost jedinice, objemu a konfigurace jeho kapitálu.

konkretizaci kulturního kapitálu v lidském kapitálu. V lidském kapitálu je zahrnuta (viz Zich v model) identita, které považujeme za potebné v novat specifickou pozornost.²⁶ Identita vychází z biologických daností, primárně je vázaná na osvojené základní identifikační znaky osoby, sekundárně je sociální konstrukcí budovanou v žitém světě s jinými. Nás v tom bude zajímat konstrukce identity vztažená k místu žití nejen jako teritoriu, ale jako místním sociálním vztahům, sociálním rolím a jednáním v rámci potenciální skupiny – místního společenství, (tzn. lokální/regionální identita).²⁷

Kohezní procesy, které jsou definované nejčastěji sociálními vazbami, solidaritou a zakoreněním v lokalitě, a jsou bezprostředně spjaté s výše uvedenou lokální identitou, zajišťují integritu celku a jejich indikátory nelze jednoznačně připisovat k určitým formám kapitálu. Přesto jsou v odborné literatuře nejčastěji spojovány s kolektivním sociálním kapitálem, nebo teoretická východiska konceptualizace obou (tj. kolektivního sociálního kapitálu a sociální koheze) mají k sobě dost blízko. V práci zaměříme pozornost na dvě z prostorových dimenzí sociální koheze – mikrodimenzi (zahrnující takové sociální okruhy jako rodinu, přátelství, sousedství, spolky) a mezodimenzi (zahrnující například městské čtvrti, vztahy mezi občanskými organizacemi, ale také celé obce menšího rozměru) (volně dle Musil 2005). Z hlediska obsahu proces sociální koheze se pak soustředíme na její horizontální polohu, která je obrácená „dovnitř“ soudržnosti v rámci občanského společenství a ještě je dleňována na složku strukturní (obsahující sociální vazby a participaci v síťových strukturách) a kulturní složku (obsahující hodnoty a normy, reciprocitu, dle obrácenou k lidem a institucím, pocit solidarity, smysl pro sounáležitost s komunitou). Tento výběr je použit dle M. Tuoka, který s inspirací v dílech dalších autorů vypracoval konceptuální schéma pro sledování sociální soudržnosti (Tuoka, Bayer 2008). S daným schématem konvenují i práce J. Šafra a M. Sedlákové (Šafr, Sedláková 2006), kteří propracovávají a operacionalizují kategorii sociálního kapitálu.

²⁶ V mikrosociologickém úhlu pohledu vnují tomuto fenoménu pozornost v globalizující se společnosti Z. Bauman, U. Beck, M. Castells, A. Giddens, R. Sennet a další, z českých autorů především J. Keller (Keller, 2009).

²⁷ V soudobé české sociologické literatuře (oproti dílům historiků o národní identitě a její soudobé proměně, i filosofujícím úvahám o osobní identitě jako podmínce existence a svobody, anebo psychologickým studiím o identitě jako souladu psychické struktury a jednání člověka) nenajdeme mnoho pojednání na téma skupinové identity. Existují však empirické studie kvalitativního charakteru opírající se o biografickou metodu, a také kvantitativního charakteru, které pracují s kategorií jak národní identity, tak regionální i lokální identity.

5.3 Sociokulturní potenciál – zdroj rozvoje venkovské lokality a komunity

Sociokulturní potenciál venkovských obcí je předpokladem, jistým zdrojem možného rozvoje lokality. Takový zdroj může (ale nemusí) být aktivizován jednotlivými aktéry žijícími, anebo působícími v rámci venkovské lokality. Zatímco sociokulturní potenciál je zdrojem komunity, jednotliví aktéři jako nositelé lidského, potažmo kulturního kapitálu jsou aktivizátory potenciálu. Oni jej mohou kapitalizovat a přispívat tak k jiné kvalitě života v lokalitě. Novou kvalitou by měla být venkovská komunita, jejíž vztahy mezi členy (a celá komunita) jsou kohezní, komunita je tedy schopna udržet vlastní soudržnost v globalizované společnosti:

1. využitím jednotlivých kapitol členů komunity,
2. schopností kapitalizovat potenciál lokality,
3. možnostmi uplatnit vlastní představy a předpoklady rozvoje komunity.

Nástroje jednotlivých veřejných politik mohou vytvářet pouze podmínky k tomu, aby docházelo k „úspěšné“ kapitalizaci sociokulturního potenciálu v lokalitě, avšak samotný proces kapitalizace je „v rukou“ reprezentantů venkovských komunit. Otázkou je, do jaké míry konvenují jednotlivé veřejné politiky se sociální realitou, do níž zasahují. Nesoulad může být dán nevhodně vymezenou politikou, která vede k pasivnímu aktéři, anebo jim nevytváří podmínky odpovídající aplikaci konceptu komunitně vedeného místního rozvoje (CLLD). Potom platí nemožnost obranyschopnosti venkovských komunit odpovídající nově diskutovanému konceptu resilience²⁸ (Freshwater 2015).

Některé z vhodných nástrojů v rámci veřejných politik se do systému regionální politiky již zavedly, je snaha některé dokonce aplikovat v praxi. Příkladem instituce usnadňující aktivizaci vnitřních zdrojů na venkově je komunitní škola. Jiným příkladem „pružné“ instituce, zatím nedostatečně ukotvené v našem právním řádu, je sociální podnikání. Jde o příklady institucí, usnadňující tzv. sociální inkluzi v nejširším pojetí, tedy za členění venkovské společnosti a jejich členů do globální společnosti (blíže viz 6. a 7. kapitola).

²⁸ Koncept „resilience“ (pružnost, odolnost) úzce souvisí s pojmem „vulnerability“ (zranitelnost), kdy resilience vyjadřuje jakousi ochranu, obranu zranitelného, například komunity. Jde o koncept užívaný v mnoha disciplínách – antropologii, sociologii atd. V případě, že budeme mluvit o venkovu a regionech, jde o vliv vnějšího ohrožení negativním šokem, který je spouštěčem změn v regionu, tedy vyvolá reakci. Reakce na ohrožení je podstatou konceptu resilience, tedy reakce, která obnáší nalezení vnitřních zdrojů (komunit, regionů) k ochraně komunity. Jde tedy o mobilizaci nevyužitých zdrojů k ochraně a posílení komunit, regionů.

6 Sociální exkluze a inkluze

Se sociokulturním potenciálem, zvláště s jeho částí – sociálním kapitálem souvisí proces sociální exkluze (vyloučení) a inkluze (začlenění). Proto se na tento koncept, který se stal klíčovým pro soudobou sociální politiku, také zaměříme. V poslední části této kapitoly pak rozdělíme souvislost sociální exkluze, sociální inkluze a sociálního kapitálu, a to v promítnutí prostorové dimenze, to je do venkova.

6.1 Vymezení konceptu sociální exkluze

Pojem sociální exkluze se mezi odborníky a zároveň v politických dokumentech objevuje výrazně až v 90. letech 20. století. Podle některých autorů je pojetí problematiky sociální exkluze dohledatelné již ve vnímání demokracie M. Weberem jako dynamické politické síly ovlivňující všechny sféry života. Pojímání sociální exkluze se později rozdělilo do dvou proudů – anglosaského pojetí jako nedostatku v rámci redistribuce statků sociálního státu a francouzského pojetí orientovaného více na odpírání práv v oblastech zabezpečení, vzdělání, zdraví apod. (Shortall 2008, Room 1995).

Termín sociální exkluze je přijímán v odborných kruzích jako důležitý z hlediska nahrazení, resp. rozšíření konceptu chudoby, který byl při sledování efektů sociálního státu zpochybněn. Takto pojatá koncepce sociální exkluze se brzy rozšířila do všech evropských zemí (Shucksmith, 2012).

R. Atkinson (2000), který věnuje pozornost vývoji diskurzu o sociálních nerovnostech od zaměření na chudobu k zaměření na plné politické a sociální občanství (tedy na sociální inkluzi), svazuje řešení sociální exkluze se čtyřmi druhy institucí, které podporují:

- občanskou integraci (politický a právní systém)
- ekonomickou integraci (trh práce)
- sociální integraci (systém sociálního zabezpečení)
- interpersonální integraci (rodinný a komunitní systém).

Usuzuje, že sociální exkluze se objevuje, když selhává třeba jen jeden z těchto druhů institucí.

Podle Giddense (1998) neznamena koncept sociální exkluze zvyšování nerovnosti (jak tomu je při sledování chudoby), ale spíše posilování mechanismu odlučování lidí od hlavního proudu společnosti. Jednotlivci i celé sociální skupiny pak nedostávají

participují na společném životě, a to zejména ve těchto oblastech (Commins 2004, Giddens 1998, Giddens – Sutton 2013):

- chudoby (tedy vyloučení z pobírání adekvátního příjmu, vytváření závislosti na sociálním státu),
- trhu práce a redistribučního systému (zahrnuje i sociální služby v oblasti vzdělávání a zdravotnictví),
- rodinného a komunitního života (zahrnuje vzájemné vazby),
- kultury (vzdorování normám hlavního proudu).

Tyto oblasti poukazují na přesah ekonomické do sociální a politické dimenze. My se v empirické části této práce zamůžeme na vyloučení z druhé a třetí oblasti – trhu práce a redistribučního systému organizovaného v rámci sociálního státu, sociálních vazeb na úrovni rodiny a hlavní komunity.

Pro možnosti řešení chudoby ve společnosti slouží proces sociálního vyloučení k porozumění tomu, jak dojde k situaci, že někteří jedinci a sociální skupiny se ocitnou mimo fungování běžné společnosti. Sociální exkluzi lze pojímat dle Mareše (Mareš 2000) ve těchto základních paradigmatech:

1. Exkluze je anomický stav ohrožující sociální kohezi společnosti. Především tomuto procesu lze integrující politikou posilující vnitřní solidaritu sociálních skupin a celků (lokalit, národů apod.). Jde o paradigma solidarity.
2. Exkluze jako důsledek specializace (dělby práce, sociální diferenciace) a neprostupností sfér společného života (diskriminace). Především jí lze politikou prosazující práva jednotlivců. Jde o paradigma specializace.
3. Exkluze způsobená monopolem mocenských skupin ve společnosti zabírajících ostatním v přístupu ke zdrojům a možnostem participace ve společnosti. Jde o paradigma monopolu.

Komplementární součástí konceptu sociální exkluze, resp. řešením sociální exkluze je sociální inkluze neboli zaleťování jako proces zajišťující, že osoby a skupiny sociálně vyloučené i ohrožené sociálním vyloučením dosáhnou na příležitosti a možnosti, kterým jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti. S vyrovnáváním rozdílů mezi jednotlivými sociálními skupinami dosahujeme

spole nosti, v níž riziko sociálního vylou ení je minimalizované a taková společnost je možné považovat za kohezivní (Sirovátka 2004).

Ze soudobého diskurzu o konceptu sociální exkluze a inkluze vyplývají určité základní fakty (Mareš 2008):

- Užívané koncepty, které tyto pojmy vymezují, nejsou jednoznačné. Avšak jakékoliv užívané pojetí především potřebu širokého a komplexního přístupu k sociální politice.
- Sociální politika, která z tohoto konceptu vychází, musí zahrnovat trénování schopností vylou ených a ohrožených vylou ením adaptovat se na podmínky života v dané společnosti, ale také institucionální změny usnadňující jejich adaptaci a širokou participaci.

6.2 Sociální exkluze a inkluze v České republice v kontextu Evropské unie

Sociální politice a jejím jednotlivým oblastem dle předem určené zaměření je v nována pozornost v politických deklaracích a plánech na evropské i národní úrovni. Evropská sociální politika považuje otázky zaměstnanosti²⁹, sociální ochrany a solidarity a boje proti sociálnímu vylou ení za prioritní (Smlouva o EU). Evropská unie směřuje ve svých cílech k tzv. kohezivní společnosti, která nabízí všem svým členům stejné příležitosti, tedy předchází jejich vylou ení ze společnosti.

Akoliv se po určité orientaci evropské politiky na hospodářskou oblast změnila ve smyslu, že se relativně více zabývá otázkami sociální politiky, až v roce 1989 zahrнула Rada Evropy boj se sociální exkluzí do svých cílů jako důležitou dimenzi vnitřního trhu. V Maastrichtské smlouvě (1992) je explicitně vyjádřen požadavek vysoké úrovně zaměstnanosti a sociální ochrany. Agenda sociální inkluze (začlenění) se na úrovni EU

²⁹ Zásadním problémem evropské sociální politiky je bezesporu nezaměstnanost, jež postihuje více než 26 milionů Evropanů. Nástroji aktivní politiky zaměstnanosti (podporou vytváření pracovních míst, sociálních podniků, restrukturalizace hospodářství atd.) je řešena. Ohrožení sociálním vylou ením pak postihuje téměř čtvrtinu evropské populace (24,8%). Pro snižování sociálních nerovností mezi regiony byl v rámci EU zřízen Evropský sociální fond (1957), jehož výdaje odpovídají asi desetině rozpočtu unie. Pro plánovací období 2014-2020 vzniká nový Fond evropské pomoci nejchudším osobám (FEAD). V součastnosti EU posiluje investice i neinvestiční aktivity v boji proti chudobě a sociálnímu vylou ení. V roce 2013 vydala Evropská komise tzv. balíček pro sociální investice a zavedla diskusní platformu pro boj proti chudobě a sociálnímu vylou ení.

rozpracovala v rámci Lisabonského procesu (2000). Požadavky Lisabonského procesu směřovaly k volnému přístupu na trh, v etn trhu práce a sociálních služeb, pomoci nejohroženějším skupinám, mobilizaci aktérů, a to s cílem předcházet exkluzi. Tyto předpoklady vázané výrazně na objekty a subjekty sociální politiky byly rozšířeny o požadavky na proces sociální inkluze:

- Zajistit aktivní inkluzi (podporou vstupu na trh práce a zamezení sociální exkluze).
- Pracovat na koordinaci aktérů kohezivní politiky (se zahrnutím relevantních aktérů všech úrovní společnosti) (Daly 2007).

Jde o požadavky, jimiž se řídí i národní úroveň regionální politiky ČR (od roku 2003 jsou vypracovávány tzv. národní akční plány). První Národní zprávy o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování předkládaly členské státy EU pro období let 2006 – 2007, následně pro období 2008 – 2010.

V roce 2010 Lisabonský proces končí a následující koncepce pro boj s chudobou a sociálním vyloučením vycházejí ze Strategie EU 2020. Ve strategickém dokumentu Evropa 2020 je jedním z tří cílů udržitelný růst podporující začlenění. V něm je zdůrazněna snaha dosáhnout sociálního začleňování a snížení chudoby. Jde o desetiletý plán pro překonání současné hospodářské krize ve třech klíčových oblastech odpovídajících třem cílům – inteligentní růst (efektivní investování do vzdělání, výzkumu a inovací), udržitelný růst (energeticky úsporný) a inkluzivní růst (zmírující sociální exkluzi s důrazem na aktivní politiku zaměstnanosti).

Pro současné období je proces sociální inkluze na národní úrovni v České republice rozpracován v dokumentu Strategie sociálního začleňování 2014-2020, aby přispěl k plnění národního cíle, vyjádřeného redukcí chudoby a sociálního vyloučení dle závazku v rámci strategie Evropa 2020. Vymezení a praktická reflexe sociálního vyloučení jsou dle Strategie sociálního začleňování dány zákonem č. 108/2006 Sb. O sociálních službách. Sociální vyloučení je zde definováno jako vyloučení osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace.

Sociologové upozorují na národní odlišnosti projevů sociální exkluze, zejména pokud jde o identifikaci skupin ohrožených sociální exkluzí, ale i o sociálně politické problémy vznikající sociální exkluzí (Shucksmith 2012, Sibley 2006). V případě České republiky lze považovat za aktuální tyto sociálně politické problémy, na které se zaměřuje

ve své činnosti Agentura pro sociální začleňování, využívaná vládou jako institut a nástroj zmírující sociální exkluzi v obcích. V současnosti jde především o dluhovou problematiku, zaměstnanost, bydlení a vzdělávání, to je jevy sledované a prakticky řešené v padesáti osmi lokalitách.

Empirické studie, jež se zabývají lokalizací sociální exkluze, se zaměřují na obce s více než tisíci obyvateli (Trbola-Nečasová-Rákoczyová 2015, Sirovátka 2004). Nejastějšími důvody koncentrace jedinců a rodin do sociálně vyloučených lokalit jsou nedostatek práce spojený s nízkým vzděláním, chudoba, sociálně patologické jevy (kriminalita, alkoholismus, ap. další), kolaps základních institucí (a vytváření paralelních neoficiálních mocenských struktur), sociální izolace a stigmatizace prostoru (Mareš a kol. 2008). Reakcí veřejné politiky je vznik lokálních sociálních systémů (local welfare system) s ambicí zajistit potřeby místních, a to tak, aby konvenovaly nejen s potřebami místních, ale i se systémem na národní úrovni (Trbola-Nečasová-Rákoczyová 2015).

Na úrovni obcí je snaha koordinovat organizace poskytující sociálně inkluzivní aktivity prostřednictvím speciálního nástroje komunitního plánování a ve spolupráci obcí a Agentury pro sociální začleňování vznikají tzv. Strategické plány formulované v rámci lokálního partnerství, tedy participace klíčových aktérů v jednotlivých lokalitách. Agentura pro sociální začleňování se stává koordinátorem aktérů směřujících k sociální inkluzi ohrožených skupin.

6.3 Sociální exkluze a inkluze na venkově

Proces sociální exkluze polarizuje společnost a vyděluje jedince a sociální skupiny na její okraj. V souvislosti s námi sledovanou prostorovou dimenzí jde o to, jak se sociální inkluze uskutečňuje rozličnými aktivitami (organizovanými a statisticky sledovanými) ve venkovských lokalitách. Dále jde o to, jak takové aktivity vnímají obyvatelé těchto lokalit (v rozdělení na reprezentanty, aktéry v obcích a jejich pozorovatele).

Ve výzkumné studii, sloužící Evropské komisi jako zpráva o sociální exkluzi, upozorní sociologové venkova na opomíjený a proto málo probádaný problém rurální sociální exkluze ve všech evropských zemích (Bock, Kovacs, Shucksmith 2014). Podle těchto sociologů je totiž zjevné, že nerovnost existuje nejen například mezi jednotlivými lidmi, ale též mezi lokalitami. Je podle nich také nutné brát v potaz rozdíl chudoby ve

venkovských oblastech a chudoby venkovských oblastí ve srovnání s chudobou v městských oblastech a chudobou městských oblastí.

V této souvislosti Shucksmith upozoruje na obrat v interpretaci chudoby a sociálního vyloučení na venkov jako produktu moderní společnosti ovlivněného především ekonomicky. Současné pojetí zdrazuje neoendogenní rozvoj lokalit opřený o iniciativy a aktivity místních aktérů rozvoje, vycházející z potenciálu lokalit a zasazený do vazeb mezi aktéry. Případná chudoba a sociální vyloučení ve venkovských lokalitách a venkovských lokalit je v přímé vazbě na dostatek/nedostatek takových iniciativ a aktivit, ne na venkov jako geografický prostor. Jde o přístup, který nastoluje otázky týkající se autonomie místních aktérů a jejich moci, v etn rizik případného ztížení nerovností mezi jednotlivými sociálními skupinami, pokud nebudou schopny kapitalizovat svůj potenciál (Shucksmith 2012).

Z hlediska sociální inkluze realizované na venkov upozoruje Shortall (Shortall 2008) na potřebu rozlišit a respektovat dvě části pojmu sociální inkluze v její praktické rovině. Jednu část tvoří občanská participace, která je realizovaná v místě, a to mimo rámec veřejných politik. Druhou část představuje otevřenost politických struktur umožňující participaci na všech veřejných v rámci politik. Autorka proto kritizuje jednoho z nejvíce citovaných autorů empirických studií venkova, amerického sociologa R. Putnama. Putnam sledoval sociální kapitál v rozličných regionech/lokalitách v Itálii, v jeho omezení na kategorii občanské angažovanosti. Putnamovo pojetí sociálního kapitálu, jež se tedy prolíná s pojmy občanské angažovanosti a inkluze, klade odpovědnost za (místní) rozvoj na občany a jejich jednání. Toto pojetí je úzce vymezené, jestliže je konfrontujeme s pohledem, který zdrazují autoři jako Shucksmith a Giddens. Ti zahrnují do sociálního kapitálu otázky politik a politických strategií, tak jak se uplatují na místní úrovni, resp. na venkově.

Podle Shortall (2008) je sociální inkluze produktem tzv. vysokého sociálního kapitálu a participace na venkově (pozn. aut.: vysoký znamená rozsáhlý a kvalitní) a nemusí být závislá na politických nástrojích Evropské unie a národních vlád (projevovaných prostřednictvím evropských rozvojových programů). Autorka ve své studii uvádí příklady sociálních skupin s výrazným sociálně inkluzivním působením, a koliv jde o skupiny, které nejsou v oficiálních dokumentech deklarovány jako skupiny ohrožené sociální exkluzí. Tudíž nevyužívají evropské rozvojové programy určené pro sociální exkluzi, protože jim nejsou určeny.

V empirické části práce je sociální exkluze zaměřená ve třech rovinách. V první řadě jde o reflexi sociální exkluze (a její zmírnění směřováním k sociální inkluzi) ve vybraných dokumentech veřejných politik na úrovni regionální, národní a evropské. Další součástí šetření jsou analýzy sociálně inkluzivních aktivit, tedy sledování organizací a institucí, které takové aktivity na českém venkově poskytují. A na úrovni venkovských lokalit je empirické šetření zaměřeno na sociokulturní potenciál komunit jako předpoklad zmírnění sociální exkluze s využitím vnitřních zdrojů komunity.

7 Sociální podnikání jako alternativní instituce v současném rozvoji evropského a českého venkova

Tradiční pojetí ekonomie neovnovalo ve svých teoriích dost pozornosti těm problémům, které významně ovlivňují současnou ekonomiku:

1. Technologiím a technickým inovacím, které mohou narušit rovnováhu trhu na straně nabídky.
2. Pojetí firmy, kdy se opomíjí principy fungování firem a vztah nejen uvnitř firmy, ale i mezi reprezentanty jednotlivých podniků na trhu, jejichž vztahy nemusí být nutně osobní a odpovídat vždy racionálnímu jednání v rámci trhu.
3. Existenci institucí jako zavedených pravidel jednání (routines) i jako korporací (obchodní komory, odbory a další), jejichž jednání přesahuje pravidla trhu a vnáší do jednání na trhu jiné, v jistém ohledu sociálně citlivé prvky (Nelson in Uhlíř, Blažek 2011).

Alternativou k tradičnímu přístupu k tradici ekonomie je sociální ekonomika³⁰, která když též solidární ekonomika, jejíž kolébkou je Francie. V konceptu sociální ekonomiky se propojují dvě funkce, a to nabízet produkty a služby (tržní rozměr) a vytvářet sociální vazby a posilovat tak solidaritu ve společnosti (sociální, občanský rozměr). Do praxe sociální ekonomiky se zapojují aktéři se schopností kombinovat peněžní i nepeněžní zdroje a financování na tržní i netržní bázi (Dohnalová in Skovajsa 2010, Dohnalová a kol. 2012). Dle principů aktivní sociální politiky (tedy principů participace a subsidiarity) je důležité fungování jednotlivých kolektivních členů (zejména družstev, nadací a občanských sdružení vzájemné pomoci), kteří odpovídají respektu k tržnímu prostředí a souasně ke vzájemné podpoře členů. Jedinečností aktéra jako subjektu sociální ekonomiky je charakteristická tím, že respektuje právo pozitivního přebytku (zisku subjektu v tržním prostředí), který se nestává ani ziskem členů mezi členy subjektu, ani pouhou podporou oslabeného člena společnosti, ale prvkem vyjadřujícím vzájemnou solidaritu (Dohnalová 2006).

³⁰ Téma sociální ekonomiky se objevuje ve veřejné diskusi v roce 1967 v Paříži, kdy bylo na světové výstavě použito ve smyslu umění širšího života vázaného ke společnosti, nikoliv jen k individuům ve společnosti. V 80. letech 20. století je pojem institucionalizován a deklarován v rámci Charty sociální ekonomiky.

Jednání aktérů jednotlivých veřejných politik (sociální a regionální nevyjímaje) v rámci tří sektorů – trhu, státu a neziskového sektoru má své limity a předpoklady. Jak selhání, tak příležitosti. Sociální podnikání je aktivitou, která posiluje na které příležitosti dané tímto sektorem (zaměřením na sociální, nikoliv ekonomickou prosperitu) a zároveň oslabuje možná selhání trhu (nerespekt k zachování lidské důstojnosti, neochota kultivovat lidský kapitál).

V sociální ekonomice je zdrazována mnohost, pokud možno silně spolupracujících aktérů (Hunová 2010). Proto se někdy rozkládá do tří komponent neboli subsektorů – podnikatelský (social enterprise), lokální (community sector) a občanský (voluntary sector) – působících v rámci malých a středních lokalit. Zahrnuty jsou spíše neformální vazby a aktivity, které jsou prospěšné a výhodné více pro komunitu nežli pro podnikatelské subjekty a jedince.

Pokud připustíme, že reprezentantem sociální ekonomiky nemusí být klasický podnik (firma), ale nezisková společnost v nejobecnějším slova smyslu, pak to rozhodně nejsou v praxi obvyklé veřejně prospěšné organizace (Public Benefit Organization) produkující veřejné a smíšené statky (např. ekologické, vzdělávací, charitativní), nýbrž vzájemně prospěšné organizace (Mutual Benefit Organization) podporující občanské skupiny občanské spojené společným zájmem (Rektořík 2001). Potom se mezi sociální podniky řadí zejména družstva, spolky, nadace a občanská sdružení (Mutual Societies) s podmínkou, že vykonávají ekonomické činnosti. Jejich aktivity vykazují silnou sociální citlivost a orientaci na lokality a mezi hlavní oblasti činnosti zpravidla patří:

1. pracovní integrace (podpora a zajištění vzdělání, integrace nezaměstnaných),
2. osobní služby (péče o děti, seniory, znevýhodněné jedince),
3. místní rozvoj (ve znevýhodněných oblastech, odlehlých venkovských oblastech a urbanizovaných částech).

Sociální podniky obecně, respektive aktéři prosazující a realizující principy sociální ekonomiky v praxi, se sdružují za účelem vzájemné spolupráce při provozování ekonomických aktivit, které jsou sociálně prospěšné. Z hlediska lokálního je pro ně charakteristická znalost v lokalitě působnosti, a proto také dochází k snazšímu navázání výhodných vztahů s organizacemi místní veřejné správy a dalšími aktéry regionálního rozvoje. Z hlediska sociálního zabezpečení v rámci konceptu Welfare State jde u nich o prosazování mezigenerační solidarity, naplnění konceptu sociální odpovědnosti (v

rámci přijetí tzv. Pražské deklarace) a prioritní sledování sociální inkluze (Dohnalová 2009).

Sociální ekonomika, jehož je sociální podnikání součástí, je v české společnosti dlouhodobě utlačovaná. V historii odborníci zmíní dvě výrazné milníky minulého století, kdy se zdroje sociální ekonomiky potlačují: po druhé světové válce, kdy byla ekonomika nahrazena totalitním kolektivismem a podruhé v počátku devadesátých let, kdy byl zárodek sociální ekonomiky potlačen ve jménu trhu a privatizace (Dohnalová 2011).

V současné české společnosti je o problematiku sociální ekonomiky patrný odborný zájem. Česká republika byla první státem evropskou zemí, v níž se konference o sociální ekonomice konala. Sociální ekonomika je předmětem zájmu i akademických pracovníků (Dohnalová, Hunová, Skovajsa, a jednotlivých resortů, například koncepce sociálního zemědělství MZe). Dochází také k nárůstu potenciálních subjektů sociální ekonomiky (viz tabulka 2)³¹.

Tabulka 2: Vybrané registrované ekonomické subjekty s potenciál k aktivitám sociálního podniku

Registrované subjekty (v tis.)								
Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ekonomické subjekty celkem	2 481.863	2 552.149	2 570.611	2 637.551	2 703.444	2 727.654	2 727.654	2 733.459
Družstva	14.887	15.338	15.636	15.69	15.536	15.362	15.216	15.154
Nadace	1.428	1.506	1.597	1.654	1.724	1.791	1.823	1.915
Občanská sdružení (spolky, veřejně prospěšné společnosti ad.)	63.288	67.044	70.444	74.069	77.753	81.301	86.971	89.882
Církevní organizace	4.464	4.399	4.347	4.352	4.366	4.365	4.176	4.158

Source: author's analyses based on data from Czech Statistical Office (https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?_afz=statistiky&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_#katalog=30831) and from Foundation Neziskovky (http://www.neziskovky.cz/clanky/511_538_543/fakta_neziskovky-v_statistika-poctu-neziskovych-organizaci/)

³¹ V tabulce jsou zahrnuté vybrané významné organizace registrované českým statistickým úřadem. A koliv nejde o statistické jednotky, u nichž byla zjištěna aktivita, pro představu o potenciálu sociálního podnikání jsou data v této podobě postačující. Nutno doplnit, že tabulka neobsahuje subjekty, které nejsou v ČR zastoupené (například obecní podniky), a subjekty, které nemají v české legislativě oporu (spolky vzájemnosti, sociální podnik).

Z tabulky je patrné, že ekonomické subjekty celkem zaznamenaly v bezprostředně uplynulém období mírný nárůst, a to na 110%, přičemž z pohledu na každoroční růst jde o rozmezí od 0,72% do 2,75% vzrůstu (vyjma období mezi lety 2012 až 2013, kdy došlo k poklesu pod úroveň 0,2%). U námi sledovaných ekonomických subjektů jde o nárůst na 132% v tomto období.

Subjekty s potenciálem sociálního podnikání tvoří 4% z ekonomických subjektů celkem. Nejčastěji se vyskytující subjekty s potenciálem sociálního podnikání jsou spolky a sdružení (80,9%), se vzrůstem za sledované období na 142%, to je nejvyšším za sledované období. Naopak, nejnižší zastoupení mají církevní organizace (dohromady necelých 6% z potenciálních organizací), které zaznamenaly mírný pokles.

Nejsilnějším aktérem pro sociální podnikání s respektem ke konkurenceschopnosti na trhu by měla být (v českém prostředí) družstva, jejichž projev solidarity je orientován na prvek aktivní svépomoci. Nicméně družstva jsou tak často zastoupena než spolky a sdružení a jejich počet stoupá minimálně (na 102%), tedy téměř nejméně ze všech potenciálních organizací. Sestup, byť menší než jedno procento, zaznamenaly jen církevní společnosti.

Akoliv je zde silná potence neziskového sektoru, jehož aktéři vstupují do oblasti sociální ekonomiky, konkrétně do aktivity sociálního podnikání, dle úsudků odborníků, kteří analyzovali podmínky a prostředí české republiky, je potence k rozvoji sociálního podnikání dlouhodobě omezoována. Na přelomu milénia byly uskutečnily studie, z nichž vyplynulo několik zásadních poznatků:

1. nedostatečný legislativní rámec, kdy instituce sociálního podniku není zakomponována v českém právním systému,
2. závislost organizací zaměřených na sociální otázky na podporu státu,
3. nedůvěra jako reakce na negativní zkušenost z minulosti,
4. nedůvěra k solidárnímu jednání obecně (striktním oddělováním ekonomického a sociálního zájmu),
5. priorita racionality získávání finančních podpor z jednotlivých programů před myšlenkou a vizí naplnění projektu,
6. akcent vlád na autonomii a silný potenciál trhu (upraveno dle Borzaga, Defourny 2004).

I v současném období přichází odborná kritika segmentu sociálního podnikání jako nerozvinutého se závislostí na podpoře evropských grantů. Zásadním problémem je stále nedostatečné legislativní vymezení aktivit sociálního podnikání a organizace sociálních podniků, přestože v roce 2012 vstoupil v platnost zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích). V něm však není pojem sociálního podniku upraven. Proto Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR definovalo seznam indikátorů, dle nichž lze identifikovat sociální podnik a tzv. integrovaný sociální podnik³².

V rámci současné odborné diskuse dochází k přípravě návrhů, které by mohly vyústit v legislativní úpravy v této oblasti. Jde zejména o diskusi nad návrhem na zapracování sociálních podniků do české legislativy, který byl realizovaný organizací TESSEA, a byl diskutován experty z MPSV ČR, Generálního ředitelství Úřadu práce ČR a Klubu sociálních podnikatelů. Výsledkem diskuse jsou tři možné strategie prosazování institucionalizace sociálního podniku v ČR:

1. Prosazení souhrnné právní úpravy, v níž budou upraveny znaky sociálního podniku. Prosadit tak podporu utváření pracovních míst pro sociálně vyloučené, zaměřit se na podporu sociálních podniků pro místní rozvoj a veřejné služby a podporovat vzdělání sociálních podnikatelů. Z hlediska formy podpory může jít o přímé podpory (grantové podpory na lokální, regionální, národní i nadnárodní úrovni) nebo nepřímé (daňové slevy a slevy v sociálním pojištění).
2. Zapracovat podporu sociálních podniků do zákona o zaměstnanosti, kdy by se jednalo o rozšíření a uplatnění platných nástrojů podpory pracovních míst pro znevýhodněné osoby. Bude tak upravena instituce společensky prospěšného zaměstnavatele. Na lokální úrovni je možné užít tranzitního trhu (resp. tranzitního programu), kdy obce doasně zaměstnávají na veřejných pracích osoby vyloučené z trhu práce s předpokladem tranzice zpět do trhu.
3. Provést ve 2-3 regionech pilotní studii podpory vzniku a rozvoje společensky prospěšných zaměstnavatelů a ministerstvo práce a sociálních věcí by tak získalo data a podklady pro rozhodnutí o rozsahu a formě plošné podpory.

³² Rozdíl mezi sociálním podnikem a integrovaným sociálním podnikem je v zaměstnání. Sociální podnik provozuje aktivity prospívající společnosti i skupině znevýhodněných lidí, zatímco integrovaný sociální podnik zaměstnává osoby znevýhodněné na trhu práce. Rozpoznávací znaky (indikátory) sociálního podniku/sociálně integrovaného podniku jsou rozděleny do pěti oblastí: 1. Veřejně prospěšný cíl, 2. Sociální prospěch, 3. Ekonomický prospěch, 4. Environmentální prospěch a 5. Místní prospěch.

Současné stanovisko Ministerstva práce a sociálnych vecí SR je také, že pojem „sociálny podnik“ nelze v zákon o zamestnanosti vymedziť a jeho obsah lze najlepšie nahradit termínom „spoločensky prospešný zamestnávateľ“.

S ohľadom na tematické zameranie práce a zameranie študovaného oboru autorky je dôležité zamieriť sa na zvláštne prípady prejav sociálnej ekonomiky vo vzťahu k zemeďelstvu a venkovským komunitám, ktorých charakter je vhodný pre naplnenie predpoklad realizácie sociálnej ekonomiky v oblasti prosperujúceho miesta a len malého lokálneho spoločenstva. Právomocnosť zemeďelstva je vhodným odvolaním pre realizáciu projektov sociálneho podnikania vo venkovských regiónoch. V takýchto projektoch je predpoklad využívať zemeďelstvo ako potenciál pre riešenie sociálnych otázok prostredníctvom sociálneho podnikania v týchto dimenziách, a na to naviazať rozpracované nástroje vo verejných politikách:

1. Zemeďelstvo ako zdroj práce, teda aktivita, ktorá má za úlohu (s určitými obmedzeniami) redukovať nezamestnanosť, a s tým súvisiacu chudobu venkovej populácie (nejen v prvovýrobke, ale i v rozličných diverzifikovaných aktivitách, napríklad agroturistika).
2. Zemeďelstvo ako zdroj potravín, ktorých produkcia reprezentuje nezastupiteľnú komoditu produkovanú (predovšetkým) vo venkovských regiónoch.
3. Zemeďelstvo ako zdroj citlivého a prístupného prístupu k poskytovaniu sociálnych služieb (zejména koncept social farming)³³.

Právomocnosť z uvedených dimenzií najviac konvenuje s konceptom sociálnej ekonomiky, alebo reaguje na pravidelné sa vyskytujúce nepriaznivé situácie v európskej i svetovej ekonomike zasahujúce do hospodárskej situácie v jednotlivých regiónoch, aby došlo k zmírneniu dôsledkov sociálnej exklúzie (najmä u nezamestnaných ľudí v preddôchodovom veku, telesne a duševne hendikepovaných, absolventov škôl, rodičov závislými deťmi) a závislosti na nástrojoch sociálneho štátu (zejména pasívneho typu, redistribuujúcich sociálne dávky hmotného charakteru). V tejto dimenzii sa tiež protínajú sociálna politika s regionálnou politikou a rozvojom venkova v praktickom rovine³⁴.

³³ Vo vzťahu k venkovu a zemeďelstvu je v európskom kontexte sociálne podnikanie nazývané social farming, kde sociálnymi podnikmi sú sociálne družstvá, zpravidla farmy poskytujúce sociálne služby s tým, že využívajú existenciu potrieb sociálne slabých v lokalitách a schopnosť do svojich aktivít citlivo integrovať sociálne slabé.

³⁴ V rámci Ministerstva zemeďelstva SR pracuje zvláštna pracovná skupina, ktorá sa zaoberá vymedzením a sledovaním možností sociálneho zemeďelstva v podmienkach Slovenskej republiky. V dokumentu Sociálna

Sociální zemědělství³⁵ je dle stanoviska Evropského hospodářského a sociálního výboru EU iniciativou, již je na jedné straně možné vymezit a na druhé neomezený potenciál instituce sociálního zemědělství, která se neustále proměňuje a inovuje.

Sociální zemědělství (social farming, farming for health, care farming, green care, green therapies) se v Evropě rozvíjí od konce 20. století. Spojuje v sobě dva koncepty, multifunkční zemědělství a poskytování sociálních služeb a zdravotní péče na místní úrovni. Obecně se evropské sociální zemědělství realizuje v rámci tradičních aktivit venkovské ekonomiky a probíhá v zemědělských podnicích (farmách s vysokým podílem lidské práce, činnostmi diverzifikovanými mimo zemědělské aktivity, otevřeném přístupu k přírodě a místu působení). V jednotlivých evropských zemích se přístupy k sociálnímu zemědělství liší. Mezi ty základní přístupy patří institucionální ve veřejném typu s péčí zdravotnických institucí (převážně v Německu, Francii, Slovinsku), soukromé terapeutické farmy (převážně v Nizozemsku, Belgii) a smíšený přístup ve veřejném a soukromém v sociálních družstvech či farmách (převážně v Itálii). V souvislosti patří mezi hlavní činnosti realizované v rámci sociálního zemědělství rekvalifikační a terapeutické aktivity, zapojení do pracovního života, pedagogické aktivity a služby osobní asistence.

Jednou z evropských zemí, v níž je koncept sociálního zemědělství rozvinutý, je Itálie. Fazzi (Fazzi 2011) upozorňuje na vznik nových družstev, která produkují mimo jiné sociální služby (welfare services), které jsou součástí tzv. social farming a green care. Sociálně orientované farmy se objevují v Itálii v 80. a 90. letech 20. století s předpokladem lépe odpovídajícím podmínkám pro sebeuplatnění sociálně slabých, zvláště mentálně hendikepovaných. Jde zejména o přirozeně naplnění potřeb postižených v „ne-uměním“, ne-místném prostředí, ale reálném, citlivém přirozeném venkovském prostředí. Předpoklady vzniku sociálních farem jsou:

1. reakce na potřeby, které nejsou ve veřejné politice saturovány z důvodu nedostatku ekonomického, politického a organizačního charakteru,
2. schopnost vytvořit sociální konsensus pro zajištění sociálních potřeb,

zemědělství publikovali členové této komise pracovní text vymezující koncept sociálního zemědělství, jeho cíl a princip a možnosti realizace v České republice.

³⁵ Vymezení konceptu a hodnocení evropské úrovně sociálního zemědělství vychází ze stanoviska Evropského hospodářského a sociálního výboru vydaného v prosinci 2012 v Bruselu NAT/539 – CES1236-2012_00_00_TRA_AC FR-DS/LW FR-DS/LW/ml FR-DS/LW/ml EN-DS/dd.

3. podnícení zájmu o sociálně politicky orientované organizace, aby vložily prostředky na řešení sociálních problémů v lokalitách (Fazzi, 2011).

Fazzi odlišuje (na základě empirické studie v Itálii) tři základní typy (Fazzi, ibid) sociálních forem:

- Terapeutická a rehabilitační venkovská družstva, pro jejichž aktivitu se spojuje úsilí neziskových organizací zpravidla zaměřených na sociálně a mentálně postižené jedince, kteří mohou pro farmu pracovat v rámci rozličných workshopů v terapeutických rehabilitačních komunitách.
- Venkovská pracovní integrační družstva, která v rámci platné legislativy zajišťují pracovní integraci sociálně znevýhodněných a hendikepovaných.
- Venkovská družstva pro rozvoj lokalit založená na principu reciprocity, kdy se jednotliví aktéři pokoušejí nalézt shodu mezi tím, co mohou nabídnout, a co je pro ně výhodné a zároveň sociálně citlivé pro obě strany.

Ze studie autorky je patrné, že a koliv má sociální podnikání v Itálii široké uplatnění, v oblasti zemědělství jsou spíše typické první dva typy zmíněných sociálních forem, v nichž je solidární jednání spíše doplňkovým prvkem.

Bez ohledu na podmínky a formy je sociální podnikání v některých zemích rozvinutější (Holandsko, Finsko, Itálie), zatímco v České republice (a také v Bulharsku) je nerozvinuto, a institucionální podmínky pro vznik a fungování sociálních podniků jsou minimální, přestože institucionalizace sociálního podnikání a aktivit oekávány v rámci projektů regionální politiky jsou v souladu, nebo obsahují předpoklad jednání, které vede k prospěchu ekonomickému, sociálnímu i místnímu (lokálnímu).

Ve strategických dokumentech právě uplynulého plánovacího období 2007-2013 nejsou instituty související se sociální ekonomikou zmiňovány, avšak v novém období je tomu v nově podstatně více pozornosti (více následující kapitola).

8 Sociální potenciál venkova se zaměřením na sociálně inkluzivní aktivity (sekundární výzkum)

8.1 Analýza dokumentů regionální politiky jako rámce pro rozvojové projekty a jejich realizaci ve venkovských lokalitách (vazba na regionální politiku)

Jako metodický nástroj analýzy jednotlivých dokumentů jsme zvolili formální obsahovou analýzu, jejímž cílem není kvantifikovat počet dané kategorie, ale identifikovat takový obsah textu, který bude odpovídat orientaci politiky k sociálně inkluzivním aktivitám. Proto bude postup autorky blízký Glasser-Straussově metodě (Kronick 1997).

Pro analýzu jsme vybrali klíčové dokumenty české regionální politiky platné ve dvou časových obdobích 2007-2013 a 2014-2020 s ohledem na plánovací období evropské regionální politiky. Jde o veřejné politické dokumenty aplikované na národní, regionální a lokální úrovni, jež jsou rámcem pro naplnění cíle kohezní politiky v sedmiletém plánovacím období. V každém z dokumentů je stanoven rozpočet, definované cíle a priority, jichž se český stát snaží dosáhnout.

Při určení úrovně analýzy jsme se rozhodli neužívat slova i fráze jako základních jednotek obsahové analýzy, ale podíleli jsme analýzu interpretativní tradici (Kronick 1997)³⁶. V našem případě jde o vyhledávání témat souvisejících s uplatněním sociálně inkluzivního jednání v regionální a lokální politice, která se protíná s realizací sociální politiky. Konkrétně jde o:

- Prosazování sociálně politických nástrojů v odlehčených oblastech sociální politiky
 - politiky zaměstnanosti
 - rodinné politiky
 - vzdělávací politiky
 - bytové politiky
 - zdravotní politiky
 - politiky sociálního zabezpečení.

³⁶ Rozhodnutí pro kvalitativní přístup v rámci obsahové analýzy je podpořeno dvěma důvody. Za prvé, nejde nám o kvantifikaci pojmů souvisejících se sociální exkluzí, ale o sledování prosazování aktivit směřujících k sociální inkluzi bez ohledu na to, zda se používají příslušné termíny „sociální inkluze“ a „sociální exkluze“, a o jejich vazbu k venkovskému prostoru, například k respektu odlišnosti jednotlivých regionů. Za druhé, klíčové dokumenty regionální politiky vytvářejí rozdílné autoi. Tento koncepto i nejen rozlišují, kladou akcent na sledovanou problematiku, ale také ji odlišně vyjadřují. Tento aspekt je nejvíce patrný v dokumentech regionálních operačních programů, kde postup a rámec mají koncepto i stejný, avšak přístup k řešení regionálních problémů a disparit výrazně odlišný.

- Ohled k sociálně exkludovaným (i ohroženým sociální exkluzí) sociálním skupinám v R
 - zdravotní postižení
 - senioři
 - Romové
 - chudé domácnosti
 - lidé bez domova
 - lidé z odlišného kulturního prostředí.

- řešení/zmírnění/tlumení sociálně nepříznivých problémů v rámci lokalit
 - prostřednictvím komunitního plánování
 - podporou kohezní společnosti
 - propojením ekonomické, sociální a územní soudržnosti
 - podporou specifických aktivit ve volném čase
 - podporou vzdělávacích aktivit.

- Zmírňování zvláštních (inovativních) způsobů sociální inkluze
 - sociálního podnikání
 - komunitního vzdělávání
 - preventivních způsobů řešení chudoby a sociální exkluze
 - poskytování sociálních služeb z hlediska charakteru (volné, informativní), způsobu (ambulantní, terénní), formy (formální, neformální, resp. poskytované na základě licence a na základě neanonymní vazby v rámci rodiny i malého společenství).

- Předpoklad využití potenciálu venkova, anebo omezení venkovským prostorem
 - nedostatečnost/omezená dostupnost služeb poskytovaných v rámci jednotlivých politik
 - charakter venkovského společenství jako zdroj efektivně poskytovaných sociálních služeb (sociální kontrola, důvěra)
 - charakter venkovského prostoru jako zdroje pro služby (ne jen sociální) vázané na přírodu (turistika, lázeňství, zooterapie).

8.1.1 Analýza strategických dokumentů regionální politiky (národní úroveň)

Pro první část analýzy zaměřenou na národní úroveň budou analyzovány dva základní dokumenty Národní strategický referenční rámec (NSRR)³⁷ pro plánovací období 2007-2013 a Dohoda o partnerství (DPa) pro plánovací období 2014-2020.

V dokumentu Národní strategický referenční rámec (NSRR) jsou jednoznačně zdůrazněny slabiny regionálního rozvoje území v rámci nižších regionů (pod úrovní

³⁷ Odkaz na DPa http://strukturalni-fondy.cz/getmedia/6231de90-b818-4bf7-9d07-232e41da9567/Dohoda-o-partnerstvi_schvalena-EK-26-8-2014.pdf?ext=.pdf

NUTS 3), zejména ohrožení periferních území, v nichž jsou regionální disparity na těchto úrovních nejvýraznější. Nerovnosti vznikají v souvislosti s trhem práce a neadaptabilitou jedinců na něj.

Plánovací období 2007-2013 se zaměřuje na strategii, která by přispěla k územní soudržnosti tím, že umožní horizontální provázání intervencí realizovaných prostřednictvím jednotlivých programů, což je příslib k propojování jednotlivých oblastí – například sociální intervence (zabezpečení aktivní sociální politikou) a podnikání (tedy aktivitou respektující tržní prostředí s pravidly konkurenceschopnosti). Koncepto i dokonce vymezují takový přístup, který významně konvenuje s konceptem sociální ekonomiky, když zdrazují, že prostřednictvím komplexního a strategického přístupu je rozvíjen místní potenciál, optimalizuje se intervence v území, čímž se přispívá k udržitelnosti ekonomických a sociálních struktur v jednotlivých typech území (NSRR, s. 33). Autoři tak akcentují propojení ekonomické a sociální sféry a zaměření do komunity s využitím jejího vnitřního potenciálu a připojují i propojení ekonomické, sociální a územní soudržnosti citlivě vůči nerovnostem mezi jednotlivými sociálními skupinami v regionech.

V rámci této politiky, která řeší výše uvedeným nerovnostem v etnicky návazných problémech, tj. politiky zaměřené na rozvoj podnikání v kontextu synergického rozvoje lidských zdrojů a posilování místní ekonomiky (NSRR, s. 39). A koliv se zdá, že jsou v rámci takového přístupu respektována pravidla sociální ekonomiky, plány na rozvojové aktivity směřují k finanční podpoře vznikajícího technicky zaměřeného podnikání. V podnikání je akcentováno užívání šetrné energetické technologie, inovativních přístupů, přičemž sociální podnik obecně (zejména) není vnímán jako dostatečně inovativní podnikatelský přístup. Jediným sociálním aspektem viditelně podporovaným v rámci podnikání jsou aktivity vedoucí ke zlepšení podmínek zaměstnanců - rodiny se snahou harmonizovat profesní a rodinný život. V oblasti zaměstnanosti a prosazování aktivní politiky zaměstnanosti se dokument omezuje na triviální a neinovativní řešení nezaměstnanosti rekvalifikací, na územní mobilitu zaměstnanců, a to i přesto, že sociální skupiny ohrožené sociální exkluzí v důsledku neadaptability na trhu práce jsou identifikovány přesně.

Přístup, který lze v tomto strategickém rozvojovém dokumentu identifikovat, vyjadřuje kombinaci přístupu liberálního a keynesiánského, tedy ryzí míry vlivu zásahů státu do regionálního rozvoje (odhlédneme-li od centralistického financování

rozvojových aktivit, které jsou smyslem evropské regionální politiky), což odpovídá souasnému období regionální politiky, který Blažek s Uhlíkem (2011) označují za eklektický. Institucionální přístup je, dle autora soudu, vnořen do dokumentu méně. Podporované aktivity předpokládají inovativnost, vzdělávání se, jsou však jednostranně orientované ke konkurenceschopnosti na trhu práce a „ziskovému“ podnikání podřízenému pravidlům trhu. V dokumentu není zřejmé síťové chápání ekonomiky, kdy (podle Granovettera, 1985) region vnímáme jako praseňk prostorových vztahů, sítí a kontaktů.

Toto posouzení nelze chápat pouze jako negativní kritiku, neboť je zřejmé (a kolik explicitně nevyřčené), že analyzovaný dokument je zasazen do konceptu nového vládnutí, tedy kolektivní schopnosti ovlivňovat budoucnost k lepšímu (Dror 2001). Jako pozitivní se jeví respekt k přechodu od paradigmatu národního státu k víceúrovňovému vládnutí, kdy stát deleguje pravomoci a stává se více koordinátorem v cíle veřejných (Daněk, Hloušek 2007, Potěšek 2007). Negativně ovšem vyznívá nerespektování toho, že uplatnění takového konceptu (governance) je alternativním koordináčním mechanismem mezi monocentrickým státním aparátem a multicentrickým tržním prostředím (Bernardini, Šermáček 2011). Participující aktéři pak sledují jak společné, tak individuální zájmy, tedy participace nemusí vždy nutně obsahovat spolupráci s dalšími aktéry ve smyslu racionálního, recipročního jednání. Spolupráce aktérů probíhá s ohledem na jejich vazby, jejichž případné konfigurace jsou sledované v rámci síťového modelu (policy networks).

Dohoda o partnerství (DPa) je v oblasti lidského kapitálu výrazně zaměřena na disparity na trhu práce mezi jednotlivými regiony, tedy na problém silně koncentrovaného projevu sociální exkluze. Z dokumentu je patrné, že klíčovým problémem v souvislosti s trhem práce je nedostatečná kvalifikace jedinců neodpovídající požadavkům trhu práce a problematika genderu (příjmové nerovnosti na trhu práce a skloubení rodinného a pracovního života rodičů) (DPa, s. 11). Na trhu práce neodpovídají kompetence pracovních sil požadavkům zaměstnavatelů, což v praktické politice předpokládá vytvoření možností pro další vzdělávání dospělých. Genderová nerovnost se projevuje nejen v rozdílných možnostech vstupu na trh práce, ale i nesrovnatelností ocenění mužů a žen v zaměstnání a posléze ve starobním důchodu (v případě ČR jde cca o rozdíl 25% příjmu, tedy průměrný příjem žen je na úrovni 75% mužů). V dokumentu se prosazuje aktivní politika zaměstnanosti a využívání jejího potenciálu k prosazování inovativních přístupů.

Návazný dokument poukazuje na nedostatečnou spolupráci klíčových aktérů ve správě a nízkou provázanost různých typů nástrojů při řešení problémů na trhu práce. Za nedostatečně aktivní považují odborníci takové samosprávy, které nejsou schopny mobilizovat svůj vnitřní potenciál (DPa, s.16).

Venkovské lokality a kvalita života v nich není vázána jen na lidský kapitál venkova (ovlivňující například pozici na trhu práce), ale i na vnější vlivy. Jde o oboustranný vliv jedince a lokality, projevující se prostředím meziregionální diversity, kdy obce v periferním území jsou nejvíce ovlivněny. Na lidi působí silné push faktory, které způsobují odliv lidí z venkovských lokalit do měst z důvodů subjektivně pociťované negativní kvality života ve venkovských lokalitách. Nepříznivá demografická struktura venkova je ovlivněna dvěma procesy – emigrací lidí do měst a nízkou natalitou. Odchod lidí z venkova do měst přispívá ke znehodnocování venkovského prostoru a dokonce k prostorově podmíněné sociální exkluzi.

Odborníci poukazují na silně územně diferencovanou sociální exkluzi v obcích. V současnosti je identifikováno 400 sociálně vyloučených lokalit, v nichž žije (v současnosti) asi 100 tisíc lidí.

Typickou charakteristikou sociálně exkludovaného jedince je nezaměstnaný nekvalifikovaný člověk, a proto doporučení v rámci Dohody partnerství je zaměřit se na problém exkluze z trhu práce a zabezpečení sociálního bydlení. Důležitou změnou je výzva k rozvíjení sociálního podnikání, které je v ČR stále na nízké úrovni a na úrovni obcí k zavedení (vytvoření) místních strategických plánů sociálního začleňování (DPa, s. 78). Transformační změny v oblasti sociálních služeb orientují podporu k rozvoji komunitních služeb (DPa, s. 81).

Při srovnání Národního strategického referenčního rámce s Dohodou o partnerství je patrný posun od státem centralizované realizace sociální politiky k regionální úrovni, tedy ke většímu důrazu na inovativní využívání potenciálu jednotlivých lokalit (komunit). Je patrné, že sociální problémy se mohou jen omezeně řešit v rámci státní politiky zaměstnanosti, a to i přesto, že jsou v obou obdobích preferované aktivní formy nástrojů politiky zaměstnanosti. V Dohodě o partnerství je zřejmý důraz na přesun aktérů sociální politiky ze státu na lokální aktéry a v nich akcent na vazby rodina – lokalita – místní podnikatelé, resp. zaměstnavatele jako možný zdroj pracovních míst.

8.1.2 Analýza regionálních operačních programů regionální politiky (regionální úroveň NUTS 2)

Následující analýza je v novaná sedmi regionálním operačním program m odpovídajícím sedmi region m úrovn NUTS 2 pro období 2007-2013 a Integrovaému regionálnímu opera nímu program ur enému pro plánovací období 2014-2020.

P i analýze regionálních opera ních program jsme se zam ěli na strukturu a obsah jednotlivých prioritních os a oblastí podpor vyjma tzv. technické podpory, která p ěspívá k organizaci vlastních opera ních program . P i sledování jejich p edm tného zam ění jsme u každého shrnuli jeho obsah s ohledem na zam ění obsahu dokument k podpo e sociáln inkluzivních aktivit a venkovskému prostoru. Ve shrnutí se zám rn používají termíny, argumenty a dikce, kterou koncepto i do dokument zavedli a tato shrnutí jsou dopln ěna tabulkovým p ehledem jednotlivých prioritních os a oblastí podpory s identifikací pot eby sociáln inkluzivních aktivit (SI) a zvláštní pozorností k venkovskému prostoru (V), p ípadn regionálnímu omezení problému (R)³⁸.

Ze srovnání ROP (Severozápad, Moravskoslezsko, Jihovýchod, Severovýchod, St ední Morava, Jihozápad a St ední ěchy) v období 2007-2013 vyplývá, že se zpravidla strukturují ve t ech základních prioritách orientovaných na oblast dopravy, rozvoje m st a obcí a cestovní ruch.

V zam ění oblasti dopravy se zpravidla neuvažuje o vazb ě na problém sociální exkluze ani nejde o p ímé zam ění na venkovské lokality, a koliv v n kterých p ípadech je zd razn ěna nutnost napojení venkovských obcí. Výrazn ější je to v p ípad ě regionu St ední ěchy, kdy propojení s Prahou eší možné sociáln nep íznivé události (zejména nazam stanost a poskytování sociálních služeb), a kde je sídelní struktura nep íznivá a rozvoj služeb se neorientuje do malých lokalit, ale programy jsou spíše zam ěny na snazší propojení venkovských lokalit s m stskými.

Rozvoj m st a obcí je zpravidla zam ěn na problematiku sociální exkluze, a to tak, že v p ípad ě velkých aglomerací, v nichž jsou sociální problémy významné (nap . v regionech Severozápad, Moravskoslezsko), je velká pozornost v nována m st m. V regionech Jihovýchod a Jihozápad vychází koncepto i z opa ěné situace. Jsou zde spíše „exkludovaní“ samotní venkované a venkov, proto p ístup konceptor ě nazna uje pot ebu lepší dopravní návaznosti k m st m a výrazné využití potenciálu p írodního a kulturního potenciálu venkova.

³⁸ K této ěsti analýzy pat ěí v p ílohové ěsti práce p íloha . 1 a 2.

Cestovní ruch je v mnoha případech vnímán jako možný zdroj rozvoje venkovských lokalit, kdy se předpokládá významně využít přírodního a kulturního dědictví venkova.

Struktura Integrovaného regionálního operačního programu v období 2014-2020 je rozložena do čtyř základních priorit, přičemž první tři jsou tématicky zaměřené do oblastí dopravy, veřejných služeb a správy. Oblast doprava je v dokumentech zaměřena na propojení regionu a zajištění kvality služeb pro cestující (tedy zajištění technické infrastruktury dopravní sítě), ale také na podporu budování infrastruktury, která nesmí ujet přímo k dopravě, avšak snižuje její negativní dopady do jiných oblastí, například bydlení (budování ochranných zdí podél komunikací atd.). Zvláštní pozornost je orientována do systému zabezpečení regionu (tedy Integrovaného záchranného systému). Druhá priorita je protínána cílem předcházení sociální exkluze, a to zajištěním sociálních a zdravotnických služeb, zajištěním možností vstoupit na trh práce prostřednictvím instituce sociálního podnikání, organizací sociálního bydlení včetně snížení zátěže rodin v souvislosti se snížením energetické náročnosti bydlení. Třetí priorita navazuje na existující využívané informační systémy ve veřejné správě a orientuje se na jejich zdokonalování a propojování. Zvláštní pozornost se v ní věnuje agendě územního plánování, a to s předpokladem dobrého využití hodnot daných území. Poslední priorita v sobě přitom shrnuje předchozí oblasti podpory a aplikuje je na venkovský prostor, v němž lze uplatnit strategii komunitně vedeného rozvoje lokalit.

Ze srovnání regionálních operačních programů ve dvou po sobě jdoucích plánovacích obdobích 2007-2013 a 2014-2020 vyplývá, že se zásadně proměnila struktura operačních programů určených pro financování regionů. Způsobilých sedmi regionálních operačních programů se přišlo na jeden, Integrovaný regionální operační program, určený všem regionům společně (podobně jako byl dokument Společný regionální operační program pro období 2004-2006).

Akoliv struktura jednotlivých regionálních operačních programů se shodovala v prioritním zaměření na dopravu, cestovní ruch a rozvoj regionu, resp. jednotlivých sídel (s odlišením významných center, měst, venkovských lokalit), kladli koncepty i odlišný důraz na některé tématické okruhy a úřady byly zastoupeny jen v těch kterých regionech (například ochrana kulturního dědictví, podpora podnikání a činnost vzdělávacích institucí, zabezpečení struktur Integrovaného záchranného systému). Východiskem byla situace v regionu.

Dokument Integrovaný regionální opera ní program ur ený pro období 2014-2020 je vytvo en jako obecný rámec, který obsahuje t i priority zam ené do oblasti dopravy, aktivit s p ímým dopadem na zmír ní sociální exkluze ve spole nosti (poskytování sociálních služeb, zam stávání znevýhodn ných osob ad.), ochrana a rozvoj kulturního d dictví regionu a organizace veřejné správy. Prvními t emi prioritami dokumentu prochází koncept sociální inkluze jako horizontální téma. Ve tvrté priorit je tímto propojujícím horizontálním tématem komunitn vedený místní rozvoj, zd raz ující ohled na venkovské prost edí. Sou asný Integrovaný regionální opera ní program vychází z předpokladu pot eby sociální inkluze v návaznosti na strategický dokument Strategie Evropa 2020. Jednotlivé regiony mají vycházet z tohoto předem tného rámce a realizovat projekty, které jsou pot ebné v konkrétní situaci daného regionu.

Odlišnost dokument vytvo ených v plánovacím období 2007-2013 je poznamenána nejen rozli ným charakterem region , ale též konceptor . V dokumentech jsou z ejmé rozdílné akcenty na jednotlivé oblasti podpory podpo ené argumenty vysv tlujícími d ležitost a pot ebnost podpor. V textech lze sledovat i rozdílnost ve schopnostech konceptor propojovat jednotlivé oblasti podpor a postupovat od p írodního, kulturního a sociálního potenciálu obcí/region k jeho možnému využití, resp. představám o možném využití prost ednictvím rozvojových projekt . Vyjímek se v textu objevuje i schopnost oboustranného ovlivn ní mezi lokalitami (regionem) a projekty (tedy situací, kdy potenciál využitý v projektu se stává jistým argumentem pro nutnost ochrany zdroje tohoto potenciálu, nap . chrán né p írodní území).

8.1.3 Analýza tématických programů regionální politiky

Oddíl sleduje op t strukturu a zam ení, tentokrát tématických opera ních program ve dvou plánovacích obdobích 2007-2013 a 2014-2020. U každého z dokument je op t provedena jeho analýza s ohledem na zam ení sociáln inkluzivních aktivit, s respektem k venkovskému a v tomto p ípad i regionálnímu zam ení problému v dokumentu³⁹.

Z analýzy vyplývá, že ty i (Doprava, Životní prost edí, Podnikání a inovace, Výzkum a vývoj pro inovace) ze sedmi tématických opera ních program v období 2007-2013 jsou v souvislosti se zamezováním sociální exkluze a respektem ke specifi nosti

³⁹ K této ást analýzy pat í v p ílohové ásti práce p íloha . 3 a 4. Vzhledem k tomu, že n které tématické programy jsou mén spojené s problematikou této práce, není v nich analýza rozpracována až do oblastí podpory, ale jen na úrove prioritních os programu.

region (tedy z hlediska jejich polohy i míry rurality) nedoteny. V oblasti ochrany životního prostředí je sice zřejmá souvislost s venkovským charakterem regionu a v oblasti podnikání, souvislost s trhem práce, avšak v dokumentech nejsou tyto návaznosti explicitně vyjádřeny.

Dva programy lze v tomto ohledu označit za vysoce relevantní k problematice sociální inkluze, a to Lidské zdroje a zaměstnanost a program Vzdělávání pro konkurenceschopnost. V prvním programu reagujícím na fenomén nezaměstnanosti je patrné období vzniku dokumentu, tedy období, kdy se utváří rámec politiky zaměstnanosti. Jsou sice již identifikované sociálně nepříznivé problémy (např. ohrožené skupiny, regionální koncentrace nezaměstnanosti), avšak nejsou zkušenosti s aplikací jednotlivých nástrojů sociální politiky, proto dokument zdůrazňuje nutnost podporovat nově vznikající systém sociální správy, včetně vzdělávání úředníků a využívání mezinárodních zkušeností. Program Vzdělávání pro konkurenceschopnost je omezen obdobně. V tomto případě jde o problém nedostatečného systému kurikulárního vzdělávání s nedostatkem zkušeností. Jsou však identifikované základní problémy (sociální skupiny s omezeným přístupem ke vzdělání – Romové a migranti a nedostatek kompetencí ve speciální pedagogice).

Zvláštní pozici mezi programy má Integrovaný operační program se snahou jistého přenosu působnosti státní (centrálně řízené) správy na regionální a místní úroveň. Přibližovat by se tak měla jedinci na lokální úrovni digitalizovaná správa, která bude zejména informacemi dostupná (např. Czechpoint) a decentralizace, na kterých součástí služeb v oblasti sociální politiky prostřednictvím nabídky nestátních ziskových i neziskových organizací, případně zcela neformálních společenství (např. v případě poskytování sociálních služeb v lokalitách).

V plánovacím období 2014-2020 je mezi tématičké programy zahrnuto šest dokumentů, přičemž většina z nich de facto kopíruje strukturu tématičkých operačních programů z minulého plánovacího období. Opakovaně se programy zaměřují na oblast dopravy, životního prostředí, podnikání, zaměstnanosti a vzdělávání (které se redukuje ze dvou do jednoho programu). Nově přibyl program tématičky orientovaný na rybářství a ve struktuře není zaveden integrovaný operační program. Strukturace operačních programů se pozměnila, proto sledujeme prioritní osy rozpracovávající se do specifických cílů, nikoliv oblastí podpory jak tomu bylo v minulém plánovacím období (viz příloha 3 a 4).

Analýzou dospíváme k základnímu zjištění, že tematické operační programy pro plánovací období 2014-2020 můžeme rozdělit do tří skupin. Ty, v nichž je předcházení sociální exkluzi dominantní, stává se jejich podstatou (Zaměstnanost, Výzkum, vývoj a vzdělávání), ty, u nichž sice dominantní koncept sociální inkluze není, avšak bere se na to ohled (Doprava, Životní prostředí, Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost) a ty, které jsou z hlediska sledovaného konceptu irelevantní, což je jen program Rybářství.

V programu podporujícím dopravní infrastrukturu se bere v potaz potěbnost bezpečnosti a redukce negativních vlivů dopravy zejména do oblasti bydlení. V oblasti zaměřené na životní prostředí se orientuje program k lidem jako možným znečišťovatelům (pří nevhodném typu vytápění rodinných domů), ale na druhé straně jako těch, kteří mohou být v tržním prostředí bezbranní a vyloučení (v důsledku energetické chudoby). V oblasti podnikání je snaha orientovat se nejen na zaměstnavatele a podnikatele a reprodukci jejich kulturního kapitálu, ale též na využití digitální komunikace ke snížení pomyslné vzdálenosti měst a venkovských lokalit.

V případě zaměstnanosti není pochyb o nutnosti prevence sociální exkluzi z trhu práce jednak sociálně ohrožených skupin (Rom, migrant, senior, absolvent), ale i s rozlišnou intenzitou s ohledem na hospodářské postižení regionu. V oblasti vzdělávání není sice brána v potaz regionální rozdílnost, ale spíše jde o potěbnost otevřenosti vzdělávacího systému na všech úrovních – na nižších vzdělávacích stupních usnadnit přechod z nižších na odpovídající vyšší úroveň (dle možností jedince a poptávky na trhu práce) a v případě vyšších vzdělávacích stupňů vytvořit vhodné podmínky pro rozvíjení celoživotního vzdělávání, které by mělo reagovat na neustálé změny poptávky trhu práce.

Tematický program Rybářství je jediným programem, v němž nenacházíme přímou návaznost na koncept sociální inkluze, avšak návaznost na venkovské prostředí, v němž se tzv. akvakultury realizují, zde nacházíme.

8.1.4 Analýza Programu rozvoje venkova (regionální úroveň – venkov)

Program Rozvoje venkova pro období 2007-2013 je rozdělen do čtyř základních os, které jsou dále členěny na jednotlivé priority a opatření, které podrobíme analýze s ohledem na respekt ke konceptu sociální exkluzi a inkluze (viz příloha 5). Přitom nás zajímají hlavně 3. a 4. osa – kvalita života ve venkovských oblastech a diverzifikace hospodářství venkova, LEADER, neboť tam předpokládáme zaměření k sociální exkluzi.

Tato osa zaměřená na kvalitu života ve venkovských oblastech je strukturována do tří priorit souvisejících se vzděláním, prací a kvalitou života obyvatel. V oblasti práce jde o tvorbu pracovních míst a zajištění vyšší průměrné úrovně obyvatel venkova, v němž je nabídka pracovních míst dlouhodobě omežována v souvislosti se změnami v odvětví lesního a zemědělského hospodářství. Jedna z variant je proměna venkovské ekonomiky diverzifikací do nezemědělské činnosti (orientované do činností spojených s venkovem – truhlářství, kovářství, sklářská výroba atd.). Koncepty jsou přesvědčivé, že sociální struktura a sociální kapitál venkova spolu se strukturou zástavby vesnic vytvářejí významný potenciál pro diverzifikaci činností (existují volné pracovní síly, nevyužité budovy, zkušenosti z přidružené výroby). Z toho vyplývá potřeba vzniku a rozvoje malých podniků a živností. Zdrojem možností pro nabídku produktů a služeb venkovského podnikání je oblast cestovního ruchu, který není doposud rozvinut a není dostatečně využitý potenciál agroturistiky. Obec se v dokumentu předpokládá nevyužitá potenciále přírodního a kulturního dědictví venkova. Jedno opatření je zaměřeno i na využití potenciálu kulturního dědictví venkova a podporuje studie využití památek, kulturních prvků vesnic, parků, zahrad a jiných krajinných prvků a následně i jejich obnovu. Předpokladem proměny ekonomiky je i jistá míra energetické soběstačnosti venkova využitím obnovitelných zdrojů energie.

Koncepty mají ambici posílit lidský kapitál investicemi do vzdělání venkovských obyvatel. Chtěli by poskytnout vyšší úroveň vzdělanosti a uplatnění na trhu práce venkovských obyvatel, rozvojem poradenství a vzdělávání a zvýšit používání informačních a komunikačních technologií.

Pro zajištění lepší kvality života je potřebné vytvořit podmínky růstu ve venkovských oblastech, a to nejen v oblasti vztahů mezi lidmi a soudržnosti členů venkovské komunity, ale i lepšími podmínkami v oblasti infrastruktury. Proto je třeba zabezpečit technickou infrastrukturu, zlepšit vybavení a vzhled vesnic a veřejných prostranství a posílit soudržnost obyvatel s místním prostředím a dědictvím venkova. Zlepšení technické infrastruktury v obci se promítne do kvality života zejména v oblasti bydlení (vodovody, kanalizace, čistírna odpadních vod atd.). Zvláštní pozornost je věnována zkvalitnění veřejného prostranství a veřejné zeleni. Důležitým doplnkem technické infrastruktury je sociální infrastruktura, která výrazně zhodnocuje venkovskou lokalitu. Jde o vybavení a služby školských, zdravotnických a sociálních zařízení, a zázemí pro obchody a objekty pro sportovní, kulturní a jiné volnočasové aktivity.

Uvedení čtvrté osy Programu rozvoje venkova předepisuje její účel – zlepšit kvalitu života obyvatel venkova posílením ekonomického kapitálu, s jehož postupem bude zhodnocován přírodní a kulturní kapitál venkova. Naplnění rostoucí konkurenceschopnosti zemědělství, lesnictví a nezemědělskými činnostmi a zvyšování kvality života probíhá uplatněním pravidel principu Leader, a to v režii místních akčních skupiny ve vymezeném subregionálním území sítajících 10-100 tisíc obyvatel. Předpokladem působnosti MAS je uplatnění postupu bottom-up a poskytování podpory projektům místních žadatelů, jimiž se zhodnocuje přírodní, lidský a kulturní potenciál venkovských společenství.

Pro současně období 2014-2020 je Program rozvoje venkova strukturován do šesti priorit (viz příloha 6), které odpovídají hlavnímu cíli programu, a to obnovit a zachovat ekosystémy závislé na zemědělství, investovat do zemědělských podniků s důrazem na inovativní postup a generální obnovu v oblasti zemědělství. V rámci šesté priority (Podpora sociálního začlevení, snižování chudoby a hospodářského rozvoje ve venkovských oblastech) je podporován komunitně vedený místní rozvoj, který přispívá k lepšímu zacílení podpory na místní potřeby a spolupráci aktérů, vzdělávání a poradenství v oblasti zemědělství. Právě tato priorita nás zajímá.

V jednotlivých prioritách jsou akcentována tzv. opatření, a to podle zaměření dané priority. To znamená, že každé prioritě odpovídají některá z deklarovaných opatření (M01-M19), která jsou pro prioritu relevantní. Program předpokládá alokovat finanční zdroje do šesti základních oblastí⁴⁰: ochrany životního prostředí (64,2%), podpory konkurenceschopnosti zemědělství (17%), prosazování metody Leader (7,5%), potravinářství (5%), přenosu znalostí (3,8%) a energetické oblasti (0,7%).

Šestou prioritou je Podpora sociálního začlevení, snižování chudoby a hospodářského rozvoje ve venkovských oblastech, kdy koncepty předpokládají omezit sociální exkluzi podporou malých podniků, diverzifikací do nezemědělských činností a s tím spojených možností vytváření pracovních míst. Zásadité považují propojení zemědělské výroby a dalšího podnikání. Součástí této priority je snaha posílit místní rozvoj ve venkovských oblastech, a to prostřednictvím rozličných projektů vedených konceptem komunitního rozvoje. Předpokladem je znalost místního prostředí, využití potenciálu dané komunity a postupu ke změně tzv. zdola-nahoru. V prioritě stále pokračuje snaha o zlepšení využívání informačních a komunikačních technologií.

⁴⁰ V závorkách uvádíme podíly alokovaných finančních prostředků v jednotlivých oblastech vyjma technické pomoci.

Z analýzy dvou plánovacích období a srovnání jejich výsledků vyplývají základní zjištění. Program Rozvoje venkova je v plánovacím období 2007-2013 strukturován do čtyř os, které jsou orientovány do podpory modernizace zemědělských podniků a prosazování jejich zájmu v konkurenčním tržním prostředí. Program podporuje úsilí zhodnotit přírodní a sociokulturní potenciál, a to aktivitami v oblasti lesnictví a zemědělství citlivými k ochraně přírody. Kvalita života venkovan je zvyšována investicemi do technické a sociální infrastruktury. Ve vztahu k lidskému a kulturnímu kapitálu jde o zvýšení konkurenceschopnosti jedinců na trhu práce prostřednictvím vzdělání a diverzifikací do nezemědělské činnosti (zejména do činností spojených s venkovskými oblastmi, například truhlářství, košíkářství atd.). V plánovacím období 2014-2020 je program zaměřen do šesti priorit, do nichž se opatření promítají jako jakési horizontální témata dle obsahového zaměření priority. Podpora zemědělské činnosti je více zaměřena v rámci prvních tří priorit do vzdělávání v oblasti zemědělství a snahou podpořit konkurenceschopnost zahrnutím zpracování primárních produktů zemědělství a vytvářet tak přidanou hodnotu (zpracováním surovin, produkcí kvalitních potravin). Podporovaná je i péče o přírodu v oblasti aktivní ochrany přírody hospodářským i v oblastech, které nejsou z hlediska produkce tržně konkurenceschopné. Snaha zvýšení kvality života se posouvá od technického zabezpečení podporovaného v minulém plánovacím období do zvýšení kvality života s inkluzí do trhu práce, a to vytvářením pracovních míst prostřednictvím malých podniků.

V obou obdobích je přístup k podpoře venkovských komunit (tzv. komunitně vedený místní rozvoj) organizován samostatně v rámci poslední priority, aby byl potenciál komunit využit co nejefektivněji projekty realizovanými místními aktéry ve vzájemné spolupráci. V současném plánovacím období je výraznější zaměření k řešení sociální exkluze.

8.1.5 Monitoring území MAS z hlediska sociální exkluze (regionální úroveň – MAS)

Vzhledem k tomu, že první plánovací období 2007-2013 je již ukončeno a další období je teprve v první polovině, nelze provádět srovnání realizovaných projektů. Lze analyzovat jen projekty probíhající v období 2007-2013, resp. 2007-2015. Analýzu je možné uvést s využitím pohledových dat ministerstva zemědělství, monitorujících realizované projekty v období 2007-2013. Data obsahují údaje o názvu projektu, identifikaci žadatele,

finanční alokaci a priorit, v níž byl projekt realizován. Data jsou limitovaná a nepínáš detailnější informaci o realizovaných projektech. Lze je analyzovat obsahově, to je prostřednictvím zvolené priority a podle žadatele, který reprezentuje obec, tržní subjekt i neziskový sektor. Tito aktéři vstoupili do procesu projektování bu jako členové MAS, anebo požádali o finanční podporu v rámci vyhlašovaných soutěží pro MAS a byli v nich úspěšní.

V období 2007-2013 bylo podpořeno 9694 projektů realizovaných pro MAS v Programu rozvoje venkova. Pokrývaly 112 územních celků, to je 112 území MAS.

Tabulka 3: Struktura žadatelů realizovaných projektů v MAS (2007-2013)

žadatelé	podíl %	
	z celku projektů	na projektech MAS
obce	47,4	21-80 (obvykle 50)
NGOs	26,2	12-33,3
OSVČ	17,8	12-33,3
obchodní společnosti	7,3	3-12 (obvykle 10)
svazky obcí a mikroregion	1,3	přibližně 1

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky je patrná jednoznačná pévaha obcí při realizaci projektů, a to z hledisek celku projektů i podílu projektů na projektech v jednotlivých 112 MAS. Také u všech dalších žadatelů sledovaná hlediska konvenují.

Z hlediska velikosti projektů méně vyšší finanční podpory však byly nejvyšší projekty realizovány obchodními společnostmi a nejmenší (cca v polovině výšit ch jmenovaných) neziskovými organizacemi. Projekty OSV se pohybovaly průměrně na 4/5 úrovni projektů obchodních společností. Projekty realizované obcemi dosahovaly 60% úrovni průměrného podnikového projektu.

Další zjištění se týká souvislosti mezi velikostí MAS a aktivitou jednotlivých druhů aktérů. Pro větší MAS platí, že se více na projektech podílely obce než subjekty soukromé sféry, které se naopak výrazněji podílely na projektech v menších MAS. Platí to i pro neziskové organizace, nejde zde ale o výrazný jev.

Jak již bylo upozorněno, nejen v rámci Programu rozvoje venkova, ale také tématického operačního programu Zaměstnanost je určena podpora k předcházení sociální exkluzi.

V programu Zaměstnanost (2014-2020) jsou alokovány finanční prostředky pro sociální začleňování a podporu zaměstnanosti se zvláštním zřetelem k venkovskému prostoru. Předpokládá se, že MAS identifikují aktivity, které mají být podpořeny v souladu s komunitně vedenými strategiemi místního rozvoje. Reprezentanti MAS mají k výběru vhodných lokalit, v nichž je možné takové projekty realizovat, k dispozici pravidla a specifická kritéria výběru⁴¹. Tato pravidla vychází z údajů konstruovaných k územnímu členění každé MAS (počet obyvatel, míra nezaměstnanosti a součet poskytovaných sociálních dávek). Dále byl konstruován tzv. index závislosti každé MAS a bylo určeno, zda jde o MAS hodnocenou jako sociálně vyloučenou lokalitu⁴².

Tabulka 4: Nezaměstnanost v MAS (%)

podíl nezaměstnaných v MAS (%)	
do 5	8,4
5,1-6	19,6
6,1-7	25,2
7,1-8	17,8
nad 8	29

Zdroj: vlastní zpracování

Míra nezaměstnanosti je u méně než deseti procent MAS pod pětiprocentní hranicí, tedy hranicí přirozené míry nezaměstnanosti a téměř u poloviny MAS míra nezaměstnanosti přesahuje sedmiprocentní hranici, to je nadprůměrnou ve srovnání s průměrnou nezaměstnaností v ČR.

Tabulka 5: Sociální dávky v MAS (%)

podíl dávek v MAS (Kč)	%
do 120	20,8
121-200	19,8
201-299	18,9
300-499	22,6
500 a více	17,9

Zdroj: vlastní zpracování

⁴¹ Pravidla pro výběr strategií komunitně vedeného rozvoje a alokace prostředků PRV byla ustanovena 20.8.2015 Ministerstvem zemědělství ČR.

⁴² Index závislosti je pro účely MAS konstruovaný analogicky jako pro regiony v ČR obecně. V principu jde o poměr seniorů (nad 65 let), o kterých se předpokládá, že jsou ve starobním důchodu a lidí v ekonomicky aktivním věku, tedy 15-64 let. MAS je identifikována jako sociálně vyloučená tehdy, pokud alespoň jedna z obcí v územní jednotce MAS byla označena jako sociálně vyloučená v rámci provedené a publikované Analýzy sociálně vyloučených lokalit v ČR (květen 2015). Sociální exkluze se týká více než třetiny MAS (36,4%).

Ukazatel sou tu sociálních dávek vymezuje závislost na sociálním státu⁴³. Nejnížší částky se pohybovaly na úrovni 120 K a nejvyšší částky se pohybovaly na úrovni 1000-1700K. V tabulce je vyjádřeno rozložení do pěti skupin, obsazených zhruba stejným podílem MAS na jejich celku.

Identifikace MAS, která souhrnně vyjadřuje ohrožení sociální exkluzí, má význam pro zjištění souvislosti s výší veřejné finanční podpory a dále s podílem aktérů, tj. obcí, podnikatelů a neziskových organizací na projektování. Základní otázkou v tom je, jak byly v minulém plánovacím období podpořeny MAS s ohledem na jejich ohrožení sociální exkluzí (vymezené podle souasných pravidel pro výběr projektů v oblasti sociálního začleňování).

Finanční podpora vyplacená v období 2007-2013 se pro jednotlivé MAS pohybovala v rozmezí 16,8 až 107,2 milionu Kč. MAS lze dle finančních podpor rozdělit do tří kategorií zastoupených přibližně stejnou (viz následující tabulka).

Tabulka 6: Alokované finanční prostředky v MAS (%)

finanční podpora v MAS (mil. Kč)	%
16,8-35	27,7
35,1-50	36,6
nad 50	35,7

Zdroj: vlastní zpracování

Z analýzy vazeb mezi výší finanční podpory MAS a kritérii poukazujícími k jejich ohrožení sociální exkluzí (nezaměstnaností, indexem závislosti, sociálním vyloučením a výší sociálních dávek) je možné usoudit:

1. Výše finanční podpory nekorespondovala s mírou nezaměstnaností. Neplatí, že v regionech s vyšší nezaměstnaností bylo profinancováno více prostředků.
2. Výraznější je korelace mezi mírou financování a indexem závislosti a sociálním vyloučením. V případě těchto dvou ukazatelů platí, že vyšší finanční podpora byla alokována do MAS s vyšším indexem závislosti a identifikovaných jako sociálně vyloučené. Vztah neplatí pouze pro případy druhého z ukazatelů a MAS patřících do pásma podpory 16,8-35 milionů Kč.

⁴³ Závislost na sociálních dávkách se vyjadřuje jako součet vážených aritmetických průměrů na živobytí, průměru na péči a průměru na bydlení.

3. V případě vztahu financování MAS a sociálních dávek platí vztah vyššího financování a vyšších vyplácených sociálních dávek ve všech vyjma nejvyšší kategorie (nejvyššího příjmu sociálních dávek nad 500K).

O vazbách mezi aktéry realizovaných projektů a identifikací MAS podle ukazatelů ohrožení sociální exkluzí lze usoudit:

1. Za významnou souvislost nelze považovat vztah mezi nezaměstnaností a aktivitou jednotlivých aktérů, resp. jejich podílu na realizaci projektů, a to ani v regionech, kde je míra nezaměstnanosti obecně vysoká. Lze jen říci, že v územních jednotkách s nezaměstnaností nižší než pět procent je podíl projektů vyšší než v ostatních územních celcích.
2. Stejně tak souvislost mezi mírou sociálních dávek a realizovanými projekty, resp. strukturou aktérů projektování nebyla zaznamenána. Jen v MAS s významným podílem obcí na projektech obcí se nevýrazně objevuje snižující se trend využívání sociálních dávek.
3. Podobné je tomu u aktivit spojených s projekty podniků a podnikatelů. Nebyla zjištěna zřetelná souvislost projektové aktivity těchto aktérů v MAS, identifikovaných na kterém z ukazatelů ohrožení sociální exkluzí.

Výsledky analýzy tedy svědčí o tom, že alokace finanční podpory souvisí s identifikací MAS podle ukazatelů ohrožení sociální exkluzí vyjma ukazatele míry nezaměstnanosti. Nebylo ovšem prokázáno, že taková identifikace MAS souvisí se strukturou aktérů projektujících a realizujících projekty prostřednictvím MAS na jejich území.

8.2 Analýza institucí/organizací na českém venkově vykonávajících sociálně inkluzivní aktivity (vazba na sociální politiku)

V následujících oddílech je provedena analýza vybraných klíčových aktivit s potencií posílit sociální inkluzi na venkově. Jde o sledování vytváření chráněných pracovních míst, sociálních podniků, podniků sociálního zemědělství a sociálních služeb na venkově včetně případu organizací poskytujících služby v oblasti zooterapie. Jednotlivé aktivity jsou vždy vymezeny a zhodnoceny z hlediska jejich rozsahu, a to se

zvláštním z etelem k regionální odlišnosti. Data, s nimiž pracujeme, byla sbíraná pro venkovské obce do 2000 obyvatel⁴⁴.

8.2.1 Analýza sociálního podnikání a chráněných pracovních míst na venkově (vazba na politiku zaměstnanosti)

V politice zaměstnanosti České republiky je podpora zaměstnávání prostřednictvím úpravy zákona o zaměstnanosti zaměřena především na osoby se zdravotním postižením, pro něž platí zvláštní podmínky pro zaměstnávání⁴⁵. Zákonná úprava ale nerozlišuje pracovní podmínky zdravotně postiženého a sociálně znevýhodněného zaměstnance. V rámci politiky zaměstnanosti jsou uplatňované rozličné nástroje aktivní sociální politiky, jejichž klienty jsou zdravotně postižení i osoby znevýhodněné na trhu práce obecně (např. společensky užitečná pracovní místa, chráněná pracovní místa). Zaměstnavatelé mohou být podporováni i v daňové oblasti. S podporou těchto nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti se v ČR rozvíjely první sociální podniky.

8.2.1.1 Analýza chráněných pracovních míst na venkově (vazba na politiku zaměstnanosti)

Chráněné pracovní místo je dle zákona 435/2004 Sb. o zaměstnanosti pracovní místo vymezené nebo zřízené zaměstnavatelem pro osobu se zdravotním postižením. V České republice je v současnosti více než 60 tisíc nezaměstnaných osob se zdravotním postižením, tj. cca 11% všech nezaměstnaných. Na základě kontraktu mezi úřadem práce a zaměstnavatelem, kdy se zaměstnavatel zavazuje zřídit místo na dobu nejméně tři let, je zaměstnavateli poskytován finanční příspěvek. Chráněná pracovní místa nahradila v roce 2012 dřívejší instituce chráněné dílny. Kontrakt obsahuje upesnění vymezených pracovních míst a počet osob, které budou zaměstnávány. Od té doby bylo vytvořeno 47 701 chráněných pracovních míst.

V celku všech obcí ČR bylo v letech 2012-2014 uzavřeno celkem 18 791 kontraktů zaměstnavatelů s úřadem práce, přičemž 1 411 (tj. 7,53%) jich bylo uzavřeno na pracovních

⁴⁴ V kapitole Cíl a metodika je vymezen pohled datových zdrojů pro tuto část práce užitých.

⁴⁵ Aktivní politika zaměstnanosti v ČR se v současnosti orientuje: 1. k samotným zdravotně postiženým, a to poskytováním rekvalifikace, pracovní rehabilitace, tedy přípravou jedince pro zvládnutí konkrétní práce, anebo tzv. přípravou k práci, tedy přípravou pro konkrétní pracovní místo, 2. k zaměstnavatelům zdravotně postižených osob prostřednictvím instituce tzv. podporovaného chráněného pracovního místa.

místa utvořená v obcích do 2000 obyvatel. Přitom více než polovina vytvořených chráněných pracovních míst (56%) je utvářena v obcích nad 1000 obyvatel, čtvrtina ve venkovských obcích nad 1500 obyvatel. Chráněná pracovní místa jsou v malé míře utvářena i v malých venkovských obcích, ale nevyskytují se v obcích pod 100 obyvatel. Jen dvě procenta jsou utvořena v obcích do 200 obyvatel a deset procent míst připadá na obce mezi 200-500 obyvateli.

V katalogu zaměstnavatelů, kteří zaměstnávají osoby, mezi nimiž považují zaměstnanci se zdravotním postižením, je pouhých šest zaměstnávajících na zemědělskou výrobu, anebo úpravu zeleniny, a to zhruba tisíce zaměstnavatelů (926 k 25.7.2013)⁴⁶. Akoliv oblast zemědělství doznala významné redukce v počtu zaměstnanců, je jistou pomocí pro zaměstnávání ve venkovských lokalitách, včetně zaměstnávání osob ohrožených sociální exkluzí, tedy s předpokladem pro aktivity sociální ekonomiky – sociálního podnikání.

V jednotlivých krajích ČR jsou nabízena chráněná pracovní místa ve venkovských lokalitách v rozptýlení 26-169 pracovních míst (viz tabulka 7). Vyjádřením podílem na celku to znamená rozptýlení 1,843-11,977 %. Následující tabulka rozděluje jednotlivé kraje dle míry zastoupení chráněných pracovních míst do tří skupin. První kategorii tvoří dva kraje (Karlovarský a Plzeňský), které nedosáhly pětiprocentního zastoupení chráněných pracovních míst, druhá nejvyšší skupina jsou kraje se zastoupením chráněných pracovních míst na úrovni 5-10% (9 krajů), v poslední skupině jsou dva kraje (Pardubický, Středočeský) se zastoupením chráněných pracovních míst nad 10% z celku chráněných pracovních míst ve venkovských lokalitách.

⁴⁶ Ministerstvo práce a sociálních věcí vede katalog organizací zaměstnávajících více než 50% osob se zdravotním postižením a osob samostatně výdělečně činných se zdravotním postižením.

Tabulka . 7: Chrán ěná pracovní místa ve venkovských lokalitách (po ět a podíl) dle kraj ě R

Pořadí	Kraj	počet CHPM	podíl CHMP (%)
1.	Karlovarský	26	1,843
2.	Plzeňský	69	4,890
3.	Liberecký	72	5,103
4.	Zlínský	94	6,662
5.	Vysočina	95	6,733
6.	Moravskoslezský	112	7,938
7.	Jihomoravský	113	8,009
8.	Jihočeský	113	8,009
9.	Ústecký	118	8,363
10.	Olomoucký	131	9,284
11.	Královéhradecký	137	9,709
12.	Pardubický	162	11,481
13.	Středočeský	169	11,977
	Celkem CHPM na venkově:	1411	průměr na kraj: 7,692

Zdroj: vlastní zpracování

Pro rozšířující pohled jsme zhodnotili výskyt chrán ěných pracovních míst v krajích prostřednictvím relevantních ukazatel ě – po ětu obyvatel kraj ě, po ětu uchaze ě o zaměstnání a po ětu invalid ě pobírajících invalidní d ěchod. Tyto hodnoty jsou zveřejněny ve statistické ro ěnce z oblasti práce a sociálních v ěcí 2014. V tabulce . 8 jsou t ě i podíly (podíl chrán ěných pracovních míst na po ětu obyvatel v krajích; na po ětu uchaze ě o zaměstnání a na po ětu invalidních d ěchodc ě) nazvané U1-U3 a po řadí kraj ě je uvedeno od nejnižších po nejvyšší hodnoty podílu. Nad prům ěrnými hodnotami ukazatel ě (ozna ěno červen ě) se objevuje 5 (v p řípadech U2 t ě i) kraj ě. U prvního ukazatele (U1) je patrn ě, že nejnižší podíl chrán ěných pracovních míst dle po ětu obyvatel má Karlovarský, Ústecký a Zlínský kraj. Naopak nejvyšší podíl mají kraje Vysočina, Olomoucký a Královéhradecký kraj. V p řípadech druhého ukazatele (podílu chrán ěných pracovních míst na po ětu uchaze ě) mají nejnižší podíly kraje Moravskoslezský, Karlovarský a Jihomoravský a v p řípadech nejvyšších hodnot mají stejnou pozici v po řadí nadprům ěrných hodnot sousedící kraje Pardubický, Královéhradecký a Vysočina, a také Jiho ěeský kraj. V p řípadech t ětího ukazatele (podílu chrán ěných pracovních míst na po ětu invalidních d ěchodc ě) je situace po řadí na nejvyšších a nejnižších úrovních obdobná jako v p řípadech ukazatele druhého (U2).

Tabulka . 8: Chrán ěná pracovní místa ve venkovských lokalitách dle kraj ě -- vybrané ukazatele

Kraj	U1	Kraj	U2	Kraj	U3
Karlovarský	0,009	Moravskoslezský	0,134	Jihomoravský	0,211
Ústecký	0,009	Karlovarský	0,144	Moravskoslezský	0,222
Zlínský	0,010	Jihomoravský	0,171	Karlovarský	0,233
Moravskoslezský	0,012	Ústecký	0,187	Plzeňský	0,271
Pardubický	0,013	Středočeský	0,286	Ústecký	0,287
Jihočeský	0,014	Liberecký	0,291	Středočeský	0,348
Plzeňský	0,016	Plzeňský	0,295	Zlínský	0,356
Jihomoravský	0,016	Zlínský	0,319	Liberecký	0,372
Liberecký	0,018	Olomoucký	0,336	Jihočeský	0,406
Středočeský	0,019	Vysočina	0,372	Vysočina	0,423
Vysočina	0,021	Jihočeský	0,394	Olomoucký	0,565
Olomoucký	0,025	Královéhradecký	0,574	Královéhradecký	0,592
Královéhradecký	0,031	Pardubický	0,738	Pardubický	0,708
průměr na kraj:	0,016	průměr na kraj:	0,326	průměr na kraj:	0,384

Zdroj: vlastní zpracování

8.2.1.2 Analýza sociálního podnikání na venkově (vazba na politiku zaměstnanosti)

Zatímco vytvá ění chrán ěných pracovních míst je institucí, která stimuluje zaměstnavatele k zaměstnávání osob se zvláštními potřebami a jistou mírou ochrany zaměstnance v tržním prostředí a není dlouhodob ě zavazující⁴⁷, provoz sociálního podniku je vytvá ěný ú elov ě a zaměstnávání osob ohrožených sociální exkluzí je trvalým předpokladem zaměstnavatele, resp. podnikatele, který takovou organizaci vede.

V rámci sociálního podnikání lze tedy zmír ěvat sociální exkluzi ve společnosti zejména tím, že v sociálních podnicích jsou nabízena pracovní místa t ěm, kteří mají významn ější šance na získání pracovního místa.

Rozbor sociálního podnikání, resp. činností sociálních podnik ě v ěské republice, lze ěrpat z dat společnosti TESSEA⁴⁸, která se dlouhodob ě zabývá identifikací sociálních podnik ě v ěR a popisem jejich aktivit. A koliv jde o seznam, který vzniká tak, že

⁴⁷ Zaměstnavatel zaměstnává jedince na vhodných místech a na dobu potřebnou. Podle skutečné doby a po tu míst, na nichž zaměstnává zdravotn ě postižené jedince, je finan ěn podporován příslušným úřadem práce.

⁴⁸ TESSEA je tématická sí ě pro sociální ekonomiku, jejímž posláním je přispívat k rozvoji sociálního podnikání vytvá ěním sí ě podnik ě, propagací jejich výrobk ě, vzd ěláním a osv ětou, v ětn spolupráce s akademickou sférou.

podniky, jejichž představitelé se identifikují jako sociální podnikatelé, se do seznamu sami zapisují, anebo je identifikují odborníci sítě TESSEA a zapisují do seznamu, jde o nejužší pohled sociálních podniků působících v České republice.

Na základě dat TESSEA a dat doplněných autorkou získaných v rámci projektu IGA PEF⁴⁹ vyplývají následující zjištění. V České republice je identifikováno 221 sociálních podniků, z nichž 46 podniků působí v Praze. Třetina ze všech 221 sociálních podniků působí ve venkovských obcích, to je 41% z celku nepražských podniků.

Z hlediska počtu sociálních podniků jsou nejvíce zastoupeny kraje Jihomoravský, Moravskoslezský, Olomoucký a Středočeský, které mají dvacet a více založených a registrovaných podniků. Avšak z hlediska jejich umístění na venkově je patrné, že ve všech krajích (Středočeský, Liberecký a Karlovarský) jsou všechny sociální podniky situované ve venkovském prostoru. Na druhé straně nejnižší zastoupení venkovských sociálních podniků je v Moravskoslezském, Pardubickém, Jihomoravském a Ústeckém kraji, které (s výjimkou Pardubického kraje) patří mezi kraje s relativně vysokým zastoupením sociálních podniků (tabulka 9).

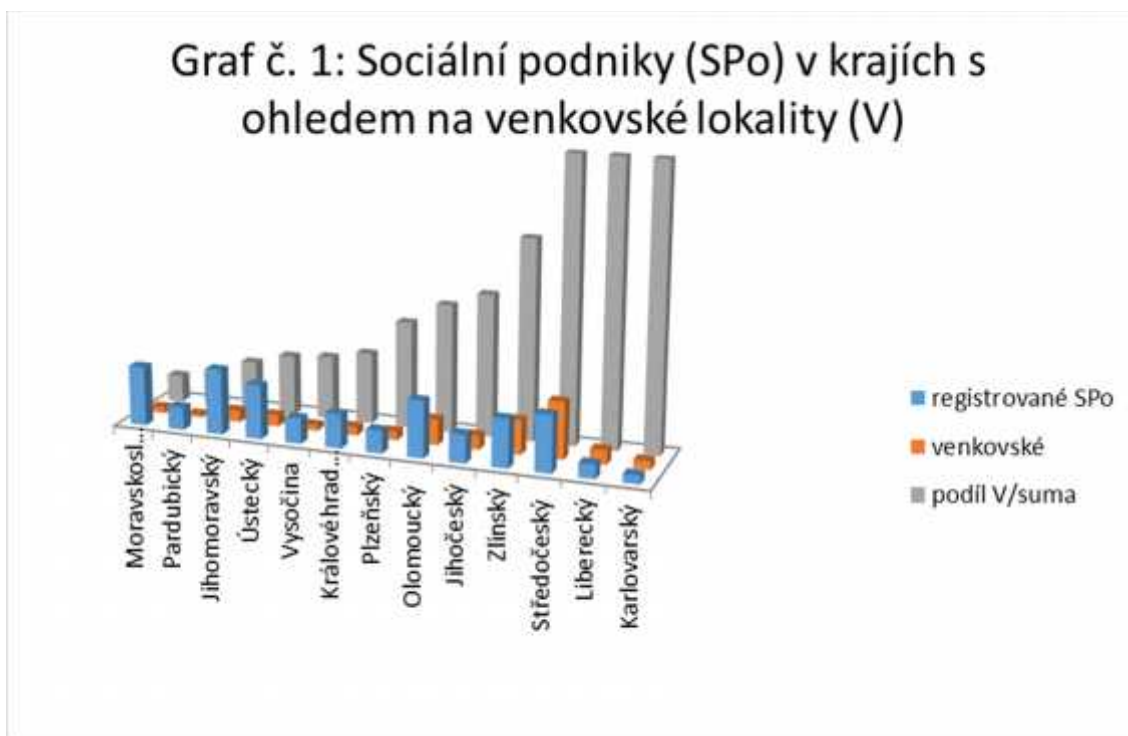
Tabulka 9: Sociální podniky (SPo) v krajích s ohledem na venkovské lokality (V)

Kraj	registrované SPo	venkovské	podíl V/suma
Moravskoslezský	21	2	9,52
Pardubický	8	1	12,50
Jihomoravský	23	4	17,39
Ústecký	19	4	21,05
Vysočina	9	2	22,22
Královéhradecký	12	3	25,00
Plzeňský	8	3	37,50
Olomoucký	20	9	45,00
Jihočeský	10	5	50,00
Zlínský	17	12	70,59
Karlovarský	3	3	100,00
Středočeský	20	20	100,00
Liberecký	5	5	100,00
Celkem:	175	73	

Zdroj: vlastní zpracování dle databáze TESSEA

Pozn.: Tabulka nezahrnuje sociální podniky působící v Praze

⁴⁹ IGA PEF ZU no. 11190-1312-3182 Zhodnocování přírodního a sociokulturního potenciálu venkovského prostředí aktivním zapojením obyvatel k sociální inkluzi (červen 2014-2015).

Zdroj: vlastní zpracování dle databáze TESSEA

Poměrně velké zastoupení „venkovských“ sociálních podniků je také ve Zlínském kraji, což je dáno jedním z podniků technických služeb, který založil společníci obdobného charakteru v sedmi okolních venkovských obcích.

Venkovské sociální podniky se často profilují v oblastech stavebních prací, úklidu a údržby zeleně, potravinářství a pohostinství. Téměř třetina (21 sociálních podniků) z venkovských sociálních podniků je více či méně spojená s aktivitami blízkými venkovu a zemědělství. Tyto podniky lze rozdělit do čtyř kategorií. Jednou z kategorií jsou farmy, které své aktivity orientují na produkci, poskytování služeb s využitím prostoru a případnou možností práce (jde o 8 farem), u dvou subjektů (které nejsou zahrnuty do farem) jde o poskytování služeb hipoterapie a dalších šest subjektů se zabývá potravinářstvím (sběrem plodin, zpracováním apod.). Pátý subjekt se orientuje na služby spojené s úpravou a údržbou zeleně.

Zaměřením na objekty sociální politiky kopírují sociální podniky praxi státní sociální politiky s přednostní orientací na zdravotně postižené a dlouhodobě nezaměstnané. Přesto se nejen které podniky zaměřují i na další sociálně vyloučené skupiny a na trhu práce neuplatnitelné jedince, to je například příslušníky romského etnika, bezdomovce a lidi po výkonu trestu, a to zpravidla vždy v této kombinaci.

8.2.1.3 Sociální zemědělství -- zvláštní případ sociální inkluze na venkově (vazba na politiku zaměstnanosti a sociální zabezpečení)

Sociální farma není odpovídá novému venkovskému paradigmatu promoujícího se venkova vycházejícího z nového přístupu k venkovskému prostoru a místnímu vládnutí (The New Rural Paradigm: Policies and Governance. OECD 2006), na které navazují další evropská diskusní fóra a výsledkem regionální politiky a politiky rozvoje venkova je podpora sociálního zemědělství v rámci Programu rozvoje venkova a opatření ze Sociálního fondu pro sociální začlevení. V teoretické části práce je tomuto fenoménu v nově 7. kapitola. Nejvíce jsou institucionální rámce sociálního zemědělství rozpracované v Itálii, Nizozemí a Francii. V České republice jsme v jakési iniciační fázi. V oblasti výzkumu a vzdělávání se připravuje bakalářský program Sociální zemědělství na Jihočeské univerzitě. V oblasti vládnutí došlo v roce 2014 ke vzniku meziresortní pracovní komise k tématu sociálního zemědělství zastoupené reprezentanty ministerstva zemědělství a ministerstva práce a sociálních věcí. V praktické rovině vzniklo 29 farem respektujících pravidla sociálního zemědělství.

Dle analýz provedených Agenturou pro sociální začlevení se v současnosti sociální farmy v ČR orientují buď více na hospodaření, pak dochází k zapojování klientů okrajovými, anebo naopak zemědělská činnost v sociálním podniku je okrajovou záležitostí, a to v případech, kdy hlavní činností je sociální práce s rozličnými klienty (zpráva Agentury pro sociální začlevení 2015).

Neexistuje oficiální seznam podniků, které fungují na principech sociálního zemědělství. Data o takových podnicích jsme získali z dostupných expertních zdrojů (zejména zpráv Agentury pro sociální začlevení, portálu sociálního zemědělství a portálu České sociální podnikání). Vyplývají z nich následující zjištění. Identifikovali jsme 29 farem, které můžeme klasifikovat jako sociální farmy. Více než tři čtvrtiny (86,2%) z nich působí v obcích do tisíce obyvatel, polovina farem dokonce v obcích s méně než 500 obyvatel (viz tabulka 10).

Tabulka . 10: Sociální farmy v krajích R

Pořadí	Kraj	počet	podíl (%)
1.	Plzeňský	0	0
2.	Jihomoravský (Brno venkov)	1	3,4
3.	Královéhradecký (Rychnov nad Kněžnou)	1	3,4
4.	Moravskoslezský (Opava)	1	3,4
5.	Liberecký (Semily)	1	3,4
6.	Vysočina (Třebíč)	1	3,4
7.	Pardubický (Ústí nad Orlicí)	2	6,9
8.	Olomoucký (Jeseník)	2	6,9
9.	Jihočeský (Český Krumlov, Písek)	2	6,9
10.	Karlovarský (Karlovy Vary, Sokolov)	2	6,9
11.	Ústecký (Litoměřice, Louny)	3	10,3
12.	Středočeský (Kladno, Kutná Hora)	5	17,2
13.	Zlínský (Kroměříž, Vsetín)	8	27,6
Celkem:		29	100
Průměr na kraj:			7,7

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky je patrné, že vyjma Plzeňského kraje jsou sociální farmy zastoupené v každém kraji. Nejvyšší zastoupení je v kraji Zlínském a Středočeském, přičemž v případě farem ve Zlínském kraji jde o podnik, který vybudoval své provozy i v jiných lokalitách. A koliv používáme termín podnik, jde v případě sociálních farem spíše o neziskové organizace (v případě 41,4%), anebo jde jen o projekty farem (v případě 41,4%). Jen ve dvou případech (6,9%) jsme identifikovali sociální podnik, který je obchodní společností, tedy ziskovou firmou.

Z hlediska klientů sociálních farem jde zpravidla (60,7%) o kombinaci více skupin. Zpravidla to jsou zdravotně postižení, rodiny s dětmi, senioři, anebo jinak sociálně vyloučené skupiny. Pětina farem je zaměřená výhradně na zdravotně postižené jedince

(21,4%) a necelá pětina (17,9%) na osoby sociálně vyloučené z důvodu etnického, anebo rizikového způsobu života v etně drogové závislosti.

Z hlediska služeb, které farmy poskytují, lze porozumět možnému trendu sociálních farem v České republice. Jde o dva typy. Jednak jsou to farmy, které působí jako sociální podnik a poskytují služby lidem ohroženým sociální exkluzí, a to zejména jejich zaměstnáním, případně kombinací zaměstnání (resp. i jako pracovní terapie) a doplňkovým poskytováním ubytování. Druhý typ jsou farmy, které hospodaří environmentálně citlivým způsobem, přičemž primárním cílem není produkce, ale jakási ukážka hospodaření a zacházení s přírodou, kterou sdílí s návštěvníky farmy. Jde zpravidla o farmy, které mají ambici vzdělávat, jejich klienty jsou zpravidla rodiny a děti.

Tento dva typy farem odpovídá také způsobu terapie, kterou sociální farmy upřednostvují. Při analýze dat sledujících sociálně inkluzivní aktivity na venkově (sociální podniky, poskytovatelé sociálních služeb atd.) jsme vymezili tři možné zaměření terapie, která mohou být typická pro provozovatele takových aktivit umístěných na venkově. Je to terapie klidem, terapie přírodou a terapie známým prostředím. Protože tato analýza byla provedena pro v tabulce uvedených 29 sociálních farem v ČR, netroufáme si z tohoto malého počtu usuzovat na přesnější orientaci trendů dalšího vývoje.

8.2.2 Analýza sociálních služeb na venkově (vazba na politiku sociálního zabezpečení)

Sociální služby jsou v České republice poskytovány dle zákona o sociálních službách 108/2006 Sb. Ambice zákona směřovala k naplnění principů aktivní sociální politiky, a to participace a subsidiarity. Rovněž se s účinností tohoto zákona institucionalizují alternativní způsoby péče o osoby s omezenou soběstačností, resp. s jistou mírou bezmocnosti⁵⁰. Jsou jimi seniori (ti jsou nejvíce zastoupenou skupinou klientů), zdravotně hendikepovaní a další skupiny tzv. sociálních objektů.

Předpokládá se, že mezi provozovateli sociálních služeb na venkově budou hrát důležitou roli aktéři blízcí lokalitám. Klíčovými subjekty při vytváření vhodných podmínek pro rozvoj sociálních služeb jsou (zákon předpokládá, že budou) obce a kraje, nestátní neziskové organizace a ministerstvo práce a sociálních věcí jen v případě

⁵⁰ Předpokladem zákona o sociálních službách je posílení principu subsidiarity jako principu sociální politiky a decentralizace poskytování sociálních služeb. Kombinace těchto dvou principů umožní poskytování sociálních služeb v rámci malých společenství, a to rodiny, případně komunity.

n kolika specializovaných ústav . V souladu s tímto zákonem jsou sociální služby, jejich vykonávání a kvalita monitorovány státem, a to kontrolou kvality poskytovatel sociálních služeb. Proto jsou poskytovatelé sociálních služeb registrováni. Nicméně mohou existovat a existují i jedinci a organizace, které poskytují služby bez nutnosti registrace a tudíž i bez kontroly státu. Jde o rodinné poskytovatele, pracovníky sociální péče, asistenty sociální péče a další neregistrované poskytovatele (např. firmy úklidové služby seniorům)⁵¹.

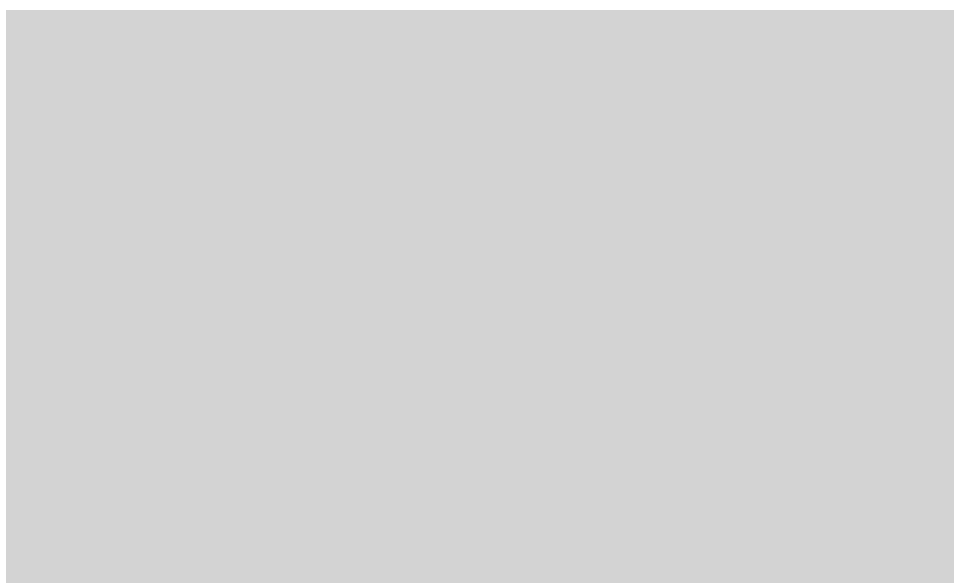
Ve venkovských obcích je 251 registrovaných poskytovatel sociálních služeb a dalších 188 neregistrovaných poskytovatel, průměrný jejich podíl v obcích dle velikosti je obdobný. Necelé tři pětiny (59,3 % u registrovaných a 55,4 % u neregistrovaných poskytovatelů) jsou umístěny v obcích do 1000 obyvatel, dvě pětiny pak v obcích mezi 1000-2000 obyvateli. Druhově převládají neziskové organizace (71,4% u registrovaných a 52,6% u neregistrovaných), obce participují na úrovni meziprůměrném až nadprůměrném podílem (22,8% u registrovaných a 35,1% u neregistrovaných) a podnikatelské subjekty se podílejí nejméně. Zde mají neregistrovaní poskytovatelé sociálních služeb více než dvojnásobné zastoupení v porovnání s registrovanými poskytovateli (12,4%:5,3%). Mezi neregistrovanými podnikatelskými subjekty poskytujícími sociální služby je i jeden identifikovaný jako sociální podnik.

Poskytované služby se také odvíjejí od skupin, na nichž jsou činnosti poskytovatel zaměřeny. Asi tři čtvrtiny služeb jsou poskytovány seniorům i dospělým osobám v ekonomicky aktivním věku (77,1 % registrovaných poskytovatelů a 78,1% neregistrovaných poskytovatelů), asi šestina poskytovatelů (16,6% registrovaných poskytovatelů a 15,2% neregistrovaných poskytovatelů) se zaměřuje na poskytování služeb jen seniorské populaci a méně než desetinou jsou zastoupeni poskytovateli, kteří se zaměřují na mladou populaci. Oproti tomu nebyl zjištěn znatelný rozdíl v zastoupení podle registrace/neregistrace poskytovatelů.

Vyjma 2% z neregistrovaných poskytovatelů sociálních služeb je průměrně činností poskytování služeb formou péče, nikoliv poskytováním zaměstnanců v sociálních službách.

⁵¹ Následující analýza se zabývá oběma druhy služeb – registrovanými sociálními službami, jež podléhají kontrole státu a neregistrovanými službami, které tomuto režimu kontroly nepodléhají. Analýza první skupiny sociálních služeb vychází z registru poskytovatelů sociálních služeb, který vede Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a je doplněna analýzou subjektů, které nejsou součástí seznamu MPSV ČR, avšak figurují v krajských databázích poskytovatelů sociálních služeb.

Podíly poskytovaných sociálních služeb na venkově dle jejich charakteru (pobytové, terénní a ambulantní) již vykazují rozli nou strukturu u registrovaných a neregistrovaných poskytovatel (viz následující graf . 2). Z dat je patrné, že registrovaní poskytovatelé jsou výrazn ji zam eni na poskytování pobytových služeb, zatímco neregistrovaní více pracují tzv. v terénu a až ty ikrát více nabízejí ambulantní služby, které nevyžadují materiální a personální zázemí v takové mí e jako poskytování pobytových terénních služeb. Usuzujeme z toho, že v tomto ohledu se registrovaní a neregistrovaní poskytovatelé dopl ují.

V p ípad porovnání podle velikosti m ené kapacitou služeb klient m je patrné, že neregistrovaní poskytovatelé p edstavují malé organizace s malou kapacitou služeb (zejména služby pro mén e než 20 klient), zatímco pro registrované poskytovatele je spíše charakteristická st ední velikost organizace (kapacita v tší než 20 klient , avšak nep esahující 100 klient). Velké organizace se schopností zajistit více než 100 klient jsou srovnateln zastoupeny registrovanými (24%) i neregistrovanými (21,1%) poskytovateli.

Rozložení registrovaných a neregistrovaných poskytovatel sociálních služeb dle kraj je zobrazeno v následující tabulce.

Tabulka . 11: Registrovaní a neregistrovaní poskytovatelé sociálních služeb na venkov dle kraj R

Pořadí	Kraj (registrované služby)	počet	podíl (%)	Pořadí	Kraj (neregistrované služby)	počet	podíl (%)
1.	Karlovarský	3	1,20	1.	Zlínský	6	3,19
2.	Olomoucký	5	1,99	2.	Plzeňský	9	4,79
3.	Zlínský	6	2,39	3.	Liberecký	9	4,79
4.	Královéhradecký	12	4,78	4.	Královéhradecký	10	5,32
5.	Moravskoslezský	12	4,78	5.	Karlovarský	11	5,85
6.	Liberecký	15	5,98	6.	Pardubický	13	6,91
7.	Pardubický	16	6,37	7.	Moravskoslezský	13	6,91
8.	Jihomoravský	20	7,97	8.	Jihomoravský	14	7,45
9.	Ústecký	21	8,37	9.	Vysočina	17	9,04
10.	Vysočina	21	8,37	10.	Jihočeský	18	9,57
11.	Jihočeský	22	8,76	11.	Středočeský	22	11,70
12.	Plzeňský	24	9,56	12.	Ústecký	23	12,23
13.	Středočeský	74	29,48	13.	Olomoucký	23	12,23
Celkem:		251		Celkem:		188	
Průměr na kraj:		19,31	7,69	Průměr na kraj:		14	7,69

Zdroj: vlastní výpočty

Z hlediska počtu poskytovatelů sociálních služeb v krajích lze sledovat tři kategorie: méně než 10, 10-20, 21 a více poskytovatelů. Nejmenší zastoupení registrovaných poskytovatelů sociálních služeb nalezneme v Karlovarském, Olomouckém a Zlínském kraji. Nejvíce je jich v krajích Ústeckém, Vysočina, Jihočeském, Plzeňském a Středočeském. V případě neregistrovaných poskytovatelů je nejmenší zastoupení ve Zlínském, Plzeňském a Libereckém kraji a nejvíce v krajích Středočeském, Ústeckém a Olomouckém.

Rozložení registrovaných a neregistrovaných poskytovatelů sociálních služeb v krajích ČR poukazuje k tomu, že zatímco podprůměrné je jejich počet v šesti krajích (Karlovarský, Zlínský, Královéhradecký, Moravskoslezský, Liberecký a Pardubický), nadprůměrné to je v krajích Ústeckém, Vysočina, Jihočeském a Středočeském. V Plzeňském a Jihomoravském kraji kompenzují registrované služby podprůměrné neregistrovaných a v Olomouckém kraji je tomu naopak.

Zásadním rozdílem mezi registrovanými a neregistrovanými službami poskytovanými na venkov v jednotlivých krajích je rozptyl mezi nabídkou jednotlivých

kraj . Zatímco u neregistrovaných služeb je rozptyl nabídky 9 (od nejvyššího zastoupení 12,2 až po nejnižší 3,2), u registrovaných služeb je rozptyl více než trojnásobný: 28,3 (v rozp tí 1,2 až 29,5).

Z následující tabulky (.12) je patrné, že ve ty ech krajích je vyšší zastoupení neregistrovaných poskytovatel nad registrovanými poskytovateli. Tyto ty i kraje mají podíl sociálních služeb na celku kraj nejnižší. Jeden (Zlínský) kraj má pom r registrovaných a neregistrovaných poskytovatel stejný. Osm kraj má naopak vyšší zastoupení registrovaných služeb. Nejvyšší podíl ve prosp ch registrovaných poskytovatel mají kraje St edo eský, Plze ňský a Liberecký s podílem od 1,5 do 3násobku.

Tabulka . 12: Podíl registrovaných a neregistrovaných poskytovatel sociálních služeb na venkov dle kraj R

Pořadí	Kraj	registrovaní poskytovatelé sociálních služeb	neregistrovaní poskytovatelé sociálních služeb	celkem	podíl registrovaných k neregistrovaným poskytovatelům
1.	Olomoucký	5	23	28	0,22
2.	Karlovarský	3	11	14	0,27
3.	Ústecký	21	23	44	0,91
4.	Moravskoslezský	12	13	25	0,92
5.	Zlínský	6	6	12	1,00
6.	Královéhradecký	12	10	22	1,20
7.	Jihočeský	22	18	40	1,22
8.	Pardubický	16	13	29	1,23
9.	Vysočina	21	17	38	1,24
10.	Jihomoravský	20	14	34	1,43
11.	Liberecký	15	9	24	1,67
12.	Plzeňský	24	9	33	2,67
13.	Středočeský	74	22	96	3,36
Celkem		251	188	439	1,34

Zdroj: vlastní výpo ty

Obdobn jako v p ípad analýzy chrán ěných pracovních míst jsme výskyt poskytovatel sociálních služeb v krajích p epo etli na podíl z po tu starobních d chodc (U1), po tu dosp lých klient pe ovatelské služby (U2), po tu dosp lých klient osobní asistence (U3) a po tu klient využívajících sociáln aktiviza ní služby pro seniory (U4),

to je p ep o et na ukazatele zve ejn né ve statistické ro ence z oblasti práce a sociálních v cí 2014.

Podle podílu po tu poskytovatel sociálních služeb na po tu starobních d chodc (viz tabulka . 13) vykazují Plze ský, Zlínský, Jihomoravský a Moravskoslezský kraj nejnižší podíl, a to bez ohledu na registraci poskytovatel . Na druhé stran mají shodn nejvyšší zastoupení u obou kategorií kraj Vyso ina a Karlovarský. Dob e je na tom i Pardubický kraj, který vykazuje u obou druh poskytovatel nadpr m rnou hodnotu podle sledovaného ukazatele. Na druhé stran St edo eský, Liberecký a Královéhradecký kraj se blíží pozici Plze ského, Zlínského, Jihomoravského a Moravskoslezského kraje, nebo i v t chto krajích jsou hodnoty ukazatele podpr m rné u registrovaných i neregistrovaných poskytovatel . Zbývají t i kraje – Olomoucký, Ústecký a Jiho eský. Vykazují u neregistrovaných poskytovatel nadpr m rnou hodnotu sledovaného ukazatele, zatímco u registrovaných poskytovatel je hodnota ukazatele podpr m rná. O t chto krajích m žeme usoudit, že v nich dochází k jisté kompenzaci nedostatku registrovaných poskytovatel zvýšeným podílem neregistrovaných poskytovatel m (ovšem tato interpretace platí jen relativn v mezikrajovém srovnání).

Vysoce rozdílný (1:5) je rozptyl mezi podílem registrovaných a neregistrovaných poskytovatel na po et starobních d chodc , a to 0,06 u registrovaných a 0,013 u neregistrovaných.

Tabulka . 13: Podíl registrovaných a neregistrovaných poskytovatel sociálních služeb na venkov dle kraj R s ohledem na počet starobních důchodců v krajích

Pořadí	Kraj (registrované služby)	star.důchodci	U1	Pořadí	Kraj (neregistrované služby)	U1
1.	Plzeňský	129 868	0,002	1.	Zlínský	0,004
2.	Zlínský	135 582	0,004	2.	Moravskoslezský	0,005
3.	Jihomoravský	261 226	0,005	3.	Jihomoravský	0,005
4.	Moravskoslezský	274 751	0,005	4.	Plzeňský	0,007
5.	Liberecký	99 332	0,006	5.	Královéhradecký	0,008
6.	Středočeský	273 798	0,008	6.	Středočeský	0,008
7.	Olomoucký	146 210	0,008	7.	Liberecký	0,009
8.	Ústecký	179 714	0,012	8.	Pardubický	0,011
9.	Královéhradecký	131 633	0,012	9.	Jihočeský	0,013
10.	Jihočeský	142 993	0,014	10.	Ústecký	0,013
11.	Pardubický	118 401	0,018	11.	Vysočina	0,014
12.	Karlovarský	66 039	0,036	12.	Olomoucký	0,016
13.	Vysočina	119 324	0,062	13.	Karlovarský	0,017
Celkem:		2 078 871				
Průměr na kraj:			0,015	Průměr na kraj:		0,010

Zdroj: vlastní výpočty

Z hlediska podílu registrovaných a neregistrovaných poskytovatel sociálních služeb na počet klientů poskytované služby (viz tabulka . 14) není tak výrazná shoda v zastoupení krajů mezi nejvyššími a nejnižšími pásmy tohoto podílu jako u dříve sledovaného ukazatele. Nejnižší podíly u registrovaných poskytovatelů jsou v kraji Jihočeském, Olomouckém, Moravskoslezském a Zlínském, zatímco nejvyšší se vyskytují u Libereckého, Středočeského a Karlovarského kraje. U neregistrovaných poskytovatelů je nejnižší podíl u Plzeňského, Jihomoravského, Zlínského a Moravskoslezského kraje a nejvyšší u Karlovarského, Ústeckého a Olomouckého kraje. Platí, že podprůměrné podíly u obou druhů poskytovatelů se vyskytují v krajích Zlínském, Jihomoravském a Plzeňském, zatímco nadprůměrné podíly vykazují kraje Pardubický, Ústecký a Karlovarský. K jisté (oproti relativně posuzováno) kompenzaci dochází v kraji Vysočina, Jihočeském a Olomouckém (podprůměrný podíl u registrovaných vyvažuje nadprůměrný podíl u neregistrovaných poskytovatelů) a v krajích Královéhradeckém, Libereckém a Středočeském, kde dochází k vyvažování obráceným směrem.

Rozptyly jednotlivých podílů u registrovaných a neregistrovaných poskytovatelů sociálních služeb jsou v tomto případě výrazné (1:3), průměry vyšší, a to téměř 3krát je rozptyl u registrovaných poskytovatelů.

Tabulka 14: Podíl registrovaných a neregistrovaných poskytovatelů sociálních služeb na venkově dle krajů s ohledem na počet dospělých klientů poskytovatelů služby v krajích

Pořadí	Kraj (registrované služby)	peč.sl.	U2	Pořadí	Kraj (neregistrované služby)	U2
1.	Jihočeský	7 149	0,042	1.	Plzeňský	0,101
2.	Olomoucký	6 161	0,081	2.	Jihomoravský	0,107
3.	Moravskoslezský	10 536	0,114	3.	Zlínský	0,116
4.	Zlínský	5 171	0,116	4.	Moravskoslezský	0,123
5.	Jihomoravský	13 100	0,160	5.	Královéhradecký	0,153
6.	Vysočina	5 507	0,218	6.	Středočeský	0,155
7.	Plzeňský	8 931	0,246	7.	Liberecký	0,196
8.	Pardubický	5 245	0,305	8.	Pardubický	0,248
9.	Královéhradecký	6 550	0,321	9.	Jihočeský	0,252
10.	Ústecký	6 203	0,322	10.	Vysočina	0,309
11.	Liberecký	4 583	0,327	11.	Karlovarský	0,355
12.	Středočeský	14 174	0,522	12.	Ústecký	0,371
13.	Karlovarský	3 096	0,775	13.	Olomoucký	0,373
Celkem:		96 406				
Průměr na kraj:			0,273	Průměr na kraj:		0,220

Zdroj: vlastní výpočty

Tímto ukazatelem, jehož prostřednictvím analyzujeme výskyt poskytovatelů sociálních služeb v krajích je jejich počet na počet klientů osobní asistence (viz tabulka 15). V tomto případě jsou hodnoty rozptylu více shodné než u předchozích ukazatelů. Rozptyl podílu registrovaných poskytovatelů sociálních služeb je v tomto případě 10,68 a u neregistrovaných je to 7,03.

Ze tří krajů s nejmenším podílem jde u registrovaných poskytovatelů o kraj Moravskoslezský, Olomoucký a Karlovarský a u neregistrovaných poskytovatelů je shoda u Moravskoslezského, avšak ne u dalších dvou krajů, Libereckého a Zlínského. U nejvyšších úrovní podílu je shoda u kraje Vysočina, druhé dva jsou v případě registrovaných služeb Středočeský a Plzeňský kraj a u neregistrovaných Olomoucký a Karlovarský kraj. Platí, že podprůměrné podíly u obou druhů poskytovatelů se vyskytují

v krajích Moravskoslezském, Zlínském, Libereckém a Královéhradeckém, zatímco nadprůměrné podíly vykazují kraje Pardubický, Jihočeský, Vysočina a Plzeňský. K jisté, relativně posuzované kompenzaci dochází v krajích Karlovarském, Olomouckém a Ústeckém (podprůměrný registrovaných je vyvažován nadprůměrně neregistrovaných podnikatelů) a v Jihomoravském a Středočeském kraji, kde je tomu naopak.

Tabulka . 15: Podíl registrovaných a neregistrovaných poskytovatelů sociálních služeb na venkově dle krajů s ohledem na počet dospělých klientů osobní asistence v krajích

Pořadí	Kraj (registrované služby)	os.asistence	U3	Pořadí	Kraj (neregistrované služby)	U3
1.	Moravskoslezský	952	1,261	1.	Moravskoslezský	1,366
2.	Olomoucký	332	1,506	2.	Liberecký	2,256
3.	Karlovarský	131	2,290	3.	Zlínský	2,308
4.	Zlínský	260	2,308	4.	Středočeský	3,014
5.	Liberecký	399	3,759	5.	Královéhradecký	3,922
6.	Ústecký	493	4,260	6.	Jihomoravský	4,204
7.	Královéhradecký	255	4,706	7.	Plzeňský	4,545
8.	Pardubický	285	5,614	8.	Pardubický	4,561
9.	Jihomoravský	333	6,006	9.	Ústecký	4,665
10.	Jihočeský	364	6,044	10.	Jihočeský	4,945
11.	Vysočina	288	7,292	11.	Vysočina	5,903
12.	Středočeský	730	10,137	12.	Olomoucký	6,928
13.	Plzeňský	198	12,121	13.	Karlovarský	8,397
Celkem:		5 020				
Průměr na kraj:			5,177	Průměr na kraj:		4,386

Zdroj: vlastní výpočty

tvrtým ukazatelem, jemuž podrobujeme analýzu poskytovatelů sociálních služeb na venkově, je jejich počet na počet seniorů využívajících sociálně aktivizační služby (viz tabulka . 16). V tomto případě je sice rozptyl a průměrné hodnoty podobné, avšak výrazně rozdílný je počet klientů využívajících službu osobní asistence v jednotlivých krajích, což se odráží i ve velkém zastoupení průměrných hodnot podílů obou druhů poskytovatelů na počtu klientů dané služby. Jde tak o dvě třetiny krajů – Zlínský, Olomoucký, Jihomoravský, Ústecký, Středočeský, Moravskoslezský, Plzeňský, Liberecký a Pardubický kraj. Na druhé straně ve třech krajích – Královéhradeckém, Jihočeském a Vysočině je nadprůměrná hodnota ukazatele zjištěná u obou druhů poskytovatelů. Pouze

v Karlovarském kraji jde o námi zjištěvanou kompenzaci ve smru vyvažování nedostatku registrovaných poskytovatel nadpr m rným podílem neregistrovaných poskytovatel .

Tabulka . 16: Podíl registrovaných a neregistrovaných poskytovatel sociálních služeb na venkov dle kraj R s ohledem na počet klient využívajících sociální aktiviza ní služby pro seniory v krajích

Pořadí	Kraj (registrované služby)	s.akt.sl.seniorům	U4	Pořadí	Kraj (neregistrované služby)	U4
1.	Zlínský	3835	0,156	1.	Zlínský	0,156
2.	Olomoucký	2470	0,202	2.	Středočeský	0,222
3.	Jihomoravský	5466	0,366	3.	Jihomoravský	0,256
4.	Ústecký	3729	0,563	4.	Plzeňský	0,346
5.	Středočeský	9925	0,746	5.	Ústecký	0,617
6.	Moravskoslezský	1542	0,778	6.	Liberecký	0,812
7.	Plzeňský	2601	0,923	7.	Moravskoslezský	0,843
8.	Liberecký	1108	1,354	8.	Olomoucký	0,931
9.	Karlovarský	185	1,622	9.	Pardubický	1,474
10.	Pardubický	882	1,814	10.	Královéhradecký	2,294
11.	Královéhradecký	436	2,752	11.	Jihočeský	4,167
12.	Jihočeský	432	5,093	12.	Karlovarský	5,946
13.	Vysočina	180	11,667	13.	Vysočina	9,444
Celkem:		32791				
Průměr na kraj:			2,157	Průměr na kraj:		2,116

Zdroj: vlastní výpo ty

8.2.2.1 Zooterapie -- zvláštní případ poskytování sociálních služeb na venkově

D vodem pro za azení zooterapie jako jedné z metod užívaných v oblasti sociální práce do této kapitoly je role zví at jako prost edník terapie, sm ované k sociální inkluzi. Nej ast ji odborníci zmi ují využití ps p i canisterapii, koní p i hipoterapii a ko ek p i felinoterapii. Vzhledem k tomu, že jsme nenalezli koncep ní zam ení zooterapie v dokumentech p íslušných resort (Ministerstva práce a sociálních v cí R a Ministerstva zem d lství R), využijeme data sebraná v rámci diplomové práce Jitky Koškové, která aktivn vyhledávala organizace p sobící v nej ast ji užívaných oblastech zooterapie, a to canisterapii a hipoterapii⁵².

⁵² Košková, J. (2015). Zhodnocování potenciálu venkova prost ednictvím poskytování specifických služeb vázaných na chov zví at. PEF ZU, Praha. Autorka systematicky vyhledávala subjekty zabývající se canisterapií a hipoterapií v eské republice, a to pomocí specializovaných webových stránek. P esto nelze

V datech bylo identifikováno (viz tabulka . 17) 141 organizací poskytujících zooterapeutické služby v oblasti canisterapie a hipoterapie. Po ty organizací nabízejících canisterapii a hipoterapii jsou obdobné (příslušně po ty 69 a 72). Avšak ve venkovských oblastech, kde je jejich ve srovnání s městem méně než polovina (46,8%, to je 66 organizací), považují organizace zabývající se hipoterapií nad canisterapií (příslušně po ty 38:28). Z tohoto poměru canisterapeutických a hipoterapeutických organizací v ČR a na venkov je patrná menší závislost v péči o psy na prostředí ve srovnání s péčí o koně.

Podíl canisterapie poskytované subjekty ve venkovských oblastech je z celku všech poskytovatelů od 0 do 75%, přičemž ve těchto krajích (Karlovarském, Královéhradeckém a Olomouckém) se takové subjekty na venkově nevyskytují, v šesti krajích je podíl venkovských subjektů poskytujících canisterapii na úrovni třetiny až poloviny a u čtyř krajů jde o polovinu a více subjektů, které jsou venkovské. V případě hipoterapie je pouze Karlovarský kraj, v němž neprobíhá žádný subjekt. Tyto kraje se pohybují v podílu třetiny až poloviny venkovských subjektů poskytujících hipoterapii a v osmi krajích jde o polovinu a vyšší zastoupení subjektů poskytujících hipoterapeutické služby na venkově. V případech krajů Královéhradeckého a Zlínského jde o sto procentní zastoupení poskytovatelů hipoterapie na venkově z celku všech hipoterapii poskytujících subjektů v kraji. Z celkových podílů subjektů, zvláště těch umístěných na venkově (které nás zajímají) a s ohledem na charakter databází, na jejichž podkladě bylo možné pracovat s dostupnými daty, nelze provádět hlubší analýzu. Dovolujeme si konstatovat, že aktivity daného druhu jsou v České republice teprve na počátku.

íci, že zpracovaný seznam je úplný a bezchybný, nebo databáze mají charakter dobrovolného registrování. Na tuto práci navázala další diplomová práce plněná na PEF ZU, autorky Lenky Bezstarostové (2016).

Tabulka . 17: Rozložení subjektů poskytujících zooterapii v krajích ČR

Pořadí	Kraj	canisterapie		podíl venkov	Pořadí	Kraj	hipoterapie		
		celkem	z toho venkov				celkem	z toho venkov	podíl venkov
1.	Karlovarský	0	0	0,00	1.	Karlovarský	2	0	0,00
2.	Královéhradecký	2	0	0,00	2.	Liberecký	3	1	33,33
3.	Olomoucký	2	0	0,00	3.	Ústecký	3	1	33,33
4.	Liberecký	7	2	28,57	4.	Plzeňský	6	2	33,33
5.	Jihomoravský	10	3	30,00	5.	Moravskoslezský	12	5	41,67
6.	Vysočina	3	1	33,33	6.	Olomoucký	4	2	50,00
7.	Zlínský	6	2	33,33	7.	Jihomoravský	6	3	50,00
8.	Středočeský	10	4	40,00	8.	Vysočina	6	3	50,00
9.	Moravskoslezský	11	5	45,45	9.	Jihočeský	7	4	57,14
10.	Ústecký	4	2	50,00	10.	Středočeský	12	7	58,33
11.	Pardubický	7	4	57,14	11.	Pardubický	6	5	83,33
12.	Jihočeský	3	2	66,67	12.	Královéhradecký	4	4	100,00
13.	Plzeňský	4	3	75,00	13.	Zlínský	1	1	100,00
Celkem:		69	28		Celkem:		72	38	

Zdroj: upraveno dle Košková 2015

V případě klientů zooterapeutických služeb dominuje zaměření na zdravotně postižené, mládež a na osoby pečující o osobu blízkou. Nejnižší je zaměření na osoby bez přístřeší, po výkonu trestu, závislé osoby a dlouhodobě nezaměstnané. Struktura zaměření na klienty u canisterapeutických a hipoterapeutických organizací se víceméně kopíruje, jak ukazuje tabulka . 18.

Tabulka . 18: Rozložení subjektů poskytujících zooterapii dle cílových skupin

Cílové skupiny	podniky zaměřené na			
	canisterapii		hipoterapii	
	abs.	rel.	abs.	rel.
zdravotně postižení	63	29,72	70	35,71
mládež a mladí dospělí	52	24,53	63	32,14
pečující o osobu blízkou	32	15,09	34	17,35
oběti trestných činů	4	1,89	3	1,53
osoby závislé	4	1,89	2	1,02
dlouhodobě nezaměstnaní	4	1,89	2	1,02
osoby bez přístřeší	3	1,42	2	1,02
osoby po výkonu trestu	3	1,42	2	1,02
ostatní (senioři, etn. menšiny)	47	22,17	18	9,18
Celkem:	212	100,00	196	100,00

Zdroj: upraveno dle Košková 2015

Celkové podíly neodpovídají celkovým podílům v tabulce . 17, nebo většina subjektů nezaměřuje příslušné aktivity pouze na jednu cílovou skupinu.

8.2.3 Potenciál venkova pro sociálně inkluzivní aktivity – srovnání podle krajů České republiky

Výsledky uvedených dílčích analýz postihují ve svém celku potenciál venkovských lokalit (resp. venkovského prostředí určeného obcemi do 2000 obyvatel) pro sociálně inkluzivní aktivity v tomto prostředí vykonávané. Lze je srovnat v porovnání jednotek NUT3, tj. krajů České republiky.

Potenciál venkovských lokalit byl v tomto ohledu sledován pomocí 17 ukazatelů, podle nichž jsou v oddílech 8.2.1 a 8.2.2 provedeny dílčí analýzy jednotlivých druhů sociálně inkluzivních aktivit. Vždy byl uveden rozbor podle krajů a pro potřebu mezikrajského srovnání byl vypočítán průměr na kraj, a to v případech, kdy nemá smysl usuzovat u sledovaných ukazatelů na pozici kraje (v celku České republiky) na základě absolutních dat i relativních dat vztažených k jinému celku než Česká republika.

Tyto 17 ukazatelů lze tedy rozdělit do tří skupin:

- 6 ukazatelů v absolutním vyjádření (chráněná pracovní místa – tabulka .7, sociální podniky – tabulka .9, sociální farmy – tabulka .10, registrované a neregistrované sociální služby – tabulka .11, zooterapie – tabulka .17).
- 3 ukazatele vztažené ke statisticky sledovaným ukazatelům zaměstnanosti a zaměstnatelnosti (chráněná pracovní místa na 1000 obyvatel v kraji, na 1000 uchazečů o zaměstnání, na 1000 invalidních důchodců – tabulka .8).
- 8 ukazatelů vztažených ke statisticky sledovaným ukazatelům sociální potřeby (sociální služby na 1000 starobních důchodců – tabulka .13, sociální služby na 1000 dospělých klientů pečovatelské služby – tabulka .14, sociální služby na 1000 dospělých klientů osobní asistence – tabulka .15, sociální služby na 1000 klientů využívajících sociálně aktivizační služby pro seniory – tabulka .16). Ukazatele za sociální služby jsou vždy rozdělené na registrované a neregistrované.

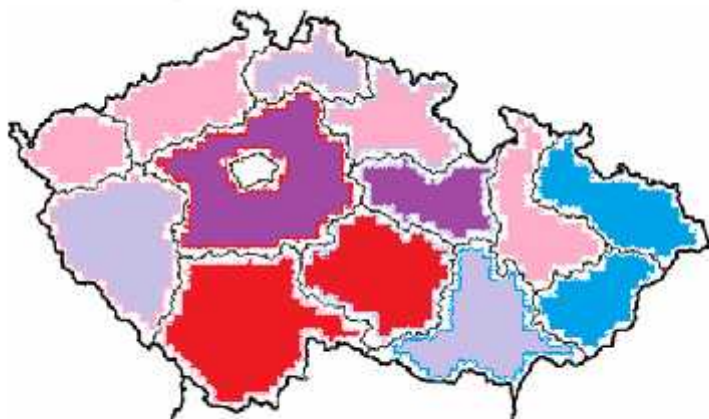
Neshledali jsme žádný důvod dávat některým z ukazatelů vyšší, anebo nižší váhu. Pro každý ukazatel bylo provedeno ohodnocení postavení kraje v celku České republiky, s omezením na venkovské lokality: vysoce nadprůměrné (+2 body), nadprůměrné (+1 bod), průměrné (0 bodů), podprůměrné (-1 bod) a vysoce podprůměrné (-2 body).

Celkové postavení kraje (v rámci České republiky) je tedy určeno součtem hodnot u 17 sledovaných ukazatelů. Podrobný pohled je uveden v příloze .7. Zde uvádíme

pouze po adí kraj od nejvyššího k nejnižšímu potenciálu pro výkon sociálně inkluzivních aktivit.

1.	Vysočina	+ 13 bod	vysoce nadprůměrný potenciál
2.	Jihočeský	+ 10 bod	
3.	Středočeský	+ 5 bod	nadprůměrný potenciál
4.	Pardubický	+ 4 body	
5.	Olomoucký	+ 2 body	průměrný potenciál
6.	Královéhradecký	0 bod	
7.	Ústecký	- 3 body	
8.	Karlovarský	- 4 body	
9.	Liberecký	- 11 bod	podprůměrný potenciál
10.	Plzeňský	- 14 bod	
11.	Jihomoravský	- 14 bod	vysoce podprůměrný potenciál
12.	Zlínský	- 19 bod	
13.	Moravskoslezský	- 23 bod	

Tento potenciál je vyjádřen existencí zařízení pro sledované druhy sociálně inkluzivních aktivit, přičemž v sekundárním výzkumu nebylo možné zjišťovat kvalitu, ale jen kvantitu, tedy početní výskyt a jeho počet (v případě relačních ukazatelů), respektující zamětnost a zamětnatnost sociální potěbnost, a to podle sledovaných oficiálně dostupných pramenů. Výsledky jsou znázorněny v mapce:

Odpověď na otázku, proč je podobná takové, jaké je, hledáme taktéž. Při podrobné analýze plochy 7.7 totiž nenalzáme jakékoliv pravidelnosti, které by svedily o určité podobnosti krajiny, které vykazují odlišný (vysoce napravný, nadpravný, pravný, podpravný i vysoce podpravný) potenciál. K této skutečnosti se vrátíme v diskusi.

9 Sociální/sociokulturní potenciál na venkově v souvislosti se sociální inkluzí (primární výzkum)

V této kapitole naplujeme druhý díl cíle empirické studie vymezený v kapitole Cíl a metodika. Prostednictvím reprezentantů (v kvalitativní výzkumné akci) i dalších občanů (v kvantitativní výzkumné akci) vybraných obcí zjistíme, jak vnímají a posuzují místní sociokulturní potenciál a zda se toto vnímání a posuzování liší v obcích, kde existují nebo neexistují sociálně inkluzivní aktivity.

Výběr zkoumaných objektů byl proveden dvoustupňovým záměrným výběrem (viz kapitola 2). V prvním stupni byly vybrány čtyři regiony na úrovni kraje (NUTS 3), a to Vysočina, Plzeňský, Ústecký a Středočeský. V každém z krajů pak byly vybrány čtyři venkovské obce. Ve dvou z nich jsou vždy přítomné sociálně inkluzivní aktivity a v druhých dvou takové aktivity absentují. Tyto aktivity jsme v předchozím textu identifikovali a analyzovali (kapitola 7 – chráněná pracovní místa, sociální podniky, sociální farmy, sociální služby v etn. zooterapie).

Tabulka 19 Pohled sledovaných venkovských lokalit

kraj	přítomnost sociálně inkluzivních aktivit	absence sociálně inkluzivních aktivit
Vysočina	Pohled	Nížkov
	Lípa	Stříbrné Hory
Plzeňský	Kasejovice	N.Kramolín
	Postřekov	Chodov
Ústecký	Třebenice	M.Žernoseky
	Sulejovice	Vražkov
Středočeský	Nučice	Věšín
	Jinočany	Dolní Beřkovice

Zdroj: vlastní zpracování

V každé z obcí s identifikovanými sociálně inkluzivními aktivitami jsme registrovali 1-13 vytvořených chráněných pracovních míst, ve těchto obcích (Postřekov, Kasejovice, Nučice) jsou také poskytovány sociální služby. V žádné ze studovaných obcí se nevyskytují sociální podniky a sociální farmy⁵³.

⁵³ Stručnou identifikaci zkoumaných obcí a účastníků výzkumu obsahuje příloha 8.

9.1 Hodnocení sociokulturního potenciálu venkovských obcí (kvalitativní výzkumná akce)

V první etapě jsme využili techniku nestandardizovaného dotazování se starosty obcí a dalšími klíčovými aktéry, kteří hrají důležitou roli v oblasti rozvoje dané obce. Vždy byl osloven starosta i starostka a s využitím techniky snohové koule byli identifikováni další vhodní účastníci. Předpokladem výběru aktérů bylo, že jde o jedince, kteří dokážou hodnotit komunitu jako celek a s kritickým odstupem provést její zhodnocení. Celkem bylo provedeno 21 rozhovorů⁵⁴.

Cílem rozhovorů bylo posoudit sociokulturní potenciál lokalit jako předpoklad jejich rozvoje. Aktéři vystihovali jimi vnímané důležité faktory podporující i oslabující rozvoj obce. Jako obecný rámec pro dotazování a následnou analýzu posloužil tzv. model AAA (viz Úvod). V kontextu daného konceptu a jeho aplikace pro naše účely sledujeme jednotlivé části modelu takto:

- Agenda je souhrn problémů, které je potřeba řešit v rámci (lokální) politiky a kde se od příslušných aktérů očekává intervence směřující ke konkrétnímu výsledku (produktu) ve veřejné politice.
- Aréna nabývá konkrétních podob v politické úrovni, byrokratické, veřejného mínění atd. Otázkou je, jak fungují vztahy v rámci komunity, jak fungují občanské aktivity, jaká je míra důvěry v rámci komunity a zda ji lze charakterizovat jako kohezní.
- V případě aktérů je otázka, jakou roli hrají klíčoví hráči rozvoje obce a jak spolupracují.

Rozhovory byly vedeny ve stejné dramaturgii jako kvantitativní dotazovací šetření, které následovalo v druhé etapě s dalšími obcemi v každé lokalitě prostřednictvím dotazníku (viz oddíl 9.2). V každé z pěti sledovaných oblastí – sociálních sítí rodinných a přátelských, společenské participace, reciprocity a důvěry, občanské angažovanosti a sounáležitosti s lokalitou – účastníci rozhovorů prováděli hodnocení (známkou na škále 1-5) a doprovázeli je komentáři⁵⁵. Oceňování jednotlivých oblastí sociálního kapitálu je

⁵⁴ Rozhovory probíhaly v období květen až září 2015. Uskutečnily se v tísňové situaci na obecních úradech příslušných obcí a obvykle trvaly 1-2 hodiny. Poměrně náročné je přesvědčit starosty, avšak v samotném rozhovoru jsou již velice ochotní. Je patrné, že by o problémech obce mluvili podstatně déle a obsáhle, pokud by nebyli tak výrazně vytíženi.

⁵⁵ Komentáře účastníků výzkumu užívané argumentačně v textu práce jsou v oddíle 9.1 vyznačeny kurzívou.

dále zpracováno do výsledků průměrných hodnot pro jednotlivé případy obcí, rozdělené na dvě skupiny (s přítomností a s absencí sociálně inkluzivních aktivit).

Tento okruh otázek rozhovoru o sociální realitě obce podle modelu AAA pomohl interpretovat výsledky získané sledováním pět výše uvedených oblastí sociálního kapitálu⁵⁶.

9.1.1 Agenda

Z hlediska agendy vypovídali reprezentanti obce o potřebnosti a ambicích podporovat a realizovat rozvojové aktivity v místech. Předešle nebyly určeny kategorie a respondenti sami uváděli aktivity (a typy podpor), které považovali za potřebné a možné realizovat. Podle toho je možné rozdělit je do tří skupin:

1. Aktivity výrazně technického rázu, jejichž realizace obnáší přípravu tzv. tvrdých projektů (kategorie T).
2. Aktivity, které směřují k posilování sociálního a kulturního kapitálu (např. podpora místních spolků a jejich propojování, identifikace sociálních problémů a organizace poskytování sociálních služeb), jejichž realizace obnáší přípravu tzv. měkkých projektů (kategorie M).
3. Aktivity, které k nutnosti realizovat tvrdé projekty připojují prospěšnost podpory aktivit sociálního charakteru (kategorie T + m).

Tabulka 20: Charakter rozvojových projektů jako součást agendy obcí

kraj	obce s přítomností sociálně inkluzivních aktivit	obce s absencí sociálně inkluzivních aktivit
Vysočina	T	M
	M	T
Plzeňský	T + m	T
	T + m	T
Ústecký	T + m	T + m
	T	T + m
Středočeský	T + m	T
	T + m	T + m

Zdroj: vlastní zpracování

⁵⁶ Záznamový arch pro rozhovor obsahuje přílohu 9.

V tabulce 20 je zachycen přístup reprezentantů obcí k prorožvojovým projektům. Je zřejmé, že v obcích s absencí sociálně inkluzivních aktivit inklinují jejich představitelé k prosazování a realizaci tvrdých (zpravidla technických) projektů, a to dvojnásobně více oproti obcím s přítomností sociálně inkluzivních aktivit (4:2). V obcích s přítomností sociálně inkluzivních aktivit jejich představitelé k nutnosti realizace tvrdých projektů připojují prospěšnost aktivit sociálního charakteru, které se snaží podporovat (5:3):

„... no bylo by fajn dlat r zné akce, ale te to musí zajistit hlavně spolky a lidi kolem nich, na nás, na obci je, abychom zajišovali ty praktické věci jako je třeba ústřední ka, obnova rybníků, ale poádání další akce už nemžeme, na to nemáme kapacitu ... jo, pomžeme materiálně, s propagací a tak, to jo ..“.

Případy obcí, v nichž se prosazuje přístup rozvoje orientovaný především do realizace měkkých projektů jsou výjimečné, objevily se v každé skupině obcí jen jednou. Jde o obce, které mají zásadní technické projekty vyřešené (například kanalizace, ústřední ky odpadních vod, dostatečná infrastruktura pro vzdělávací instituce):

„V obci už vše podstatné máme a je dležitě, aby tu lidé chtěli žít ... na nic podstatného si místní nestěžují, snad jen na to, že těch akcí, které tu poádáme je už trochu moc ...“.

9.1.2 Aréna a aktéři

Sledování arén z modelu AAA je v rámci malých komunit omezené. Proto jsme se zaměřili na to, jaké prvky arén z modelu AAA opakovaně zmínili účastníci rozhovorů, tudíž s nimi můžeme pracovat i pro potřeby srovnávání dvou skupin obcí. Ve všech rozhovorech se objevovaly tři prvky:

1. Pozice a role starosty na místní politické scéně (osamělý, anebo spolupracující) – patří do politické arény.
2. Pozice a role spolků (nevýznamný, anebo dležitý pro obec, pracující sám, anebo aktivně spolupracující s dalšími spolky a aktéry) – patří do arény ve vnějšnosti a arény zájmových skupin.
3. Charakteristické sociální vazby (orientované k rodinám a příbuzným, anebo ke komunitě, společenství, obci) – nejsou přímo zařaditelné do těch které z arén modelu AAA, ale jsou dležitě při posuzování sociokulturního potenciálu venkovských obcí.

První a druhý z nejastji opakovaných prvk arén nás p ivedl k rozhodnutí propojit ve zde p edstavených výsledcích rozhovor dv oblasti modelu AAA – arénu a aktéry.

Pozice a role starosty na místní politické scén

V obcích s p ítomností sociáln inkluzivních aktivit mají starostové v polovin p ípad vzd lání v technickém oboru, p í emž jen jeden z nich upozor oval v rozhovoru na sv j sociální kapitál a jeho využitelnost pro rozvoj obce. V p ípad dalších ty starost (resp. tí starostek žen a jednoho starosty muže) je vzd lání pedagogického i ekonomického sm ru, dva z nich upozor ovali na pot ebu a využitelnost sociálního kapitálu: „ ... *tady na okrese já znám každého a máme dobré vztahy s lidmi ze zem d lských podnik , no a taky se starosty v okolí se známe, do Prahy je sice daleko, ale tady široko daleko se známe ...* “. V p ípad obcí s absencí sociáln inkluzivních aktivit má šest starost vzd lání technického sm ru a ty i z nich deklarovali využívání sociálního kapitálu: „ ... *to já vím, jak v ci za ídit, mám tu hodn kontakt j št z bývalé práce a m žu zavolat tam a nebo jinam... a taky dcera studovala ty environmentální v dy, tak známe lidi z ú ad ...* “. U dvou starostek je vzd lání ekonomického sm ru a o sociálním kapitálu reprezentace obce se v rozhovoru nezmi ovaly. A koliv máme jen malý výb r reprezentant samosprávy venkovských obcí, jeví se, že starostové obcí s absencí sociáln inkluzivních aktivit m li v tší tendenci uv domovat si a upozor ovat na pot ebnost aktivizace sociálního kapitálu, s nímž disponují.

Pozice starosty v rámci zastupitelstva je v polovin obcí s p ítomností sociáln inkluzivních aktivit zakotvená v dobre fungujícím a spolupracujícím zastupitelstvu, odvíjí se zpravidla od kooperativního vztahu starosty a místostarosty. Nejvýrazn ji to je patrné v p ípad obce, v níž práci pro obec zastává místostarosta: „... *já jako místostarosta jsem výkonej tady na ú ad a starosta, on je vysoce postavený manažer v jedný obchodní spole nosti, d lá tu reprezentaci a kontakty, a funguje to ...* “. Ve skupin obcí s absencí sociáln inkluzivních aktivit je v sedmi z osmi obcí starosta bez silné opory zastupitel („ ...*jsem tady jedinej a jsem na to sám, na zastupitele se spolehnout nem zu, chodí do práce, já jim dám jen n jaké díl í úkoly, ale moc toho po nich nem žu chtít, to by tu už nebyli ...*“). Ve ty ech p ípadech jde dokonce o výrazné nap tí v zastupitelstvu, které v n kterých situacích dokonce p ekrá uje lokalitu sm rem do soudních p í: „ ... *je to složitý, ta druhá skupina mi jde po krku, smrdí to kriminálem, ale já se nedám, protože*

jestli by se oni dostali ke starostování, tak všechny peníze utratí, p itom by furt jen napadali ...“.

Pozice a role spolk

V p ípad práce a spolupráce spolk jsou v obcích s p ítomností sociáln inkluzivních aktivit zaznamenány dva p ípady, v nichž spolky výrazn spolupracují mezi sebou a zároveň s obcí: „...každý spolek má n jaké akce, aktivity na starosti, vzájemn si sice pomáháme, ale jeden velí, na obci máme skladišt v cí, které pro akce pot ebujeme ...“. V p ti obcích jsou p ítomné aktivní, avšak samostatn fungující spolky (tzn., že spolky mají rozd lené oblasti aktivit a vzájemn tém nespolupracují) a jeden p ípad obce, v níž jsou spolky jen málo inné. Ve skupin obcí s absencí sociáln inkluzivních aktivit se nevyskytuje ani jeden p ípad obce, v níž by docházelo k výrazné vzájemné spolupráci spolk a obce, v p ti obcích jsou spolky aktivní, avšak samostatn : „... spolky mají n jaké aktivity a my jim na n finan n p íspíváme, je to trochu jako obchod – vy n co ud láte pro obec a obec vám taky n co poskytne ...“ a ve t ech obcích jsou spolky tém neaktivní: „... dob e se tu spolupracuje se zam d lcema, ale s nikým jiným ... íkala jsem maminkám, a neco p ípraví pro d ti, t eba karneval, že jim jako obec pom žeme, poskytneme prostory a tak dál, ale ony by se rad ji cht ly bavit, teda být baveny ...“.

V p ípad obcí, kde jsou spolky výrazn aktivní a spolupracují s obcí, platí, že n která z osob d íve inných v rámci místních spolk se pozd ji stala lenem zastupitelstva: „... byla jsem aktivní v obci už jako náctiletá, vymýšleli jsme r zné akce, takže i kdybych v zastupitelstvu nebyla, byla bych hodn aktivní ... je to tak n jak p írozené, mám tam svou roli ...“. Obrácený vztah nebyl zaznamenán. V p ípad obcí, kde jsou spolky neaktivní, se nabízejí dv možná vysv tlení – bu jde o obec v blízkosti (z hlediska práce a trávení volného asu) velkého m sta, anebo jde o výrazné nap tí na místní politické scén , které tuto innost paralyzovalo. V p ípadech samostatn , autonomn fungujících spolk je vztah mezi spolky a reprezentanty obce patrný a výrazn racionalizovaný: „... když lenové spolk d lají brigádu pro obec, tak za to dostávají peníze, ty se p erozd lují podle míry aktivity, kdo nic ned lá nebo d lá málo nem že ekat, že do n j obec bude sypat peníze ...“. Projevuje se to stanovenou d lbou inností (nap . obec finan n podporuje spolky dle zásluh pro obec, platí pravidlo „obec staví a spolky zajiš ují komunitní život, zejména organizací akcí v obci“).

Charakteristické sociální vazby

Při hodnocení sociálních vazeb v obcích účastníci rozhovoru posuzovali, zda jsou vazby významněji orientované do soukromé (rodinné, přátelské) či veřejné (spolkové, politické) oblasti života. Na základě toho lze obce dle těchto kategorií:

1. Obce, v nichž se lidé výrazně orientují do rodinného a přátelského prostředí.
2. Obce, kde jsou výrazně zastoupené aktivity a vazby přesahující rámec rodiny, do komunitního života.
3. Obce, v nichž jsou vazby orientované do soukromé a veřejné oblasti života vyvážené.

Mezi obcemi s přítomností sociálně inkluzivních aktivit je jedna obec, v níž orientace vazeb ke komunitě považuje – jde o obec se 70% populace organizované ve spolcích, rovněž pořízeno 150 akcí. Tyto obce z této skupiny tvoří také, v nichž jsou lidé výrazněji orientováni do uzavřeného prostředí rodiny a přátel: „...*lidé se zavírají za zdi kolem svých domů, tam si grilují, tam se baví a tam si také vyhoví, a co je za zdmi, to je už moc nezajímá ... ale nikdy se jim není co divit ...*“. Zbývající tři jsou případy obcí, v nichž lze vnímat orientaci do rodinného a komunitního života jako vyváženou. U obcí s absencí sociálně inkluzivních aktivit převládá ve všech osmi orientace do prostředí rodiny a přátel.

Rodinné vztahy jsou až na výjimky hodnoceny pozitivně, přičemž starostové si s výjimkami případy buď neví rady, anebo se nepovažují za oprávněné do nich zasahovat: „... *máme tu snad jen jeden takový podivný případ rodiny, no ale to víte, pokud to není problém, který by měl řešit policajti nebo sociálka, tak my jsme bezradní, to je soukromá věc a do té mi zasahovat ani nemůžeme ...no, ale s většinou lidí problémy nejsou*“. U obcí s orientací vazeb do rodinného prostředí se utváří představa o struktuře lokálního společenství jako malých kohezivních ostrůvků, které jsou silně uzavřené a lze je velice obtížně vzájemně propojovat: „...*lidé by snad i byli aktivní, ale trochu se obávají z kritiky druhých, takže tu ve finále existuje několik skupinek lidí se silnými vazbami mezi sebou, ale nespolupracující s druhými, přitom mají společné hodnoty a rozum si, ale ten krok vůči druhým neudělají, ze studu ...*“. Avšak toto propojování by mělo být (dle starostů) cílem obecní samosprávy. Za bariéru propojování je považován tlak tržního prostředí. Často byl zmíněn argument o nepřímém úměru mezi angažovaností v komunitě a pro pracovní kariéru: „... *lidé mají dluhy, hypotéky a tvrdou práci, kterou nechtějí ztratit, aby vše zaplatili, a tak nemají čas ani chuť, aby dělali něco navíc a ještě*

k tomu zadarmo ...“, anebo jistá míra studu a obav angažovaného z adresované kritiky (vyjádřeno heslem „*kdo nic nedělá, nic nezkaží*“).

V případě veřejných aktivit v rámci komunitního života jsou důležité postoje jednotlivých aktérů. Jejich působení může být hodnoceno pozitivně i negativně. Z rozhovorů jsou patrné tři vzorce chování, dle nichž jedna účastnice rozhovoru dokonce pojmenovala aktérství:

1. Občané, kteří přinášejí pouze kritiku, aniž by navrhovali možná řešení k nápravě, anebo byli sami angažovaní (označeni v rozhovorech jako Kiklouni). Často do komunitního života vnášejí napětí a prosazují byrokratické postupy a striktní formální dodržování norem i v případech, kde by bylo přijatelné řešit problémy prostřednictvím neformálních postupů řízených selským rozumem a založených na vzájemné důvěře: „... *ve školce při procházce v lese se ztratilo dítě, nic se vlastně nestalo, rychle se našlo, jen se zabývalo. To si nedokážete představit, co ty rodiče dělají, jak obviňovali editelku. Ta jejich dítě přijala, i když nebylo dostatečně zralé, ale rodiče potřebovali jezdit do práce oba. Já jako starosta bych se za ně postavil, ale oni najednou chtějí kárné řízení, všechno nahrávali, hnali by to i k soudu ... tak jsem ji navrhl odchod ... a tak je to tady se vším, samé udávání ...“.*
2. Občané, kteří mají zájem o dění v obci ve smyslu informovanosti, tedy chtějí vědět a rozumět dění v obci, aby mohli využít, co jim komunitní život nabízí. Nejde o aktéry, kteří by se angažovali ve prospěch komunity, nejsou aktivní. Jde o vztahově neutrální kategorii (označeni v rozhovorech jako Všudybýlci), nejednají v zájmu komunity aktivně, a to ani pozitivně, ani negativně: „... *jsou tu lidé, kteří mají zájem o to, co se děje, přijdou, zeptají se, aby byli informováni, ale když na ně něco přispějí finančně, nic moc sice nedělají, ale taky nebudou škodit ...“.*
3. Občané, kteří jsou angažovaní. Zapojují se do dění komunity aktivně, vyzývají ke spolupráci a jsou pracovití. Jsou vnímáni jako nejvíce přínosní pro komunitu a jsou považováni za vhodné kandidáty do zastupitelstva. Pokud jsou kritičtí, tak se snaží zlepšit, napravit situaci (v rozhovorech označeni za Konstruktivní kritiky): „... *jsou tu lidé, těch je jen pár, přijdou, zeptají se, co by mohli udělat, no a udělají to, anebo finančně podpoří ... je jim jasné, co je dobré a přispějí k tomu ...“.*

Těto kategorie aktérů (Konstruktivní kritici) se ještě rozděluje na dvě skupiny. Jedni postupují ve svém jednání samostatně, což je méně časté. Jde například o podnikatele, kteří například organizují akce ve vztahu ke svému podnikání, které rozšiřují o služby, které poskytují za netržní ceny, anebo zcela zdarma (například například poskytování agroturistiky umožňující ježdění místních dětí na koních). Častěji se objevují například skupiny angažovaných aktérů, kteří spolupracují s jinými dvojím možným způsobem. Buď jde o aktivity, které jsou realizované v rámci neformálních, avšak dlouhodobě fungujících soudržných skupin, anebo jde o formalizované aktivity ve spolcích. Výhodou prvního způsobu sdružování je neukotvenost v byrokratických pravidlech, tzn., že takové sdružení funguje, aniž by muselo vykazovat svou činnost dle příslušných zákonných úprav bez nutnosti vést účetnictví, výroční zprávy atd. („... mohli bychom tu mít český svaz žen, ale je to zbytečné, nejsme registrovaným spolkem a přesto jako spolek fungujeme, požádáme si akce pro sebe a pomáháme i na akcích, které organizuje obec, v tom nám nic nebrání, a nemusíme plnit spoustu formalit, to je osvobozující ...“). Druhý způsob sdružování je formální v rámci sdružení neziskového charakteru, v němž může být výhodou možnost získávat finanční veřejné podpory v rámci dotačních titulů.

9.1.3 Výsledky hodnocení sociálního kapitálu komunity

Toto hodnocení je rozděleno do pěti sledovaných oblastí:

1. Sociální síť a sociální podpora (odlišující síť rodinné a přátelské),
2. společenská participace (síť vznikající v rámci sdružování),
3. reciprocita a důvěra (sdílené normy a hodnoty),
4. občanská angažovanost (spolupráce),
5. sounáležitost s lokalitou (sdílené normy a hodnoty).

Z těchto pěti sledovaných oblastí sociálního kapitálu jsou nejlépe hodnocené vzájemné vazby v rámci rodiny a přátel (1. oblast), přičemž hodnocení se této oblasti blíží společenská participace (2. oblast). Těto v pořadí je sounáležitost s lokalitou (5. oblast), a to s větší odstupem od prvních dvou oblastí, který je vyjádřen průměrnou hodnotou. Podstatně horší hodnocené jsou ukazatele občanské angažovanosti (4. oblast), vzájemné důvěry a reciprocit (3. oblast).

Tabulka . 21: Ocenění p ťi oblastí sociálního kapitálu

oblast sociálního kapitálu	obce s přítomností sociálně inkluzivních aktivit	obce s absencí sociálně inkluzivních aktivit	Celkem
sociální sítě a sociální podpora (rodinné a přátelské sítě)	2,25	2,17	2,2
společenská participace (sítě vznikající v rámci sdružování)	2,1	2,38	2,25
reciprocita a důvěra	2,55	2,75	2,66
občanská angažovanost	2,6	2,63	2,61
sounáležitost s lokalitou	2,35	2,42	2,39
Celkový průměr	2,37	2,47	

Zdroj: vlastní zpracování

Ze srovnání hodnocení jednotlivých oblastí sociálního kapitálu v obcích s přítomností a s absencí sociálně inkluzivních aktivit je patrné lepší hodnocení jednotlivých oblastí v obcích s přítomností sociálně inkluzivních aktivit, vyjma oblasti rodinných a přátelských vazeb. Taková konfigurace hodnocení by podporovala tézi o více otevřeném a citlivém společenství v obcích s přítomností sociálně inkluzivních aktivit a na druhé straně spíše (do rodinných vazeb) uzavřeném společenství v obcích s absencí sociálně inkluzivních aktivit. Otevřenost se projevuje zejména lepším hodnocením společenské participace (resp. sítí mimo rodinné a přátelské vazby, to je sítí širších vazeb sdružování) a reciprocity a důvěry. Také sounáležitost s lokalitou je dle mínění starostů snázejší v obcích s přítomností sociálně inkluzivních aktivit, avšak průměrná občanská angažovanost, která je aktivním vyjádřením potenciálu (spojujícího v sítích komunitních vazeb, reciprocity a důvěry), se v obou typech studovaných obcí liší jen nevýrazně.

9.1.4 Shrnutí výsledků kvalitativní výzkumné akce

Výsledky kvalitativní výzkumné akce zaměřené na posuzování sociálního kapitálu ve vybraných 16 venkovských obcích ze středního českého kraje dovolují zkonstruovat

hypotézu o tom, že v obcích, kde jsou přítomné sociálně inkluzivní aktivity, se vyskytuje vyšší sociální/sociokulturní potenciál.

Dále lze výsledky kvalitativní výzkumné akce shrnout vykreslením hlavních rysů místního společenství. Výše sociálního/sociokulturního potenciálu se projevuje „na obou stranách hry o místní společenství“. Tyto dvě strany představují aktéři rozvoje a pozorovatelé.

U aktéři rozvoje se vyšší sociální/sociokulturní potenciál zjištěný v obcích s přítomností sociálně inkluzivních aktivit projevuje především tím, že:

- a. starostové obcí snadno dosáhnou pozice a role kooperujících aktéři (a to s podporou v tandemu starosta-místostarosta),
- b. spolky jak mezi sebou, tak také s obecním zastupitelstvem spolupracují, a nebo alespoň uzavírají dohodu o racionální dělbě zdrojů ve prospěch místního společenství,
- c. reprezentace obce více zdůrazňuje potřebu řešení projektů podporujících sociální a kulturní kapitál místního společenství.

Druhá strana je zastoupena „pozovateli“, obecně bez formalizované veřejné angažovanosti. U nich se vyšší sociální kapitál zjištěný v obcích s přítomností sociálně inkluzivních aktivit projevuje:

- a. vyšší orientaci na sociální vazby v komunitě přesahující úzké rodinné a přátelské okruhy,
- b. výraznějšími pocity (projevy) sounáležitosti s obcí,
- c. vyšší důvěrou ke snahám aktéři, které pozorovatelé sledují.

Shrnující výsledky (a-c) za obě strany samy o sobě nejsou překvapující. Otázkou do diskuse a závěrem zůstává, jakou orientaci má námi sledovaná souvislost sociokulturního potenciálu se sociálně inkluzivními aktivitami, které lze, anebo nelze v obcích pozorovat. Zda (a nakolik) platí, že:

1. Přítomnost sociálně inkluzivních aktivit v obci ovlivňuje citlivost pozorovatelů a jejich vešměru otevřeného, sociálně citlivého prostředí, vnímavého k sociální kohezi. V takovém případě samotné sociálně inkluzivní aktivity jakožto faktor ovlivňující pozorovatele.
2. Vnímající, citlivé prostředí obce ovlivňuje především aktéři jejího rozvoje, kteří iniciují sociálně inkluzivní aktivity v obci. V takovém případě jsou

akté i initeli, ovliv ujícími výskyt sociáln inkluzivních aktivit v obci a pozozovatelé jsou ovlivn ni málo.

Abychom mohli výše zkonstruovanou hypotézu ov ovat kvantitativní výzkumnou akci, sledovali jsme vnímání a hodnocení sociokulturního potenciálu obyvateli vybraných obcí v zúžené podob – na sociální kapitál, a to v rozd lení do stejných p ti oblastí (viz následující oddíl).

9.2 Hodnocení sociokulturního potenciálu venkovských obcí (kvantitativní výzkumná akce)

V druhé etap empirického šet ení byla využita standardizovaná forma dotazování. Byl sestaven dotazovací nástroj vycházející z empirických výzkum , které se otázkami sociokulturního potenciálu (resp. v užším pojetí sociálního kapitálu) již d íve zabývaly. Dotazník je strukturován do p ti skupin prom nných vhodných pro operacionalizaci sociálního kapitálu (Harper, Kelly 2003), které jsou uvedeny v oddíle 9.1.3⁵⁷.

Pro zpracování získaných dat byl použit statistický software IBM SPSS (frekven ní a kontingen ní tabulky, testování shody i rozdílnosti výsledk pro skupiny obcí s p ítomností/absencí sociáln inkluzivních aktivit). Všechny testy byly zpracovány pro stejnou nulovou hypotézu, že mezi skupinami nejsou statisticky významné rozdíly⁵⁸.

Do každé domácnosti v šestnácti vybraných obcích (blíže viz kapitola Cíle a metodika) byl distribuován jeden dotazník (celkem 4095), z nichž se ke zpracování vrátilo 418 dotazník , návratnost tedy íní 10,2%. Ze souboru 418 respondent je 228 z obcí

⁵⁷ V dotazníku byly tyto oblasti sledování sociálního kapitálu operacionalizovány do úrovn jednotlivých otázek a odpov dí na n (v rozhovorech s aktéry sloužily jako okruhy pro rozhovor, v n mž jednotliví akté i vysv tlovali a hodnotili projevy sociálního kapitálu na úrovni komunity). Pro snadn jší orientaci jsou v p íloze . 10 p íazeny otázky dotazníku ke sledovaným p ti oblastem sociálního kapitálu. Dotazník je pak uveden v p íloze . 11.

⁵⁸ Pro testování nulových hypotéz byl použit Pearson v chí-kvadrát test. V p ípadech, kdy nebyly spln ny podmínky (maximáln 20 % teoretických etností m že být menších než 5; žádná teoretická etnost nesmí být menší než 1) pro jeho aplikaci, byl použit test míry v rohodnosti (Likelihood ratio). Statistická signifikance ov uje, zda jsou rozdíly ve výsledcích pr zkumu zp sobeny náhodou, velikostí výb ru, výb rovou chybou, nebo zda je možné konstatovat, že rozdíly jsou statisticky významné a odpovídají tedy skute nosti. Dále byl pro testování nulových hypotéz použit Student v dvouvýb rový t-test, který slouží k porovnání st edních hodnot dvou nezávislých výb r . V p ípadech, ve kterých nebyly spln ny podmínky pro použití Studentova dvouvýb rového t-testu, byla použita jeho neparametrická obdoba, tzv. Mann – Whitney v test. V p ípadech zjišt ných statisticky významných rozdíl mezi dv ma typy obcí byla nulová hypotéza o shod zamítnuta. Podrobné výsledky statistického testování jsou uvedeny v p íloze . 12.

s přítomností a 190 z obcí bez přítomnosti sociálně inkluzivních aktivit (tedy OSIplus a OSIminus, to je příslušně 54,5% a 45,5%)⁵⁹.

9.2.1 Charakteristiky souboru respondentů

Poměr mužů a žen v souboru je v obou skupinách shodný – 40%:60%. Podle věku jsme respondenty rozdělili do kvartilů – do 35 let, 36-46 let, 47-64 let, 65 a více let. Poměry obsazení v jednotlivých skupinách jsou opět v obou typech obcí obdobné. Tímto respondenté podle vzdělání poukazují (opět obdobně v obou typech obcí) k polovině zastoupení středněškolačky spolu s vyučenými (50,4% v OSIplus a 51,9% v OSIminus), třetinovému zastoupení vysokoškolačky spolu s vyšším odborným vzděláním (34,3% v OSIplus a 32,2% v OSIminus), nejméně je zastoupena skupina respondentů se základním vzděláním (5,3% v OSIplus a 8,5% v OSIminus), téměř desetina respondentů v obou typech obcí své vzdělání neuvědomila. Demografická struktura zkoumaného souboru respondentů se nevýrazně odlišuje od demografické struktury v celku obcí do 2000 obyvatel. Struktura zkoumaného souboru podle vzdělání je výrazně více zastoupena respondenty s vysokým stupněm vzdělání. Domníváme se, že tuto odlišnost výzkumného souboru od obyvatel obcí do 2000 obyvatel způsobila zkoumaná problematika zaměřená na nehmotnou formu kapitálu, to je na poměrně složitou a abstraktní problematiku, která spíše zaujme lidi s vyššími stupni vzdělání. Jistou roli mohl hrát i rozsah dotazníku (28 otázek, které byly částečně vnitřně strukturované).

Vzhledem ke zkoumané problematice jsme do popisu výzkumného souboru zařadili charakteristiku podle vlastního hodnocení životní úrovně a „adresy“ organizace, kterou by respondenti rádi obdarovali finančním příspěvkem (v případě, že by finance a moc ovlivnit ve věcech v obci mohli).

Vlastní hodnocení životní úrovně domácnosti je zřejmě lepší v OSIplus (velmi dobrá a dobrá je životní úroveň v 69,3% respondentů, průměrná u 26,8% respondentů a špatná u 2,6% respondentů) než v OSIminus (příslušně jde o poměr 56% : 36% : 5,3%).

Idealizovanou představou o moci v rámci lokality provedli respondenti odpověďmi na otázku, koho by podpořili (spolky, místní podnikatele či politiky) financemi a svým vlivem. Mezi prvněmi nejčastěji zvolenými patřily v obou typech obcí shodně sportovní oddíly, spolky orientované ke kultuře, vzdělávací instituce, Sbor dobrovolných hasičů a

⁵⁹ V dalším textu používáme pro obce s přítomností sociálně inkluzivních aktivit zkratku OSIplus, pro obce s absencí sociálně inkluzivních aktivit OSIminus. Tyto dvě kategorie obcí jsou vzájemně srovnávány a statisticky významný rozdíl je v tabulkách 22 až 35 a v textu znázorněny červenou barvou písma, resp. šedí.

charitativní organizace. V OSIplus byly více protežovány vzdělávací instituce a Sbor dobrovolných hasičů, zatímco v OSIminus byly více protežované charitativní organizace, spolky chovatelů a místní politici, což (jak je patrné z výsledků v oddílu 9.2.3) jen málo koresponduje s realizovaným členstvím v příslušných organizacích.

9.2.2 Sociální síť a podpora v rámci rodiny a nejbližších vazeb přátelství

Tímto vazebním je ve výzkumech sociálního kapitálu v nově přibývá pozornost. Vybrali jsme proto indikátory, které jsou pro tyto vazby nejčastěji používané – frekvence setkávání a spolehnutí se na pomoc v případě potřeby (měření po třech osobách).

Tabulka 22: Frekvence setkávání (v % respondentů)

	OSIplus			OSIminus		
	vyšší frekvence setkávání (alespoň 1x v týdnu)	nižší frekvence setkávání (alespoň 1x měsíčně)	bez odpovědi	vyšší frekvence setkávání (alespoň 1x v týdnu)	nižší frekvence setkávání (alespoň 1x měsíčně)	bez odpovědi
Rodina, příbuzní	87,7	11,9	0,4	89,5	9,2	1,3
Blízcí přátelé	52,6	44,4	3	59,3	39,1	1,6

Zdroj: vlastní zpracování

Intenzita setkávání s rodinou a příbuznými osobami i s blízkými přáteli je v nadpoloviční většině respondentů vysoká (u setkávání s rodinou a příbuznými dokonce převažuje denní setkávání – ve více než polovině případů, zatímco pak tvoří případy setkávání alespoň jednou za týden). Nevýrazně vyšší intenzitou setkávání se vyznačují OSIminus.

Tabulka 23: Setkávání pomocí od rodiny, příbuzných a přátel (v % respondentů)

	OSIplus			OSIminus		
	bez pomoci	s pomocí 1-3 lidí	s pomocí více než 4 lidí	bez pomoci	s pomocí 1-3 lidí	s pomocí více než 4 lidí
Sousedé	39	44,4	16,6	40,2	36,4	23,4
Známi (např. z práce, spolků)	47,8	36,8	15,4	45	43,4	11,6

Zdroj: vlastní zpracování

Setkávání pomocí v případě závažné životní situace je v obou typech obcí na vysoké úrovni, dle předpokladu je vyšší setkávání vztaženo k rodinnému než

k přátelskému okruhu osob. Jako nevýrazně vyšší se sledované očekávání jeví být v OSIminus.

Oba sledované ukazatele svd í o vyšší hustot rodinné a přátelské sít (to je neformální sít) v OSIminus. Rozdíl však není podstatný.

9.2.3 Společenská participace > sítě v rámci širšího sdružování

Tato oblast sociálního potenciálu je sledovaná prostřednictvím sedmi ukazatel – lenství ve spolcích, sdruženích a dalších organizacích, setkávání se (frekvence a prostorový rozměr) a spolehnutí se na pomoc v případě potřeby (mění počet osob), obrácení se o radu při hledání práce (mění adresným určením typu sít), respondent jako osoba pomáhající druhým (účast na dobrovolných činnostech, frekvence podpůrných situací v novaných druhým)⁶⁰.

Vstupní informací pro tuto oblast sociálního potenciálu je místní veřejná angažovanost ve spolcích, sdruženích a dalších organizovaných aktivitách (viz tabulka . 24).

Tabulka . 24: lenství ve spolcích (v% respondent)

Organizace	lenství ve spolcích	
	OSIplus	OSIminus
Sbor dobrovolných hasičů	12,7	18,7
Myslivecké sdružení, rybáři	6,6	7,4
Spolek chovatelů a ochránců přírody, příp. ekologické	9,2	4,8
Sportovní oddíl	26,8	18
Školská organizace (např. sdružení rodičů)	17	4,2
Charitativní organizace, občanského sdružení	17,5	14,8
Církev, náboženské organizace	9,7	14,3
Obecní zastupitelstvo	16,7	10,1
Jiná organizace, spolek, sdružení	3,1	3,2
"průměrné lenství"	13,3	10,6

Zdroj: vlastní zpracování

Tzv. průměrné lenství (vypočítané jako průměrný podíl respondentů, kteří jsou členy sledovaných organizací) vypovídá o vyšší veřejné angažovanosti v OSIplus. Avšak

⁶⁰ Rozdíl od sociálních sítí obsažených v oddílu 9.2.2 jde v tomto oddílu o sítě otevřenější, orientované na sousedství a známosti z okruhu zaměření, sdružení organizovaného charakteru a příp. další.

v obou typech obcí je hodnota (takto měně) ve stejné angažovanosti poměrně nízká. V obou typech obcí ji zvyšuje zapojení ve sportovním oddílu a organizacích charitativního typu, v OSIplus je výraznější angažovanost zejména ve školských sdruženích a obecním zastupitelstvu, zatímco v OSI minus to je Sbor dobrovolných hasičů a náboženské organizace.

Tabulka . 25: Frekvence setkávání (v % respondentů)

	OSIplus			OSIminus		
	vyšší frekvence setkávání (alespoň 1x v týdnu)	nižší frekvence setkávání (alespoň 1x měsíčně)	bez odpovědi	vyšší frekvence setkávání (alespoň 1x v týdnu)	nižší frekvence setkávání (alespoň 1x měsíčně)	bez odpovědi
Sousedé	50,9	43,9	5,2	51,9	40,2	7,9
Známi (z práce, spolků apod.)	29,4	67,5	3,1	33,9	59,8	6,3

Zdroj: vlastní zpracování

Intenzita setkávání se sousedy a známými svádí z etelně ve prospěch setkávání se sousedy (prostorově blízkými lidmi) před setkáváním s dalšími známými (pracovní a zájmově propojenými lidmi) a nevýrazně více je také tento druh setkávání předznačený pro OSI minus, a koliv ukazatel spolkové činnosti měně lenstvím ve spolcích a sdruženích je vyšší v OSIplus.

Dle tabulky . 26 pro oba typy obcí platí, že nejčastěji jde o setkávání s těmi, kteří bydlí ve stejné obci (z nich pak jde opět nejčastěji o blízké sousedství). Časté setkávání se známými z jiné lokality je typičtější pro respondenty z OSIminus (31,8% oproti 27,6% v OSIplus). Odpověď, že respondent nemá známé (ani příbuzné), s nimiž by se stýkal častěji (tj. alespoň jednou týdně), je frekventovanější v OSIplus (6,1% oproti 2,6% v OSIminus).

Tabulka . 26 : Setkávání pomocí od sousedů a známých (v % respondentů)

	OSIplus			OSIminus		
	bez pomoci	s pomocí 1-3 lidí	s pomocí více než 4 lidí	bez pomoci	s pomocí 1-3 lidí	s pomocí více než 4 lidí
Sousedé	39	44,4	16,6	40,2	36,4	23,4
Známi (např. z práce, spolků)	47,8	36,8	15,4	45	43,4	11,6

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledky svádí o vysoké míře neokávání pomocí od sousedů a známých v případě závažné životní situace, a to v obou typech obcí – neokávání se blíží polovině

p ípad (v OSIplus) a p esahuje dv p tiny p ípad (v OSI minus), poku jde o okruh známých osob. Pokud jde o sousedy, v obou typech obcí jde o dv p tiny p ípad . Na druhé stran , pomoc 4 a více osob o ekává v tší podíl respondent z OSIminus, a to od soused , zatímco v OSIplus je spíše o ekávána tato v tší pomoc od známých.

Ukazatele o o ekávání pomoci v p ípad závažné životní situace byly dopln ny konkrétním indikátorem – hledáním rady i informace v p ípad ešení pot eby nalézt práci. Výsledky p íslušné otázky potvrdily, že v první ad spoléhají respondenti na radu a informaci z okruhu rodiny a blízkých p átel (61,8% v OSIplus, 60,4% v OSIminus), následují v p ípad OSIplus Ú ad práce (14,5%) a v OSIminus známí (19,6%). V podsouboru OSIplus se pak na své známé obrátí 12,7% respondent a v podsouboru OSIminus se na Ú ad práce obrátí 11,1% respondent . Zbývající respondenti (nejmenší ást v obou podsouborech – 11,1% v OSIplus a 8,9% v OSIminus) se spoléhají sami na sebe. Orientace do nejbližšího sociálního okruhu je velmi výrazná v obou typech obcí.

Zjiš ovali jsme také tzv. „pohled z druhé strany“, a to dotazem, jak ásto se jiní lidé obracejí na respondenta, aby jim pomohl v závažné životní situaci. Ze srovnání výsledk v obou typech obcí vyplývá statisticky významná p evaha takových situací v OSIminus, kde odpov „ ásto“ volilo 35,5% respondent (oproti 29,8% v OSIplus), „ob as“ 44,4% respondent (oproti 42,5% v OSIplus) a „z ídka“ i „nikdy“ 20,1% respondent (oproti 27,7% v OSIplus).

Posledním indikátorem v tomto bloku sledování sociálního kapitálu byl dichotomicky rozd lený dotaz zjiš ující respondentovu dobrovolnou innost ve prosp ch spole enství obce (v uplynulém roce). Výsledky sv d í ve prosp ch OSIplus, kde 64% respondent (oproti 59,3% respondent v OSIminus) se n jaké dobrovolné innosti zú astnilo a z hlediska statistického zhodnocení jsou rozdíly významné.

9.2.4 Reciprocita a důvěra (sdílené normy a hodnoty)

Reciprocita a d v ra byly v dotazníku šet eny prost ednictvím hodnocení d v ry v jednotlivé aktéry ve ejného života (p sobící v míst i na regionální a národní úrovni), dále prost ednictvím morálních postoj , které v sob obsahují ur itou míru reciprocity a prost ednictvím vlastního hodnocení možnosti d v ovat spoluob an m v souvislosti s jejich poctivostí p i jednání s jinými spoluob any.

V hodnocení aktér (institucí i „oby ejných lidí“) z hlediska d v ryhodnosti pro respondenty platí vyšší míra d v ry v OSIplus. Po adí aktér , kategorizovaných do t í skupin podle zjiš téné míry d v ryhodnosti, je v obou typech obcí stejné. Do první

kategorie, s d v rou více než t í tvrtin respondent (v OSIplus), resp. více než 70% respondent (v OSIminus), pat í akté i z nejbližšího okolí respondent (p i emž zastupitelé obce mají v tší d v ru v OSIplus). Do druhé kategorie pat í policie, místní podnikatelé a charitativní organizace (rozp tí d v ry mezi 61-77,1% respondent v OSIplus a 51,9-68,8% v OSIminus). Těto kategorii dáváme spole něho jmenovatele, který lze vyjád it výrokem „jsou nám docela blízko“. Ve t etí kategorii jsou akté i s nízkou d v rou, konkrétn mén ě než u poloviny respondent . Jde o církve, zastupitele kraj , politiky p sobící na národní úrovni a média. Jde tedy o instituty a organizace nejvzdálen jší b žnému každodennímu životu v obci (relativn ve vztahu k první a druhé kategorii aktér).

Tabulka . 27: Hodnocení d v ry ve vybrané aktéry (v % respondent)

akté i	OSIplus			OSIminus			
	plná až áste ná d v ra	malá až žádná d v ra	bez odpov di	akté i	plná až áste ná d v ra	malá až žádná d v ra	bez odpov di
Zastupitelé obce	85,9	12,8	1,3	Sousedé	81	15,3	3,7
Sousedé	84,3	13,6	2,1	Místní ú ady	75,7	18	6,3
Lidé z naší obce	78,1	19,8	2,1	Zastupitelé obce	75,2	22,8	2
Místní ú ady	77,5	18,5	4	Lidé z naší obce	70,9	26,5	2,6
Policie	77,1	20,2	2,7	Policie	68,8	29,1	2,1
Místní podnikatelé	67,1	30,3	2,6	Charitativní organizace	58,2	40,8	1
Charitativní	61	33,8	5,2	Místní podnikatelé	51,9	43,7	4,4
Círky a náboženské organizace	42,5	53,5	4	Círky a náboženské organizace	44,4	54	1,6
Zastupitelé kraje	39,9	57	3,1	Média (noviny,	33,3	64,6	2,1
Média (noviny,	31,1	66,3	2,6	Zastupitelé kraje	27,5	68,8	3,7
Politici na národní úrovni	17,1	80,2	2,7	Politici na národní úrovni	17,4	79,9	2,7

Zdroj: vlastní zpracování

D v ra a reciprocita, obsahující tentokrát morální polohu, byla m ěna sadou šesti výrok (viz tabulka . 28), jež respondenti hodnotili na škále 1-5 od postoj p ijatelných

až po nepřijatelné⁶¹. Po srovnání výsledků je zřejmé následující pořadí přijatelnosti jednání (azeno od nejpríjatelnějšího):

1. krytí nevěry partnerem přátel,
2. černé pasažerství a brání úplatků,
3. porušování pravidel pro sociální ochranu (parkovat na místě pro invalidy a podvádět při žádosti o sociální podporu)
4. jednání, o němž se ví, že sousedem vadí (dělát naschvály sousedům).

Pořadí od více po méně přijatelné jednání v situacích je shodné u obou typů obcí, avšak v OSIplus je míra přijatelnosti u všech šesti výroků vyšší.

Tabulka 28: Hodnocení přijatelnosti jednání v situacích (v % respondentů)

	OSIplus				OSIminus			
	(spíše) přijatelné	ani přijatelné, ani nepřijatelné	(spíše) nepřijatelné	neodpověděli	(spíše) přijatelné	ani přijatelné, ani nepřijatelné	(spíše) nepřijatelné	neodpověděli
Uvést nepravdivé údaje na žádost o sociální podporu	83,8	3,9	10	2,3	72,5	9,5	15,4	2,6
Vzít nebo dát úplatek	79,4	10,5	7,9	2,2	64	15,3	18	2,7
Jet načerno vlakem či autobusem	66,3	18,4	13,2	2,1	64,5	16,4	16,9	2,2
Krýt nevěru manželky či manžela přátel	51,8	36	10	2,2	43,9	34,4	18,5	3,2
Dělát naschvály sousedům	85,1	3,5	9,6	1,8	76,7	4,8	16,9	1,6
Parkovat v místě vyhrazeném pro invalidy	81,9	7	9,2	1,9	75,1	5,3	18	1,6

Zdroj: vlastní zpracování

Vedle prostorů neohraničeného hodnocení morálního jednání ve vybraných situacích posuzovali respondenti i obecní prostředí. Ve dvou výrocích hodnotili, zda je možné místním lidem dýchat a zda jsou spoluobčané poctiví při jednání s druhými (oproti byla použita pětistupňová škála).

V OSIplus považují tři čtvrtiny respondentů své spoluobčany za poctivé, necelá pětina (18%) zaujala neutrální stanovisko a přibližně 6% respondentů předpokládá, že se většina spoluobčanů poctivě nechová a pokouší se spíše ostatní lidi zneužívat. V případě respondentů z OSIminus je hodnocení poctivosti místních nižší. Tři čtvrtiny hodnotí poctivost spoluobčanů kladně, více než čtvrtina (26,6%) respondentů zaujímá neutrální polohu. Jen v případě negativního hodnocení poctivosti je podíl respondentů stejný v obou typech obcí.

⁶¹ Srovnání jednotlivých oblastí bylo provedeno nejen pouhým srovnáním jednotlivých hodnot, ale tak, že byly četnosti hodnot 1-2 poníženy o četnosti hodnot 4-5 a následně srovnáno po řadách. Středové a chybějící hodnoty byly vyloučeny.

U druhého, obecní ji formulovaného výroku o důvěře respondenti hodnotili, zda je možné spolupracovat nebo je třeba opatrnosti (viz v tabulce . 29). S využitím stejné škály respondenti hodnotili situaci méně jednoznačně než v předchozím výroku. Výrazněji využívali neutrální středové hodnoty škály, a a koliv p íklon k d v e je nejast jší odpov dí, pohybuje se téměř na polovi ní úrovni souhlasných odpov dí u výroku zam eného na poctivost spolupracovat . Výsledky opět vyznívají lépe pro OSIplus.

Tabulka . 29: Hodnocení důvěry vztažené ke spolupracovat (v % respondent)

	OSIplus				bez odpovědi	OSIminus			bez odpovědi
	souhlas	ani souhlas, ani nesouhlas	nesouhlas	bez odpovědi		souhlas	ani souhlas, ani nesouhlas	nesouhlas	
lidé v místě jsou poctiví	74,1	18	6,6	1,3	62,9	29,6	6,3	1,4	
lidem v místě lze důvěřovat	39	35,5	24,1	1,2	29,7	46	23,3	1	

Zdroj: vlastní zpracování

9.2.5 Občanská angažovanost (občanská participace, participativní klima v obci)

Tento blok sledování místního sociálního kapitálu je rozdělen do dvou poloh – jednak respondenti hodnotili participativní klima v místě svého bydliště (neformální – setkávání a vzájemná pomoc, formální – veřejné životy, oboustranné vztahy mezi občanými a reprezentanty obce) a jednak posuzovali svou ochotu zapojit se do veřejného života v obci.

Za vstupní informaci o této problematice považujeme výsledky otázky, ve které byly hodnoceny vztahy mezi lidmi v obci zaměřené ke spolupráci a ve veřejných aktivitách (viz tabulka . 30). V obou typech obcí je takovou nejast jší aktivitou setkávání na veřejných akcích, následuje projevoování zájmu o veřejné věci (v OSIplus) a vzájemné navšt vování se (v OSIminus), na posledním místě je hodnocení vzájemné pomoci mezi lidmi. Ve všech těchto položkách participativního klimatu jsou svými respondenty lépe hodnoceny OSI plus, a to výrazně.

Tabulka . 30: Aktivity podporující participativní klima (v % respondent)

	OSIplus				OSIminus			
	děje se hodně	ani ano, ani ne	děje se málo nebo vůbec	bez odpovědi	děje se hodně	ani ano, ani ne	děje se málo nebo vůbec	bez odpovědi
vzájemná pomoc spoluobčanů	35	39,9	22,8	2,3	20,7	48,7	28,6	2
vzájemné návštěvy spoluobčanů	33,4	43,9	20,2	2,5	26,4	46,6	22,7	4,3
setkávání většiny na veřejných akcích	59,1	26,4	11,4	3,1	42,9	38,1	17,9	1,1
zájem o věci veřejné	34,7	41,7	21	2,6	23,2	51,3	24,4	1,1

Zdroj: vlastní zpracování

V podobném smyslu byla koncipována otázka, prostřednictvím které respondenti hodnotili veřejný život v obci se z etelem k pozici respondent (možnost ovlivování veřejného života, zájem reprezentant obce o adové ob an y, zájem adových ob an o veřejný život a životaschopnost obce). Podrobn ji viz v tabulce . 31.

Tabulka . 31: adoví ob ané a ve ejné d ní v obci (v % respondent)

	OSIplus				OSIminus			
	souhlas	ani souhlas, ani nesouhlas	nesouhlas	bez odpovědi	souhlas	ani souhlas, ani nesouhlas	nesouhlas	bez odpovědi
řadový občan ovlivňuje veřejný život jen ve volbách	36,9	32,5	24,6	6	37,6	33,9	25,4	3,1
řadový občan nemůže prosadit své zájmy	37,7	32	24,6	5,7	40,7	31,7	23,8	3,8
většina občanů se stará jen o sebe, rodinu a vlastní majetek	34,6	34,6	25,9	4,9	41,8	39,2	16,9	2,1
obec umí většinu věcí a akcí sama zorganizovat	42,2	29,8	19,7	8,3	41,8	33,3	20,1	4,8
zastupitele nezajímají řadoví občané	21,5	21,5	53,1	3,9	21,7	27	48,6	2,7
řadoví občané se cítí být vyřazeni z veřejného dění	21,5	19,3	53,8	5,4	11,6	33,3	51,9	3,2

Zdroj: vlastní zpracování

Pro jev, který jsme nazvali participativním klimatem, platí podobné výsledky v obou typech obcí, až na výjimku u jedné ze sledovaných aktivit. Výsledky (kdy k sobě opt vztahujeme kladné a záporné vyjádření k výrokům a vyloujeme neutrální hodnoty) dovolují usuzovat, že:

- Pro oba typy obcí platí, že třetina až dvoutřetina respondentů se necítí být vyřazeni z dění v obci. Podobně je tomu u místních, že adoví občané nestojí mimo zájem obecních zastupitelů (31,6% v OSIplus a 26,9% v OSIminus).
- Zhruba polovina respondentů v obou typech obcí usuzuje, že na většinu věcí a akcí stojí obec sama.
- Jen malá část respondentů v obou typech obcí se domnívá, že mají jen malou možnost ovlivnit dění v obci a že nemohou prosadit své zájmy (rozptí od 12,2% do 16,9%).
- Rozdíl mezi oběma typy obcí se týká postoje k angažovanosti občanů pro veřejné věci – místní, že většina místních se stará jen o sebe, rodinu a vlastní majetek je třikrát vyšší v OSIminus (24,9%) než v OSIplus (8,7%).

Další dvě otázky sledují v tomto bloku problematiku osobní angažovanosti u respondentů, resp. ochotu k ní (viz tabulka . 32). První z těchto otázek je tzv. projekční otázka, druhá je přímo zaměřená k vybraným aktům ve veřejné angažovanosti respondentů. Následující tabulka poukazuje k výsledkům projekční otázky.

Tabulka . 32: Osobní angažovanost ve prospěch veřejného života I. (v % respondentů)

	OSIplus				OSIminus			
	souhlas	ani souhlas, ani nesouhlas	nesouhlas	bez odpovědi	souhlas	ani souhlas, ani nesouhlas	nesouhlas	bez odpovědi
Je správné, když se lidé angažují i v zájmu jiných lidí, kteří žijí v jejich blízkosti	79,9	13,6	3,9	2,6	71,9	14,8	11,1	2,2
Pokud bude třeba, půjdu protestovat za sociální požadavky svých spoluobčanů	39	33,3	24,2	3,5	42,4	30,2	23,2	4,2
Jsem ochoten/a podepsat protestní petici v zájmu své obce či regionu a lidí zde žijících	83,3	9,2	5,7	1,8	77,3	13,8	8,5	0,4
Pokud by bylo třeba, šel/šla bych stávkovat za požadavky moje a mých spolupracovníků	59,7	21,1	15,8	3,4	64	21,7	11,1	3,2
Pokud je potřeba pomoci při organizaci kulturní, sportovní či charitativní akce v obci či okolí, zapojím se	70,6	17,1	9,6	2,7	75,1	14,3	9,5	1,1
Jsem-li požádán/a, přispěji vždy do sbírky pro potřebné v našem regionu	64,5	19,7	14	1,8	61,9	24,3	13,2	0,6

Zdroj: vlastní zpracování

Pro tento jev, který můžeme nazvat občanskými postoji, platí obdobné výsledky pro oba typy obcí, s několika výjimkami. Nejvýraznější je v obou typech obcí příklon k petici v zájmu obce, regionu i spoluobčanů (77,6% v OSIplus a 68,8% v OSIminus). Následuje příklon k vyjádření o správnosti angažovanosti ve prospěch blízkých lidí (76% v OSIplus a 60,8% v OSIminus) a pomoc při organizaci veřejných akcí v místě a okolí bydliště (65,6% v OSIminus a 61% v OSIplus). V dalším pořadí se vyskytuje příklon k příspěvku do veřejné sbírky v rámci regionu (50,5% v OSIplus a 48,7% v OSIminus) a připojení se ke stávce za pracovní požadavky (52,9% v OSIminus a 43,9% v OSIplus). Naposled se umístilo vyjádření příklonu k protestu za sociální požadavky spoluobčanů (19,2% v OSIminus a 14,8% v OSIplus). Z rozdílu v pořadí (stanoveném výslednou hodnotou rozdílu kladných a záporných vyjádření) s o ištěním od neutrálního vyjádření příklonu k jednotlivým občanským postojům v OSIplus a OSIminus nelze usuzovat na

jejich jiný obraz i intenzitu. To potvrzuje i vykonstruovaný „průměrný“ píkilon vyjádění obanských postojů jako průměrný rozdíl zjištěných v šesti sledovaných polohách obanských postojů – v OSIplus má hodnotu 53,9% a v OSIminus je tato hodnota 52,7%. Znamená to, že zmínované výjimky v naměřených rozdílech mezi píkilonem k jednotlivým obanským postojům v etn jejich podobě nejsou mezi OSIplus a OSIminus podstatné. Za zmínku stojí jen ten nejobecněji formulovaný postoj o správnosti osobní angažovanosti v zájmu blízkého sociálního okolí, který je typičtější pro OSIplus.

Obecně (tedy píkilonem) vyjáděné obanské postoje doplňuje otázka o jejich realizaci inem ve sledování za období roku nazpět (viz tabulka . 33).

Tabulka . 33: Osobní angažovanost ve prospěch veřejného života II. (v % respondentů)

	OSIplus		OSIminus	
	ano	ne	ano	ne
podpis petice	74,1	25,9	68,8	31,2
peněžitý dar	39,5	60,5	40,7	59,3
materiální dar	46,9	53,1	46,6	53,4
dobrovolná práce	44,3	55,7	52,9	47,1
jiné (např. péče o krajinu, zeď)	4,3	5,7	5,2	4,8
průměr	41,82		42,84	

Zdroj: vlastní zpracování

Ani v tomto, to je v konkrétním vyjádění obanských postojů nebyl shledán výraznětší rozdíl mezi OSIplus a OSIminus. Výjimky tvoří tštější podpis petice respondenty z OSIplus a tštější dobrovolná práce respondentů v OSIminus. Průměrná hodnota aktivního obanského postoje vyjaduje, že v obou typech obcí n jaký ze sledovaných in vykonala necelá polovina respondentů .

Angažovanost se projevuje i ve vztahu k místní politice. V šetění šlo o dvě otázky. V případě ochoty jít k obecním volbám (kdyby se práv konaly) je shoda v rozložení odpovědí u OSIplus a OSIminus. V tšina byla rozhodnutá jít volit obecní zastupitelstvo (89,9% v OSIplus a 87,3% v OSIminus), méně než desetina volit obecní zastupitelstvo nechce a zanedbatelná část respondentů byla nerozhodnutá (3,9% v OSIplus a 5,3% v OSIminus). Účast na veřejných schůzích obecního zastupitelstva je v obou typech obcí nízká. Více než 60% respondentů se schůzí (spíše) neúčastní, přes 10% se účastní jen v případě, že se projednává problém, s nímž jsou spojeni. Účastou účast na jednání

zastupitelstva vykazuje pětina (20,6%) respondentů z OSIplus a přibližně čtvrtina (26,5%) respondentů z OSIminus. Tento rozdíl byl shledán statisticky významným. Sounáležitost s lokalitou (sdílené normy a hodnoty)

Poslední oblast sledování sociálního kapitálu zaměřuje pozornost k tzv. poutu k místu – v první řadě jde o základní informaci o rodáctví a příchodu do obce a uvažování o odstěhování z obce. Na to pak navazují dotazy o důvodech, které respondentů k místu žití přivádějí, dotaz po návštěvování veřejných akcí a nakonec se zajímáme o hodnocení okolností, které souvisí s každodenním žitím v místě bydliště.

Základní vztah k místu žití byl identifikován narozením v obci (v OSIplus platí pro 46% respondentů, v OSIminus pro 45%) a délkou žití v obci v případech, že se tam respondenti nenarodili. V obou typech obcí je (v souvislosti s věkem) distribuce odpovědí podobná – více než 25 let žije v obci 18,5% respondentů z OSIplus a 21,3% respondentů z OSIminus, pro délku žití v obci 11-25 let to je příslušně 19,6% a 20,6%, zatímco nejkratší dobu žití v obci (do 10 let včetně) vykazuje příslušně 15,4% a 13,1% respondentů. Z toho lze usoudit, že tento ukazatel, resp. distribuce hodnot tohoto ukazatele nemůže ovlivnit výsledky šetření.

V této tendenci k odstěhování z obce mají respondenti z OSIminus, avšak jde spíše o uvažování v delší době (18% oproti 11,4% z OSIplus), nebo dnes o tom uvažuje jen 6,9% respondentů (oproti 6,5% z OSIplus). Téměř čtvrtina respondentů z OSIplus a dvě třetiny respondentů z OSIminus o odstěhování nikdy neuvažovali. Zbytek tvoří velmi málo obsazené kategorie odpovědí, to je uvažování o odstěhování bez možnosti realizace a nezodpovězení otázky.

Důvody, které respondentů k místu žití přivádějí, lze seřadit (od nejvíce po nejméně důležitě), opíraje se o základní výpočet rozdílů mezi jejich důležitostmi a nedůležitostmi o něco o neutrální polohu odpovědí. Tendence takto zjištěná je v obou typech obcí podobná, v OSIplus lze sledované pouto k místu považovat za těsnější (svědčí o tom jak vykonstruovaná průměrná důležitost okolností žití v místě, tak obsazení neutrální hodnoty „ani důležitě, ani nedůležitě“). Pořadí důležitých okolností pro setrvávání v místě je následující (a podrobnější srovnání v tabulce 34):

1. Mám tu rodinu (platí pro více než 60% respondentů)
2. Mám tu příbuzné (platí pro více než 50% respondentů)
3. Jsou tu dobré podmínky k žití (platí pro cca 50% respondentů, více v OSIplus)

4. Žijí/žili tu rodiče (platí pro více než čtvrtinu respondentů)
5. Mám tu dobrou práci a narodil/a jsem se tu (platí pro cca desetinu respondentů, v případě rodáctví v OSIminus jen pro dvacetinu respondentů).

Tabulka . 34: Okolnosti žití v místě (v % respondentů)

	OSIplus				OSIminus			
	důležité	ani důležité, ani nedůležité	nedůležité	bez odpovědi	důležité	ani důležité, ani nedůležité	nedůležité	bez odpovědi
místo narození	46,1	7	34,2	12,7	42,3	8,5	36,5	12,7
rodiče	53,5	8,8	26,8	10,9	55,4	7,9	25,9	10,8
rodina	78,5	3,9	13,1	4,5	72,4	9,5	11,1	7
přátelé	64,5	16,2	11,8	7,5	65	15,9	13,2	5,9
dobré podmínky k žití	67,5	16,2	10	6,3	58,2	23,8	10,6	7,4
dobrá práce	42,1	12,3	31,1	14,5	40,1	14,3	31,8	13,8
průměrná důležitost	37,5				34,1			

Zdroj: vlastní zpracování

O poutu k místu žití svd í také výsledky toho, s ím se respondent m nejvíce asociuje jejich „domov“. Zatímco u OSIminus je ast jší asociace s domem i bytem, kde respondent a jeho rodina bydlí (62,9% oproti 55,8% v OSIplus), v tší vazba na lidi je naopak p ízna ná pro OSIplus (29,8% oproti 24% v OSIminus). Asociace s parametry prostoru (zastav ného – kostelem, návší apod. a nezastav ného – p íroda, krajina apod.) se v obou typech obcí neliší.

Také navšt vování ve ejných akcí poukazuje k sounáležitosti s lokalitou a její komunitou. Mezi obma typy obcí byl v tomto ohledu shledán statisticky významný rozdíl. Zhruba polovina respondentů vykazuje astou návštěvu takových akcí (55,2% v OSIplus a 50% v OSIminus). Obasnou návštěvu vykazují téměř dv p tiny respondentů z obou typů obcí (39% v OSIplus a 38,3% v OSIminus). Avšak nikdy se takových akcí neú astní více respondentů z OSIminus (7,4% oproti 2,2% v OSIplus).

Ur itou souhrnnou informaci o hodnocení žití v obci poukazující k potenciálu vytvá ení pouta s místem uvádí tabulka . 35.

Tabulka . 35: Souhrnné hodnocení žití v míst (v %)

	OSIplus				OSIminus			
	souhlas	ani souhlas, ani nesouhlas	nesouhlas	bez odpovědi	souhlas	ani souhlas, ani nesouhlas	nesouhlas	bez odpovědi
zdravé životní prostředí	69,4	19,7	9,6	1,3	58,2	27,5	10,5	3,8
dobré možnosti pro volnočasové aktivity	50,4	29,8	18,5	1,3	49,2	26,5	19,6	4,7
dobrá zdravotní péče	38,6	33,3	25	3,1	34,9	31,7	29,1	4,3
dobrá úroveň školství	52,2	23,7	21,1	3	42,3	30,7	21,2	5,8
dobré řešení sociálních problémů obcí	45,1	37,3	15,8	1,8	36	41,8	16,9	5,3
dobré podnikatelské prostředí	23,7	44,3	27,2	4,8	15,9	40,2	33,3	10,6

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledky zcela jednoznačně svědčí o výrazně lepším hodnocení místa žití v OSIplus. Týká se všech hodnocených položek. Pořadí hodnocených položek je ale v obou obcích stejné (1. = nejlepší hodnocení, 6. = nejhorší hodnocení):

1. Zdravé životní prostředí (je dobré pro cca polovinu respondentů).
2. Možnosti trávení volného času (jsou dobré pro cca třetinu respondentů).
3. Úroveň školství (je dobrá pro cca pětinu až třetinu respondentů).
4. Řešení sociálních problémů obcí (je dobré pro cca pětinu až třetinu respondentů).
5. Úroveň zdravotní péče (je dobrá pro 6%-14% respondentů).
6. Prostředí pro podnikání (převládá negativní hodnocení, cca u 4%-18% respondentů).

Zejména hodnocení prostředí pro podnikání (o 14 procentních bodů), dále životního prostředí (o 12 procentních bodů), úroveň školství a řešení sociálních problémů obcí (vždy o 10 procentních bodů) je lepší v OSIplus.

9.2.6 Shrnutí výsledků kvantitativní výzkumné akce

Ve shrnutí výsledků kvalitativní výzkumné akce zaměřené na posuzování sociokulturního potenciálu ve vybraných 16 venkovských obcích ze čtyř eských krajů, provedené technikou rozhovorů s 21 reprezentanty těchto obcí, jsme vykonstruovali hypotézu, že v OSIplus (oproti OSIminus) je tento potenciál vyšší. V pojetí zúženém na sociální kapitál (tj. část sociokulturního potenciálu) byla tato hypotéza ověřována kvantitativní výzkumnou akcí, provedenou technikou standardizovaného dotazování prostřednictvím dotazníku. Toto zúžení bylo provedeno s ohledem na možnosti kvalitativního přístupu (umožňuje šetřit více souvislostí ve smyslu hlubšího záboru

problematiky) a kvantitativního postupu (umožňuje n které „parametry“ sledované problematiky, které lze spolehliv operationalizovat, upesnit v kvantitativním rozměru).

9.2.6.1 Výsledky kvantitativní akce o sociálním kapitálu

Do této akce vstoupilo 418 respondentů (54,4% z OSIplus a 45,5% z OSIminus). Předmětem dotazování se, jak již bylo naznačeno, v obou akcích překrýval (ale byl podřízen potřebné míře standardizace, rozdílné pro kvalitativní a kvantitativní výzkumnou akci) šest ením pět oblastí sociálního kapitálu, které respondenti v obou akcích hodnotili.

V první řadě uvádíme výsledky kvantitativní výzkumné akce bez zetele k rozdelení na podsoubory OSIplus a OSIminus, tedy za celý soubor sledovaných 16 obcí. Nazvali jsme je „obrazem sociálního kapitálu“, ve kterém již nejsou zaneseny údaje z tabulek 22-35.

Obraz sociálního kapitálu

(ve sledovaném výběrovém souboru venkovských obcí)

1. oblast sledování sociálního kapitálu – rodinné a přátelské sociální síť

Sociální síť v rámci rodiny a nejbližších přátel jsou husté, fungují nejen jako aréna setkávání se, ale také asté vzájemné pomoci, výrazn ji se to projevuje v síti rodinné, mén výrazn pak v síti nejbližších přátel.

2. oblast sledování sociálního kapitálu – síť v rámci širšího sdružování

Sdružování v širší než rodinné a přátelské síti vykazuje sice slabší, avšak dost vysokou intenzitu, a to v rámci sousedské síti (blíží se síti přátel intenzitou setkávání, ale vzájemná pomoc má intenzitu nižší), případn i v rámci síti známostí. V síti známostí je jak intenzita setkávání, tak intenzita vzájemné pomoci znateln nižší než v sítích 1. sledované oblasti, ale i v sousedské síti.

Formalizované sdružování (lenství ve spolcích, sdruženích a dalších organizacích) je na nízké úrovni.

3. oblast sledování sociálního kapitálu – reciprocita a důvera (sdílené normy a hodnoty)

Vysokou důveru vkládají respondenti aktér m ze svého nejbližšího okolí, a to individuálním i kolektivním sociálním útvar m. Pomrn vysokou důveru respondent

mají i místní podnikatelé a nkte í akté i, pesahující rámece lokality (a to ti, kte í zajiš ují jednak bezpe nost a jednak sociální pomoc ob an m). Znateln mén již disponují d v rou respondent polití tí a správní akté i krajské a státní úrovn , dále také média, církve a náboženské organizace (s výjimkou t ch, které provád jí charitativní innosti, to je výkon sociální pomoci).

Jednání, obsahující morální polohu a zam ující dobré recipro ní vztahy, je nasm rované p edevším k p átel m a také k soused m (s výjimkou nev ry partner v okruhu známých lidí, která se toleruje) a dále k pravidl m upravujícím sociální ochranu ob an . V t chto okruzích jednání se málo tolerují poklesky. V tší tolerance k poklesk m existuje p i jednání v i nekonkrétním (vzdáleným, abstraktním) aktér m a v p ípad výše uvedeného aktu nev ry (který se týká okruhu blízkých aktér). Znamená to, že jednání odpovídající zavedeným morálním normám je o ekáváno a kontrolováno v nejbližších sociálních okruzích, zatímco ve vzdálen jších sociálních okruzích je p ítomen vyšší stupe volnosti jednání. M že to být zp sobeno ur itou intenzitou ob anské nete nosti, za kterou stojí jak neochota k ve ejné angažovanosti, tak pocit nemožnosti kontrolovat ve ejné d ní.

D v ra a recipro ní vztahy mezi spoluob any v lokalit vykazují rozporný výsledek – vysoké hodnocení poctivosti v jednání v i spolubydlícím v obci je doprovázeno nízkou d v rou, která je jim p isuzována.

4. oblast sledování sociálního kapitálu – postoje a projevy ob anské angažovanosti

Jev, který jsme nazvali participativním klimatem obce (neformalizovaná ú ast na ve ejném d ní, mocnost obce za ídit spole né v ci a akce, mocnost adových ob an ovlivnit d ní v obci, zájem reprezentant obce o adové ob any), je posuzován jako nep íliš p íznivý. Avšak ne tak, abychom toto posouzení považovali za „skeptické“, spíše se hodí výraz „st ízlivé, kritické“.

Osobní angažovanost ve prosp ch ve ejného života se týká mén než poloviny ob an . Avšak za d ležité považujeme zjišt ní, že se shodují deklarované postoje s jejich vyjád ením v konkrétních ínech. K neshod mezi postojem a ínem dochází tam, kde in p edpokládá asový nárok na vykonání (to je p ípad dobrovolné práce ve prosp ch ve ejnosti).

Zú astnit se voleb je považováno tém za samoz ejmost, ale zrovna tak je tém samoz ejmá neú ast na ve ejných zasedáních obecního zastupitelstva.

5. oblast sledování sociálního kapitálu – sounáležitost s obcí (sdílené normy a hodnoty)

Z stávání v obci od narození, ale ani uvažování o odstěhování z obce není čistým jevem. Prostorová mobilita týkající se bydlení zasahuje nadpolovičnou částí v tšinu. Pak ani místo narození, resp. rodáctví není faktorem, který poutá respondenty k místu žití. Když ležitém faktorem pouta s místem nepatí také dobrá práce (části respondentů se netýká, a pro ty, kterých se týká, má že platit, že je rozšířený předpoklad nutnosti za dobrou práci vyjíždět). Dalšími faktory pouta s místem jsou blízcí lidé, především rodina (což koresponduje s asociacemi k „domovu“), a také všeobecně deklarované dobré podmínky k žití.

Mezi takovými podmínkami je nejlépe hodnocené zdravé životní prostředí (a koliv v asociacích k domovu se fyzické prostředí života vyskytuje ojedinelé). U dalších hodnocených podmínek žití v obci již vždy převažuje podíl těch, kteří danou podmínku neocce ují dobrou známkou, tzn., occe ují ji h e než jako dobrou (jde o podmínky související s každodenními potřebami – volný čas, školství, zdravotnictví, sociální problematika řešená na úrovni obce). Negativní hodnocení dokonce převažuje u podmínek pro podnikání.

9.3 Porovnání výsledků kvalitativní a kvantitativní výzkumné akce (se zřetelem k testování významosti shody mezi OSIplus a OSIminus)

V druhé řadě vyhodnocujeme platnost hypotézy vyslovené jako výsledek kvalitativní výzkumné akce – usoudili jsme, že sociální kapitál je vyšší v OSIplus než OSIminus.⁶² Výsledky probereme v rozdělení do čtyř oblastí. První a druhou oblast sledování sociálního kapitálu, zahrnující okruhy užších (nejbližších) a širších sociálních sítí spojujeme do jedné oblasti (A), vztahy reciprocity a důvěry (B), občanskou angažovanost (C) a sounáležitost s obcí (D) ponecháváme jako samostatné oddíly ověřované hypotézy.

A. Zaměřme-li pozornost do sledování sociálních sítí v obou typech obcí, neplatí jejich intenzivnější fungování v OSIplus. U jedné ze sledovaných proměnných této oblasti

⁶² Podle prvních požadavků na přípravou fázi kvantitativního šetění by tato hypotéza musela být rozpracována do většího počtu pracovních hypotéz, kdyby kvantitativní výzkum následoval po kvalitativním šetění. V našem případě probíhaly obě akce paralelně, přičemž zaměření kvalitativní akce bylo z etelně méně ohraničené a směřovalo do výrazně hlubší polohy sledovaného problému.

sociálního kapitálu (1. a 2. oblast) byl dokonce naměřen statisticky významný rozdíl ve prospěch fungování sociálních sítí v OSIminus. Rozhodně však platí vyšší orientace v OSIplus k síťování v širších okruzích, tzn. orientace na tzv. otevřenou síť. Tuto orientaci podporuje zjištění o statisticky významném rozdílu ve prospěch OSIplus naměřeném jednak u proměnné formalizované sdružování (a to v těchto organizacích, v nichž je organizovanost nejfrekventovanější) a jednak u proměnné dobrovolné činnosti ve prospěch společenství obce.

- B. Zaměřme-li pozornost ke vztahům reciprocity a důvěry (3. oblast sledování sociálního kapitálu), předpoklad vložený do hypotézy byl potvrzen – vyšší důvěra respondenty z OSIplus (oproti OSIminus) je vnímána jako důležitým společenstvím, tak aktéři různých druhů a všech úrovní společnosti. Tento rozdíl mezi OSIplus a OSIminus byl potvrzen jako statisticky významný u proměnných hodnocení důvěry ve vybrané individuální i kolektivní aktéry působící v lokalitě, z pohledu lokalitu pak je to vyšší důvěra v zastupitele kraje.
- C. Zaměřme-li pozornost k občanské angažovanosti (4. oblast sledování sociálního kapitálu), potvrzujeme platnost hypotézy pouze po obsahové stránce. Statistická přesvědčivost zde chybí. Úroveň hodnocení participativního klimatu a zejména aktivit je podporujících je lepší v OSIplus. Na úrovni osobní angažovanosti ve veřejném prospěchu již výsledky pro OSI plus nejsou tak výrazné. Kladnější postoje k rozličným projevům občanské angažovanosti respondenti z OSIplus sice vyjadřují, ale zároveň vykazují větší distanci mezi postojem a jeho vyjádřením (v číselných se angažovanost v OSIplus a OSI minus téměř neliší). Pravidelná, resp. účast účastníků ve veřejných zasedáních obecního zastupitelstva byla zjištěna dokonce více v OSIminus než v OSIplus, i když se vždy týká pouze výrazné menšiny respondentů (tento rozdíl je statisticky významný).
- D. Zaměřme-li pozornost k sounáležitosti s obcí (5. oblast sledování sociálního kapitálu), v této oblasti je hypotéza také potvrzena, avšak bez statistické přesvědčivosti. Pouto k místu žití zjištěné prostřednictvím hodnocení okolností a podmínek žití v tomto místě vyniká jako těsnější v OSIplus. O sounáležitosti s lokalitou svědčí také navštěvování veřejných akcí v obci. Je těsnější v OSIplus a bylo vyhodnoceno jako statisticky významný rozdíl od OSIminus⁶³.

⁶³ Podrobný pohled výsledků testování shod v OSIplus a OSIminus viz příloha 12.

10 Diskuse

K diskusi byly vybrány dvě zásadní otázky. Jedna z nich vyplynula z výsledků sekundárního a druhá z výsledků primárního výzkumu v rámci této disertační práce. Nepodařilo se na ně uspokojivě odpovědět ani s oporou o srovnání s výsledky jiných výzkumů, protože nebyly nalezeny výsledky tak zaměřených výzkumů, které by byly porovnatelné či doplňující se s výsledky v této disertační práci. Pro diskusi lze tedy výsledky vybraných výzkumů použít pouze analogicky. Dle názoru autorky si však tyto otázky zasluhují další výzkumnou pozornost.

Z výsledků sekundárního výzkumu, resp. z analýzy dokumentů na regionální a lokální úrovni považujeme za potřebné diskutovat mezikrajové srovnání výskytu organizovaných sociálně inkluzivních aktivit a z něj vyplývající potencionality krajů podle potenciálu venkova pro sociálně inkluzivní aktivity (viz oddíl 8.2.3). Nabízí se interpretace, že vyšší potenciál krajů v tomto ohledu souvisí s nastavením dokumentů regionální politiky. Tedy s tím, zda a jak velkou pozornost věnují tyto rozhodující dokumenty (to je regionální operační programy) venkovu a sociální inkluzi. Jejich podrobné studium (pro období 2007-2013) ale takovou interpretaci nedovoluje. Regionální operační programy, vypracované pro tzv. regiony soudržnosti (NUTS2) kladou stejnou pozornost řešení problematice venkova a rovněž tak problematice sociální exkluze a inkluze (viz příloha 1). Ve většině případů platí, že v rámci jednoho regionu soudržnosti se nacházejí kraje s odlišným potenciálem pro výkon statisticky sledovaných sociálně inkluzivních aktivit. A jen tehdy, když je region soudržnosti tvořen pouze jedním krajem, platí shoda mezi „velikostí“ pozornosti věnované v příslušném regionálním operačním programu sledované problematice (oproti ostatním regionálním operačním programům) a umístěním kraje (mezi ostatními kraji) v pořadí podle potenciálu jeho venkovského území pro sledované sociálně inkluzivní aktivity.

Je tedy zřejmé, že vysvětlení je potřebné hledat na samotné krajské a také nižší lokální úrovni, a nejen ve spojení s dokumenty regionální politiky. Tedy například a hlavně s historií vývoje jednotlivých sledovaných druhů sociálně inkluzivních aktivit v kraji a jeho venkovských lokalitách, s konkrétními aktéry sociálně inkluzivních aktivit a jejich spoluprací s jinými aktéry. Tento cíl však v práci nebyl sekundárním výzkumem, zahrnujícím úplné šetření, splnitelný. Proto nebyl ani položen. Nepřímo lze srovnávat tuto diskusi našich výsledků s výsledky studie S. Shortall (2008), v níž sledovala potenciál pro výkon sociálně inkluzivních aktivit z hlediska sociálních skupin jako aktérů těchto aktivit.

Jako skupiny s velkým potenciálem pro sociálně inkluzivní aktivity označila i takové, které v oficiálních dokumentech příslušných veřejných politik nefigurují jako sociálně vyloučené i vyloučením ohrožené a tudíž nevyužívají příslušné programy regionální politiky. Přesto je jejich působení v oblasti sociální inkluze výrazné, je to tedy působení „zdola-nahoru“, opírající se o nehmotné formy kapitálu.

Primární výzkum, zaměřený na sledování sociálně kulturního potenciálu, který byl v této práci uskutečněn s použitím kvalitativního i kvantitativního přístupu, připojil ke sledování dané problematiky více českými výzkumnými týmy (Vajdová a kol., Zich a kol., Šafr a Sedláčková, Musil a další) nový náhled, soustředěný k jevu sociální inkluze na venkov.

K tomuto specifickému zaměření sledování sociálně kulturního potenciálu vedl autorku její zájem o sociální politiku a sociální podnikání, resp. sociální farmaci. V těchto oblastech politické i praktické činnosti je směřování k sociální inkluzi novým a zetelným trendem s cílovým zaměřením na zvyšování kvality života všech skupin obyvatel, včetně žijících v odlišných geografických prostorech. Disertační práce se soustředila na obyvatele venkova. To je prostoru, kde se často připojují přídomky „odlehlý“, „se ztíženými životními podmínkami“ a další, vyjadřující případné ohrožení sociální exkluzí.

Pro kvalitativní výzkumnou akci byla inspirací dvě východiska. Prvním byl model AAA, který se při výzkumu veřejných politik užívá (např. Fiala a Schubert, Potěpek, Kotlas). Model byl zúžen, a to tak, jak dovoľovalo použít jej v geograficky a sociálně ohraničeném prostředí venkovských obcí – agenda se soustředila pouze na závažné problémy místní politiky, aréna nepostihla všechny její zkoumané typy (nebo například byrokratická aréna se v místní politice objevuje v malém rozsahu, jiná aréna není přítomna vůbec, což se týká zejména nátlakových skupin i médií) a při zpracování výsledků rozhovor se spojila s aktéry. Chceme zdůraznit, že šlo o záměrné zúžení tak, jak si to vyžádal sledovaný objekt – vybrané venkovské obce. Druhým východiskem byl Zichův model pro zkoumání sociálně kulturního potenciálu (viz oddíl 5.1.1). V tomto empirickém šetření byl i tento model zúžen, a to na zkoumání sociálního kapitálu. Podobně tomu bylo v práci týmu Z. Vajdové, který použil operacionalizaci do příslušných oblastí sociálního kapitálu podle předchozích zahraničních studií (Harper, Kelly 2002). Toto zúžení jsme po rozvaze použili také a osvědčilo se. Zúžení však mělo i druhý důvod.

Týkal se záměru použít stejný scénář pro standardizované dotazování v kvantitativní výzkumné akci.

Transparence sledovaného výzkumného problému (v jeho zúžení na sociální kapitál) u obou výzkumných akcí byla, podle názoru autorky, důležitá pro to, aby „z obou stran“ (to je aktéři rozvojových aktivit pro zvyšování kvality života v obci na straně jedné a jejich pozorovatelé na druhé straně) bylo dosaženo údajů, které se týkají stejných jevů. Tato transparence pak podporuje relevanci získaných zjištění, protože soubor respondentů v kvantitativní výzkumné akci nebyl rozsáhlý natolik, aby bylo možné generalizovat získané informace, a to i ty, které byly prokázány jako statisticky významné. Nízkou návratnost dotazníků mohla způsobit (vedle vlivů spojených s dnešní inflací tohoto způsobu získávání informací, s nedostatkem času a rozšířenou nedůvěrou) i složitost samotného dotazování.

Zmínaná transparence také dovolila, aby výsledek kvalitativní výzkumné akce posloužil formulováním výzkumné hypotézy režii zpracování údajů, získaných kvantitativní výzkumnou akcí. Předložená hypotéza (jeden z výsledků kvalitativní výzkumné akce) zněla: ve venkovských obcích, kde existují sociálně inkluzivní aktivity, je vyšší sociální kapitál. Po výsledcích vyhodnocení kvantitativní výzkumné akce a jejich porovnání s výsledky kvalitativní výzkumné akce tuto hypotézu potvrdíme: ve venkovských obcích, kde existují sociálně inkluzivní aktivity, je vyšší sociální kapitál v oblastech širších (otevřených) sociálních sítí, reciprocity a důvěry, občanské angažovanosti a sounáležitosti. V obcích, kde se takové aktivity neprovozují, jsou hustější a lépe fungují nejužší sociální síť (rodinné, příbuzenské a nejbližší přátelské), které jsou uzavřené.⁶⁴

Tento hypotetický výsledek generuje otázku, jakou roli v tom existenci sociálně inkluzivních aktivit hraje. Výsledky výzkumu zkonstatované v letech 2014-2015 (Zhodnocování přírodního a sociokulturního potenciálu venkova prostřednictvím aktivit přispívajících k sociální inkluzi), na němž autorka participovala, nasvědčují tomu, že běžní občane – pozorovatelé sociálně inkluzivních aktivit ve svém bydlišti tuto realitu příliš nevnímají a nepřemýšlí o ní. Potom lze usoudit, že jsou to aktéři (reprezentanti místního vládnutí, sociální podnikatelé, podnikatelé vytvářející chráněná pracovní místa, příp. další), kteří jsou podnicovateli prorozvojových aktivit v obci, které bezprostředně směřují k sociální inkluzi znevýhodněných skupin. Oni jsou ti, kteří následně ovlivní

⁶⁴ K tomuto zjištění se ještě vyslovíme v Závěrech.

reakci svých pozorovatelů, a ta má v konečném důsledku výraz ve vyšším sociálním kapitálu lokálního společenství skrze důvěru pozorovatelů v aktéry. Samotná existence a tudíž možnost pozorovatelů sledovat výkon sociálně inkluzivních aktivit ve své bezprostřední každodenní blízkosti není sama o sobě iniciačním faktorem sociálního kapitálu. Přesto se autorka domnívá, že operacionalizování sociálního kapitálu, je-li zkoumán a vyhodnocován pro tzv. mikroprostředí, to je lokality, by mlo být obohaceno o výskyt sociálně inkluzivních aktivit v tomto prostředí. Ve studiích zabývajících se metodickým vymezením a zjišťováním sociálního kapitálu jsme takový indikátor nenalezli (Šafr a Sedláková, Zich, Vajdová, Harper a Kelly, Putnam, Musil, Stachová ad.).

V časopisech zaměřených na studium venkovských společenství ohodnocených příslušným impakt faktorem, anebo vedených v seznamech odborných recenzovaných časopisů s vysokým citačním indexem (např. Scopus) najdeme články o tzv. rurální sociální inkluzi. Mají rozličná konkrétní zaměření, mezi nimiž se objevuje identifikace sociálně ohrožených skupin (např. venkovské ženy, nezaměstnaní do 35 let, senioři a děti z neúplných rodin), přístupy k řešení sociální exkluze na venkově a potence aktérů k řešení sociální exkluze (zejména nedostatku aktérů zajišťujících dobrovolnictví). Jak bylo upozorněno v úvodu této diskuse, pouze článek S. Shortall se hodil v analogickém pojetí ke srovnání s empirickými výsledky této disertační práce, které jsme použili pro diskusi.

11 Závěry

Předložená disertační práce použila šest teoretických východisek zahrávaných v problematice veřejné politiky a regionálního rozvoje, aplikovaných na venkovské prostředí:

1. Cílové zaměření na kvalitu života zdrazuje ve 21. století sociální inkluzi všech skupin obyvatel, které lze dosahovat prostřednictvím sociální koheze (Potůček 2005, Musil 2005).
2. Souasňavý stav ve vývoji regionální politiky se nazývá eklektickým obdobím, mj. je toto období typické prolínáním sociální s regionální politikou (Blažek, Uhlíř 2011).
3. Souasňavý stav sociální politiky mísí p vodně typické modely (Giddens 2001).
4. Soudobým trendem je mj. reprivatizace veřejných politik, kdy stát p enášší odpovědnost na další rozličné aktéry (Drucker 2004).
5. Realizace politik v současnosti respektuje institucionální p ístup, který p edpokládá využití schopností vázaných na individuální i kolektivní aktéry (Wokoun, Mates 2006, Blažek, Uhlíř 2011).
6. Výše uvedené trendy se v aplikaci na venkovský prostor promítají v tzv. integrovaném endogenním, resp. neoendogenním rurálním rozvoji (Ray 2000, Shucksmith 2010).

Tato východiska autorka použila pro zkoumání sociokulturního potenciálu venkova, resp. vybraných venkovských komunit, a to se zvláštním zetelem k sociálně inkluzivním aktivitám, nebo právě toto zaměření se jeví být vhodným p íkladem trendu prolínání regionální a sociální politiky. Prolínání pak lze sledovat na více úrovních.

Cíle se proto zamíly na víceúrovňové zkoumání sledované problematiky. Prostřednictvím sekundárního výzkumu (a technikou studia dokumentů) byly analyzovány p slušné strategické dokumenty a dostupné datové báze na národní, regionální a lokální úrovni, a to z oblastí regionální i sociální politiky. Tak byl splněn kontextový cíl – identifikovat a mezikrajově srovnat výskyt sociálně inkluzivních aktivit ve venkovském prostoru České republiky. Tento cíl měl p evážně deskriptivní povahu.

Primární výzkum byl proveden na lokální úrovni, jako výborové šetření s cílem zhodnotit vnímání sociokulturního potenciálu (opět se zetelem k sociálně inkluzivním aktivitám) rezidentů venkovských lokalit. Empirické šetření využilo kvalitativní i

kvantitativní přístup v sociologickém výzkumu. A to proto, aby tvrdá data získaná sekundárním výzkumem byla doplněna kvalitativními daty, která mohou poskytnout pouze primární výzkum.

Dále uvádíme základní závěry, ke kterým diskrétní práce dospěla. Uvádíme je v pořadí 1. sekundární výzkum, 2. primární výzkum.

1. Sekundární výzkum

Výchozí teoretická stanoviska (1.-6.) se v politické praxi v jejím posunu od minulého (2007-2013) po současné období (2014-2020) skutečně prosazují, a to ve všech, to je od té nejvyšší (národní) po nejnižší (lokální) úrovni.

Témata sociální politiky, v nichž se sociální exkluze a sociální inkluze stávají velmi významnými pojmy, se nově a často objevují v operačních programech, které zaměřují národní úroveň jednotlivých oblastí politik (s ohledem na společnou strategii členských států Evropské unie), a to nejen jako regionální, tak tématicky.

Při řešení těchto témat ve strategických dokumentech národních politik se prosazuje princip subsidiarity (akcent na vazbu rodina-lokalita-místní aktéři), dle toho na decentralizovaná řešení (na regionální úrovni), fenomén sociální exkluze a inkluze se v těchto intencích začíná zohledňovat i na úrovni místních akčních skupin (klíčových aktérů venkovského rozvoje).

Také venkov jako specifický prostor (tj. odlišný od městského prostoru) je v těchto dokumentech poměrně často zmínován, avšak mezi minulým a současným obdobím k posunu ve směru dalšího zmínování venkova nedošlo.

Výskyt sociálně inkluzivních aktivit ve venkovských obcích (tj. do 2000 obyvatel) ve srovnání s většími obcemi lze hodnotit jako nepoměrně nižší, když toto zhodnocení provádíme podle poměru obyvatelstva bydlícího v obcích do 2000 obyvatel a ve větších obcích. Toto zjištění se týká chráněných pracovních míst a registrovaných sociálních služeb, tzn. institutů vytvořených pro sociální inkluzi na základě přesněji vymezených zákonných norem. Netýká se to sociálních podniků a neregistrovaných sociálních služeb, tj. institutů, pro jejichž organizování a poskytování není legislativní rámec dostatečně propracován. V souvislosti s tím může docházet k nejednoznačným reakcím kompetentních orgánů na jejich poskytování (jak v pozitivním směru, tj. k dolažování zákonných norem, tak v negativním směru, tj. k tendenci takové instituty rušit). Signály v obojím směru byly zaznamenány. V pozitivním směru to je v případě sociálních podniků, v negativním směru jde o případ neregistrovaných sociálních služeb. V této

naposled jmenované signalizované skutečnosti tušíme možnost vzniku i prohlubování problému, který se týká venkova jako objektu případně ohroženého sociální exkluzí. Neregistrované sociální služby (oproti registrovaným) totiž často ji používají ambulantní a terénní způsob práce. A výzkumy zabývající se kvalitou života na venkově poukazují k tomu, že právě tyto služby (speciálně pro seniory a zdravotně hendikepované osoby) venkovem chybí (Majerová 2009).

Protože evidovaných sociálních podniků zabývajících se zemědělstvím, je malé množství, lze uvítat rozšíření sociálního zemědělství v odborné oblasti (výzkumy s mezinárodní účastí a obohacením zkušenostmi ze zahraničí), politické oblasti (pracovní komise zaměřené na sociální farmáře v garanci Ministerstva zemědělství České republiky) a vzdělávací oblasti (snaha zavést nové vzdělávací programy na úrovni vysokoškolského studia).

Alokace finančních podpor venkovským oblastem v rámci Programu rozvoje venkova je vedena ambicí větší podpory místních akčních skupin s vyšší mírou ohrožení sociální exkluzí. Analýza rozvojových projektů poukázala na souvislost mezi alokovanými prostředky a ohrožením sociálním vyloučením (z hlediska geografického – měno přítomností sociálně vyloučených lokalit a úste n z hlediska sociálního – měno indexem závislosti, mírou závislosti na sociálních dávkách). Je však důležité upozornit na to, že nezaměstnanost, která je vnímaná jako jeden z hlavních indikátorů sociální exkluze, nebyla při analýze rozvojových projektů v rámci místních akčních skupin shledána jako důležité ovlivňující faktor.

Mezikrajové srovnání potenciálu pro sociálně inkluzivní aktivity ve venkovských lokalitách svádí o značné nevyrovnanosti mezi českými a moravskými kraji, a to ve prospěch českých krajů, které vykazují vyšší potenciál pro takové aktivity.

2. Primární výzkum

Z první části kvalitativní výzkumné akce (vedené zúženým modelem sledování sociokulturního potenciálu, což se osvědilo – viz Diskuse) založené na dotazování klíčových aktérů rozvoje lokalit vyplývají tři faktory, které lze považovat za důležité potenciál možného rozvoje lokality. První dva se týkají vazeb mezi jednotlivými skupinami aktérů rozvoje a třetí se týká porozumění mezi reprezentací obce a občanů.

- Klíčovou sociální vazbou pro rozvoj lokalit je vazba mezi místními politiky (zejména starosty v roli reprezentanta a manažera obce a zastupitele, s jiným zastupitelem, zpravidla místostarostou v roli výkonného aktéra rozvojových aktivit).
- Vazba mezi reprezentací obce a spolky je prorožvojevová, jde-li o oboustranně vyhovující spolupráci (obvykle ze strany obce finanční, materiální, případně organizační podpora a ze strany spolků podpora dobrovolné činnosti ve prospěch obce). Efektivní je tehdy, jde-li o vztahy opoené o racionální (ekonomizující) úvahu, avšak s přítomností citlivosti k neekonomickým hodnotám vyplývajícím z charakteru činností spolků.
- Ve vztahu reprezentantů obce a občanů je důležitá taková vize rozvoje lokality, která je racionální z hlediska potřeby základního zabezpečení chodu obce (technické, správní a organizační zajištění), ale zároveň obsahuje v domění potřeby podpory sociálních potřeb. Taková vize rozvoje obce respektuje vícerozměrnost kvality života občanů. Potence naplnění vize předpokládá respektovat ji na straně místních, což je spojeno s dostatkem důvěry v reprezentanty obce.

Zmíněné tři faktory jako důležitý zdroj rozvoje obce byly identifikovány zřejmě více v obcích s přítomností sociálně inkluzivních aktivit oproti obcím, kde sociálně inkluzivní aktivity nejsou vykonávány.

Na základě výsledků obou výzkumných akcí (kvalitativní i kvantitativní) primárního výzkumu provedeného ve vybraných obcích docházíme k závěru o těchto typech venkovských lokalit dle výsledku kapitalizace sociálně kulturního potenciálu a zároveň předpokladu vysokého (ještě) nerealizovaného potenciálu. Tato typologie pracuje s rozlišením vazeb a v této souvislosti i typem sociálního kapitálu podle Granovettera (1991).

- Úspěšně kapitalizovaný sociokulturní potenciál je patrný v obcích s přítomností sociálně inkluzivních aktivit, v nichž spíše převládají tzv. slabé vazby (nad rámec rodin) nad tzv. silnými vazbami (v rámci rodin). Jde o společenství posilovaná pozitivním sociálním kapitálem mezi členy a skupinami, jejichž vazby jsou méně sevřené „dovnitř“ rodin a jejich členové jsou více tolerantní k překročení norem.
- Vysoká (avšak doposud nekapitalizovaná) potenciální byla registrována v obcích s převládajícími silnými sociálními vazbami (tedy spojujícím sociálním kapitálem). Vysoké množství těchto malých skupin, které nejsou propojeny je bariérou změny, a i

níž m ě být využita potence aktér , dojde-li k propojení t chto vnit n kohezivních skupin. D ležitým p epokladem spušt ní takové zm ny je existence aktéra, který bude místními p íjat jako „hybatel“ rozvoje lokality. Pravd podobn by spušt ěm mohla být i krize, resp. ohrožení lokality, a to spíše z vn ějšího než z vnit ního prost edí.

- Schopnost využití (rozpoznání a kapitalizování) sociáln kulturního potenciálu obce ovliv uje p ítomnost sociáln inkluzivních aktivit, p sobení aktér s vizí o rozvíjení dobrých podmínek k žití v lokalit . V menší mí e tuto schopnost ovliv uje také sounáležitost s lokalitou, komponovaná z více faktor , vázaných p edevším na komunitu. To znamená menší vazbu sounáležitosti s lokalitou na soukromý prostor bydlení rodiny a širší fyzický prostor obce.

Uvedené záv ry (zejména t etí v po adí) odpovídají neoedogennímu p ístupu k rozvoji venkova, zejména d ležitosti autonomie a moci lokálních aktér participovat na rozvoji lokalit (Shucksmith 2012).

12 Použitá literatura

- ALBER, Jens; DELHEY, Keck , WOLFGANG, Jan and NAUENBURG, Ricarda. *Quality of Life*. First European Quality of Life Survey. 2003. ISBN 92-897-0260-5. Dostupné z <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2004/105/en/1/ef04105en.pdf>.
- AMIN, Ash. *Flexible specialisation and small firms in Italy: myths and realities*. 1989. pp. 13-34. In: BLAŽEK, Jiří a UHLÍŘ, David. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Vyd. 2., přeprac. a rozš. Praha: Karolinum, 2011. 342 s. ISBN 978-80-246-1974-3.
- ATKINSON, Rob. *Obavství a boj proti sociální exkluzi v kontextu reformy sociálního státu*. In: Sborník prací fakulty Sociálních studií Brněnské univerzity. Sociální studia . 5, 2000, s. 43-51. ISSN 1803-6104.
- BALÍK, Stanislav. Metodologie výzkumu komunální politiky. s. 163-175. In: FIALA, Petr, ed. a STRMISKA, Maxmilián, ed. *Víceúrovňové vládnutí: teorie, předstupy, metody*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 267 s. Srovnávací politologie; sv. 2. ISBN 80-7325-074-8.
- BECK, Ulrich. *Moc a protiváha moci v globálním věku: nová ekonomie světové politiky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. 460 s. Post; sv. 11. ISBN 978-80-86429-67-0.
- BECKER, Garry. Human Capital. [On-line]. 2002. The Concise Encyclopedia of Economics. Dostupné z <http://www.econlib.org/library/Enc/HumanCapital.html>. In: LOŠÁK, Michal. *Rozvoj regionů a venkova jako aktivita (Implikace k faktorům rozvoje, koordinaci jednání lidí a možnostem hodnocení rozvojových dokumentů)*. Habilitační práce, Provozní ekonomická fakulta, ZU v Praze, 2006, 209 s.
- BENEŠ, Vladimír. Postavení národního státu v procesech evropské integrace – teoretická východiska. FSV UK: Veřejná politika a prognostika. 2008. Dostupné z http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/289_033%20-%20Benes.pdf ze dne 7.8.2014
- BERNARD, Josef. *Tradiční a nové modely partnerství v místní veřejné správě: šance a rizika*. In: ERMÁK, Daniel et al. *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě: význam, praxe, předstupy*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. 181 s. Studie; sv. 74. ISBN 978-80-7419-067-4.
- BLAŽEK, Jiří a UHLÍŘ, David. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Vyd. 2., přeprac. a rozš. Praha: Karolinum, 2011. 342 s. ISBN 978-80-246-1974-3.

- BOCK, Bock, KOVACS, Katalin, SHUCKSMITH, Mark. *Changing Social Characteristics, Patterns of Inequality and Exclusion. In: COPUS, Andrew K.; DE LIMA, Philomena. Territorial cohesion in rural Europe: The relational turn in rural development.* Routledge, 2014.
- BOURDIEU, Pierre. *Distinction: a social critique of the judgement of taste.* London: Routledge, 2010. 672 s. Routledge classics. ISBN 978-0-415-56788-6.
- BORZAGA, Carlo., ed. a DEFOURNY, Jacques., ed. *The emergence of social enterprise.* London: Routledge, 2004. xi, 383 s. Routledge studies in the management of voluntary and non-profit organizations; ISBN 0-415-33921-9.
- CASTELLS, Manuel. *The information age: Economy, society and culture.* Vol. 1, *The rise of the network society.* Oxford: Blackwell, 1996.
- COLEMAN, S. James. *Social Capital in the Creation of Human Capital.* American Journal of Sociology, 94, Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure, 1988. pp. 95-120.
- Consolidated Version of the Treaty Establishing European Community, 2012(2012/C 326/01).
Dostupné z
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:0001:0012:EN:PDF>
- COMMINS, P. Poverty and Social Exclusion in Rural Areas: Characteristics, Processes and Research Issues. *Sociologia Ruralis*, 2004. Vol.44: pp. 60–75.
- DALY, Mark. *Whither EU Social Policy? An Account and Assessment of Developments in the Lisbon Social Inclusion Process.* in *Journal of Social Policy* 37 (1). Pp. 1-19 2007.
- DAN ÁK, B etislav, ed. a HLOUŠEK, Vít, ed. *Víceúrovňové vládnutí v Evropě : zkušenosti, problémy a výzvy.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. 245 s., sv. . 2. ISBN 978-80-210-4458-6.
- DOHNALOVÁ, Marie a kol. *Sociální ekonomika, sociální podnikání: podnikání pro každého.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer česká republika, 2012. 131 s. ISBN 978-80-7357-269-3.
- DOHNALOVÁ, Marie a kol. *Sociální ekonomika.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer česká republika, 2011. 175 s. ISBN 978-80-7357-573-1.

- DOHNALOVÁ, Marie. *Sociální ekonomika. S.289-307. In: SKOVAJSA, Marek a kol. Ob anský sektor: organizovaná ob anská společnost v české republice. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 372 s. ISBN 978-80-7367-681-0.*
- DOHNALOVÁ, Marie a kol. *Sociální ekonomika - vybrané otázky. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2009. 92, 8 s. ISBN 978-80-7416-052-3.*
- DOHNALOVÁ, Marie. *Sociální ekonomika v evropském kontextu. V Brn : Nadace Universitas, 2006. 314 s. Scientia. ISBN 80-7204-428-1.*
- DROR, Yehezkel. *The Capacity to Govern. A Report to the Club of Rome. Foreword by Ricardo Diez-Hochleitner. Frank Cass. 2001.*
- DRUCKER, Peter Ferdinand. *Fungující společnost: vybrané eseje o společnosti, společnosti a politickém systému. Vyd. 1. Praha: Management Press, 2004. 242 s. Knihovna sv tového managementu. ISBN 80-7261-098-8.*
- ENGLIŠ, Karel. *Sociální politika. Praha: F. Topi , 1916. 80 s. Duch a sv t; 20 s.*
- FAZZI, Luca. *Social Cooperatives and Social Farming in Italy. Sociologia ruralis, 51(2), (2011), pp. 119-136.*
- FIALA, Petr a SCHUBERT, Klaus. *Moderní analýza politiky: uvedení do teorií a metod policy analysis. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2000. 170 s. ISBN 80-85947-50-1.*
- FRESHWATER, David. *Vulnerability and resilience: Two dimensions of rurality. Sociologia Ruralis, 2015, 55.4: 497-515.*
- FRI , Pavol. a BÚTORA Martin. *Role ob anského sektoru ve ve ejné politice. In: M. Pot ek a kol. Ve ejná politika. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005 s. 153-185.*
- GIDDENS, ANTHONY A SUTTON, PHILIP W., ED. *SOCIOLOGIE. VYD. 1. PRAHA: ARGO, 2013. 1049 S. ISBN 978-80-257-0807-1.*
- GIDDENS, Anthony. *T etí cesta: obnova sociální demokracie. P eklad Kate ina Gregorová. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2001. 149 s. Myšlenky; sv. 2. ISBN 80-204-0906-8.*
- GIDDENS, Anthony. *D sledky modernity. P eklad Karel Müller. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 195 s. Post; sv. 3. ISBN 80-85850-62-1.*
- GOLDSCHMIDT, Walter a NELSON, Gaylord. *As you sow: Three studies in the social consequences of agribusiness. Montclair, NJ: Allanheld, Osmun, 1978.*

- GRANOVETTER, Mark. The social construction of economic institutions. *Socio-economics: Toward a new synthesis*, 1991, 75-84.
- GRANOVETTER, Mark. *Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness*. The American Journal of Sociology, Vol. 91, No. 3 (Nov., 1985), pp. 481-510.
- GRANOVETTER, Mark. The strength of weak ties. American journal of sociology, 1973, 1360-1380.
- HAMPL, Martin. *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha: DemoArt pro Univerzitu Karlovu, Přírodovědeckou fakultu, 2001. 328 s. ISBN 80-902686-6-8.
- HAMPL, Martin. Regionální diferenciace souasného socioekonomického vývoje v české republice. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2007, 05: 889-910.
- HAMPL, Martin; KARLOVA, Prag Univerzita. *Geography of societal transformation in the Czech Republic*. Department of Social Geography and Regional Development, Charles University of Prague, Faculty of Science, 1999.
- HARPER, Rosalyn; KELLY, Maryanne. Measuring social capital in the United Kingdom. 2003.
- HAYEK, Friedrich August von. *Soukromé peníze: potřebujeme centrální banku?*. Praha: Liberální institut, 1999. 164 s. ISBN 80-902701-1-5.
- HEFFERNAN, William. Structure of Agriculture and Quality of Life in Rural Communities. 1982. Pp. 337-346. In D. Dillman and D. Hobbs (eds.), *Rural Society in the U.S.: Issues for the 1980s*. Boulder, CO: Westview Press.
- HEFFERNAN, William, RIKOON, Sandy, HEFFERNAN, J. *Trvale udržitelný rozvoj, rodinné farmy a venkovská společnost: alternativní vize venkova*. 1994. pp. 435-441 In: *Agrární perspektivy III (sborník prací z vědecké konference Provozně ekonomické fakulty VŠZ Praha 27-28. září 1994)*. Praha: PEF VŠZ.
- HUDEKOVÁ, Helena, LOŠÁK, Michal a ŠEVÍKOVÁ, Adéla. *Regionalistika, regionální rozvoj a rozvoj venkova*. Vyd. 1. V Praze: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2006. 189 s. ISBN 80-213-1413-3.
- HUNDOVÁ, Magdalena. *Ekonomický rozměr občanské společnosti*. 2., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. 239 s. ISBN 978-80-7357-545-8.

- ILLNER, Michal. The changing quality of life in a post-communist country: The case of Czech Republic. *Social Indicators Research*, 1998, 43.1-2: 141-170.
- KADE ÁBKOVÁ, Jaroslava a KOU ILOVÁ, Jana. *Sociální politika*. in Wokoun 2008 In: WOKOUN, René, ed., MATES, Pavel, ed. a COGAN, Rudolf. *Management regionální politiky a reforma ve ejné správy*. Praha: Linde, 2006. 351 s. ISBN 80-7201-608-3.
- KADE ÁBKOVÁ, Jaroslava, ed. a kol. *Úvod do regionálních v d a ve ejné správy*. 4. vyd., Ve vyd. a nakl. Aleš en k 1. vyd. Plze : Vydavatelství a nakladatelství Aleš en k, 2004. 447 s. Vysokoškolské u ebnice. ISBN 80-86473-80-5.
- KAISER, R.; PRANGE, H. (2004): „Managing diversity in a system of multi-level governance .“ *Journal of European Public Policy*, 11/2, 2004, on-line text, <http://eucenter.wisc.edu/OMC/Papers/Other/kaiserPrangeJEPP.pdf> ze dne 7.8.2014.
- KELLER, Jan. *Nejistota a d v ra, aneb, K emu je modernit dobrá tradice*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 173 s. Studie; sv. 54. ISBN 978-80-7419-002-5.
- Kolektiv autor . Sociální za le ování, rozvoj zam stanosti a boj s chudobou v malých obcích R. Agentur pro sociální za le ování, 2015, <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/grantovy-kalendar-pro-obce>.
- KOVACH, Imre. leader, a New Social Order, and the Central-and East-European Countries. *Sociologia Ruralis*, 2000, 40.2: 181-189.
- KOVÁCH, Imre, KU EROVÁ, Eva. *The Project Class in Central Europe: The Czech and Hungarian Cases*. *Sociologia Ruralis*, vol. 46, no.1, 2006. pp.3-21.
- KOTLAS, Petr. *Sít aktér jako aktivní faktor ve ejné politiky*. In: Centrální politické rozhodování v eské republice, 1.díl, FSV UK, ISS, ada Ve ejná a sociální politika 8/1998, str. 24-32.
- KREBS, Vojt ch a kol. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, 1997.
- KRONICK, Jane C.. 1997. „Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat.“ *Sociologický asopis / Czech Sociological Review* 33 (1): 57-68
- LIN, Nan. A network theory of social capital. *The handbook of social capital*. 2008. p. 50-69.
- In: LOŠ ÁK, Michal *Rozvoj region a venkova jako aktivita (Implikace k faktor m rozvoje, koordinaci jednání lidí a možnostem hodnocení rozvojových dokument)*. Habilita ní práce, Provozn ekonomická fakulta, ZU v Praze, 2006, 209 s.

- LOŠŤÁK, Michal. Rozvoj regionů a venkova jako aktivita (Implikace k faktorům rozvoje, koordinaci jednání lidí a možnostem hodnocení rozvojových dokumentů). Habilitační práce, Provozní ekonomická fakulta, ZU v Praze, 2006, 209 s.
- LOŠŤÁK, Michal. *Local Communities and Impacts of Globalization (a case study)*. Agricultural Economics (Zemědělská ekonomika) 47(5): 2001. Pp.194-200.
- LOWE, Philip. *The Challenges for Rural development in Europe*. 2000. Pp. 19-31 in Conference Proceedings (5th European Conference on Higher Agricultural Education): "From Production Agriculture to Rural Development (edited by Eirene Williams). September 10-13, 2000. Newton Abbot: Seale-Hayne Faculty, University of Plymouth.
- LUNDEVALL, Bengt-Åke a JOHNSON, Björn. *The learning economy*. Journal of industry studies, 1994. 1.2: pp. 23-42.
- MACEK, Josef. *Základy sociální politiky. Díl I., Úkoly a zásady*. Praha: nákladem Ústředního lidnického knihkupectví a nakladatelství (Ant. Sv. cený), 1925. 366 stran.
- MAJEROVÁ, V. et. al. (2009): Český venkov 2008: Proměny venkova. ZU, Praha.
- MAREŠ, Petr. *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení/Poverty, Marginalisation, Social Exclusion. Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2000, 285-297.
- MAREŠ, Petr, HORÁKOVÁ, Markéta, RÁKOCZYOVÁ, Miroslava. *Sociální exkluze na lokální úrovni*. - Praha: VÚPSV, v.v.i., 2008. - 77 s. - ISBN 978-80-7416-014-1
- MAREŠ, Petr, et al. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenění (inkluzivita) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2008, 44.02: 271-294.
- MARSHALL, Alfred, et al. Principles of economics: an introductory volume. 1920. In: BLAŽEK, Jiří a UHLÍŘ, David. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Vyd. 2., přeprac. a rozš. Praha: Karolinum, 2011. 342 s. ISBN 978-80-246-1974-3.
- MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 208 s. ISBN 80-7178-624-1.
- MUNKOVÁ, Gabriela a kol. *Sociální politika v evropských zemích*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004. 189 s. ISBN 80-246-0780-8.
- MUSIL, J. 2005. „Současná pojetí sociální soudržnosti a Česká republika.“ Pp. 7–16 in J. Musil (et al.). Pojetí sociální soudržnosti v soudobé sociologii a politologii. Studie CESES/ CESES Papers – Teoretik 9/20 04. Praha: CESES, FSV UK.

- PETERS, B.Guy. *Developing Strategic Policy Capacity in Government. Thinking in Unthinkable: From Thought to Policy*. Bratislava. UNPD, 2003. pp.22-36.
- PETRUSEK, Miloslav. *Koncepce kulturního kapitálu v soudobé západní sociologii*. 1989. S. 207-238 In: *Soudobá teoretická sociologie na Západ (příspěvky ke kritické analýze)*. Praha: Ústav pro filozofii a sociologii SAV. In: LOŠÁK, Michal *Rozvoj regionů a venkova jako aktivita (Implikace k faktorům rozvoje, koordinaci jednání lidí a možnostem hodnocení rozvojových dokumentů)*. Habilitační práce, Provozní ekonomická fakulta, ZU v Praze, 2006. 209 s.
- Politika soudržnosti 2014-2020. Investice do růstu zaměstnanosti*. 2011. Evropská komise, Generální ředitelství pro regionální politiku. Brusel. ISBN 978-92-79-21486-8.
- PORTER, M. *Competitive Advantage, Agglomeration Economies, and Regional Policy*. *International Regional Science Review*. 1996. 51.2. pp. 85-94. In: BLAŽEK, Jiří a UHLÍŘ, David. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Vyd. 2., přeprac. a rozš. Praha: Karolinum, 2011. 342 s. ISBN 978-80-246-1974-3.
- POTEK, Martin a kol. *Strategické vládnutí a česká republika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 360 s. ISBN 978-80-247-2126-2.
- POTEK, Martin a kol. *Veřejná politika*. Upr., dopl. a aktualiz. vyd. v českém jazyce. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005. 399 s. Studijní texty; sv. 35. ISBN 80-86429-50-4.
- POTEK, Martin - VASS, Laszlo - KOTLAS, Petr. *Veřejná politika jako proces*. In: *Veřejná politika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 33-60. ISBN 80-86429-50-4.
- POTEK, Martin. *Analýza vývoje, neuralgických bodů a rozvojových příležitostí české sociální politiky po roce 1989*. Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 1998.
- POTEK, Martin. *Nejen trh: role trhu, státu a občanského sektoru v proměnách české společnosti*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 188 s. Studie; sv. 13. ISBN 80-85850-26-5.
- POTEK, Martin. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 142 s. Studijní texty; sv. 7. ISBN 80-85850-01-X.
- PUTNAM, Robert D. *Bowling alone: Civic disengagement in America*. *New York*, 2000.

- PUTNAM, Robert D. Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *PS-WASHINGTON-*, 1995, 28: 664-664.
- PUTNAM, Robert D. What makes democracy work?. *National Civic Review*, 1993, 82, 2: 101-107.
- RAY, Christopher. *Culture economies*. Centre for Rural Economy, Newcastle, 2001.
- RAY, Christopher. *The EU LEADER programme: rural development laboratory*. *Sociologia Ruralis*, 2000, 40.2: pp. 163-171.
- REKTO ÍK, Jaroslav a kol. *Organizace neziskového sektoru: základy ekonomiky, teorie a řízení*. Vyd. 1. Praha: Ekopress, 2001. 177 s. ISBN 80-86119-41-6.
- ROOM, Graham. *Poverty and social exclusion: the new European agenda for policy and research*. Bristol. 1995.
- SHORTALL, Sally. Are rural development programmes socially inclusive? Social inclusion, civic engagement, participation, and social capital: Exploring the differences. *Journal of Rural Studies*, no.24, 2008. pp. 450-457.
- SHUCKSMITH, Mark. Class, Power an Inequality in Rural Areas:Beyond Social Exclusion?. *Sociologia Ruralis*, 2012, 52.4: 377-397.
- SHUCKSMITH, Mark. Disintegrated Rural Development? Neo-endogenous Rural Development, Planning and Place-Shaping in Diffused Power Contexts. *Sociologia Ruralis*, 2010, 50.1: 1-14.
- SIBLEY, David. "Inclusions/exclusions in rural space." In *Handbook of rural studies* (2006): 401-410.
- SILVER, H. 1994. „Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms.“ *International Labour Review* 133: 531-578.
- SIROVÁTKA, Tomáš. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií a Nakladatelství Georgetown, 2004. 237 s. první vyd. ISBN 80-210-3455-6.
- SIROVÁTKA, Tomáš, ŠIMÍKOVÁ, Ivana. *Politika zaměstnanosti a další opatření na trhu práce v dlouhodobé perspektivě a v průběhu krize*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. 2013. 95 s. ISBN 978-80-7416-114-8.

- SMITH, Adam. *Pojednání o podstatě a p vodu bohatství národ* . Nové p eprac. vyd. opat ené margináliemi. Praha: Liberální institut, 2001. 986 s. ISBN 80-86389-15-4.
- "The Economist Intelligence Unit's Quality-of-Life Index". The Economist. Retrieved 2007-09-12
- The New Rural Paradigm Policies and Governance. OECD 2006 ISBN Number: 9264023917
http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/the-new-rural-paradigm_9789264023918-en
- TOMEŠ, Igor. *Obory sociální politiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 366 s. ISBN 978-80-7367-868-5.
- TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 439 s. ISBN 978-80-7367-680-3.
- TRBOLA, Robert, NE ASOVÁ, Mirka, RÁKOCZYOVÁ, Miroslava. *Role lokálních vlád p i ešení problém sociálního za le ování.2015*. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2015. 109 s. - ISBN 978-80-7416-226-8
- ŠAFR, Ji í a SEDLÁ KOVÁ, Markéta. *Sociální kapitál: koncepty, teorie a metody m ení*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV R, 2006. 93 s. Sociologické studie = Sociological studies; 06/7. ISBN 80-7330-095-8.
- TU EK, Milan a BAYER, Ivo. *Soudržnost v diferencující se spole nosti*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie v d eské republiky, 2008. 245 s. ISBN 978-80-7330-145-3.
- VAV E KOVÁ, Jana a JANATA, Zden k. *Subjektivní vnímání životního minima, dostate nosti p íjm , životní úrovn domácností*. 2014. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2014. 75 s. - ISBN 978-80-7416-148-3.
- VE E A, Miloš. *Sociální stát: východiska a p ístupy*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. 112 s. Studijní texty; sv. 4. ISBN 80-85850-16-8.
- VESELÝ, Arnošt. *Teorie mnoha etných forem kapitál* . Pražské sociáln v dní studie/Prague Social Science Studies, Ve ejná politika a prognostika, 2006.
- WARD, Neil, et al. *Universities, the knowledge economy and 'neo-endogenous rural development'*. *Centre for Rural Economy Discussion Paper Series*, 2005, 1.

- WHITE, Harrison C. Where do markets come from?. *American journal of sociology*, 1981, 517-547.
- WOKOUN, René, ed., MATES, Pavel, ed. a COGAN, Rudolf. *Management regionální politiky a reforma ve ejné správě*. Praha: Linde, 2006. 351 s. ISBN 80-7201-608-3.
- Záv re ná zpráva z ešení v cné etapy D3 za rok 2010. Oce ování a posuzování efektivnosti zdroj venkovského prostoru. Provozn ekonomická fakulta, ZU v Praze, 2011, 85 s.
- ZICH, František, ed. Sociální potenciál starého pr myslového regionu: poznatky z výzkumu 2009. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2009. 260 s. ISBN 978-80-7431-016-4.
- ZICH, František, ed. *Sociální potenciál pr myslových region a možnosti jeho zjiš ování*. V Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyn , Fakulta sociáln ekonomická, 2008. 200 s. ISBN 978-80-7414-098-3.
- ZICH, František et al. *Sociální potenciál regionu: (soubor studií)*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finan ní a správní, 2006. 103 s. U ební texty. ISBN 80-86754-69-3.

Přílohy

Příloha č. 1 Struktura Regionálních operačních programů 2007-2013 se zřetelem k zaměření na sociálně inkluzivní aktivity a venkovský prostor

ROP	Prioritní osy	Oblast podpory	SI	V
Severozápad	Regenerace a rozvoj měst	Podpora rozvojových pólů regionu	N	N
		Podpora revitalizace a regenerace středních a malých měst	N	N
		Infrastruktura v oblasti rozvoje lidských zdrojů	A	N
	Integrovaná podpora místního rozvoje	Budování kapacity pro místní rozvoj, informovanost a osvětu veřejnosti	A	A
		Investice pro zlepšení fyzické infrastruktury	N	A
	Dostupnost a dopravní obslužnost	Rozvoj dopravní infrastruktury regionálního i nadregionálního významu	N	N
	Udržitelný rozvoj cestovního ruchu	Budování a rozvoj atraktivit a infrastruktury ČR	N	A
		Zlepšování kvality a nabídky ubytovacích a stravovacích zařízení	N	A
		Podpora marketingu a tvorby a rozvoje produktů cestovního ruchu	N	A
	Moravskoslezsko	Regionální infrastruktura a dostupnost	Rozvoj regionální silniční dopravní infrastruktury	N
Rozvoj a dostupnost letiště Ostrava			N	N
Rozvoj dopravní obslužnosti			N	N
Infrastruktura IZS a krizového řízení			N	N
Podpora prosperity regionu		Infrastruktura veřejných služeb	A	N
		Rozvoj cestovního ruchu	N	A
		Marketing regionu	N	N
Rozvoj měst		Rozvojové póly regionu	A	N
		Subregionální centra	A	N
Rozvoj venkova		Rozvoj venkova	N	A
Jihovýchod	Dostupnost dopravy	Rozvoj dopravní infrastruktury v regionu	N	N
		Rozvoj dopravní obslužnosti a veřejné dopravy	N	N
		Obnova vozového parku drážních vozidel hromadné přepravy osob	N	N
		Rozvoj infrastruktury pro nemotorovou dopravu	N	N
	Rozvoj udržitelného cestovního	Rozvoj infrastruktury pro cestovní ruch	N	A
		Rozvoj služeb v cestovním ruchu	N	A

	ruchu			
	Udržitelný rozvoj měst a venkovských sídel	Rozvoj urbanizačních center	A	N
		Rozvoj regionálních středisek	A	N
		Rozvoj a stabilizace venkovských sídel	A	A
		Veřejné služby regionálního významu	A	N
Severovýchod	Rozvoj dopravní infrastruktury	Rozvoj regionální silniční dopravní infrastruktury	N	N
		Podpora projektů zlepšujících dopravní obslužnost území	N	N
		Rozvoj veřejných mezinárodních letišť	N	N
	Rozvoj městských a venkovských oblastí	Rozvoj regionálních center	A	N
		Rozvoj měst	N	N
		Rozvoj venkova	N	A
	Cestovní ruch	Rozvoj základní infrastruktury a dobrovolných aktivit v cestovním ruchu	N	A
		Marketingové a koordinační aktivity v oblasti cestovního ruchu	N	A
	Rozvoj podnikatelského prostředí	Podpora rozvoje infrastruktury pro podnikání	N	N
		Podpora rozvoje spolupráce firem se SŠ a učilišti, dalšími regionálními vzdělávacími institucemi a ÚP, rozvoj inovačních aktivit v regionu	A	N
Střední Morava	Doprava	Regionální dopravní infrastruktura	N	N
		Veřejná doprava	N	N
		Bezmotorová doprava	N	N
	Integrovaný rozvoj a obnova regionu	Rozvoj regionálních center	N	N
		Rozvoj měst	N	N
		Rozvoj venkova	N	A
		Podpora podnikání	N	N
	Cestovní ruch	Integrovaný rozvoj cestovního ruchu	N	A
		Veřejná infrastruktura a služby	A	N
		Podnikatelská infrastruktura a služby	N	N
Propagace a řízení		N	N	
Jihozápad	Dostupnost center	Modernizace regionální silniční sítě	N	N
		Rozvoj infrastruktury pro veřejnou dopravu	N	N
		Modernizace vozového parku veřejné dopravy	N	N
		Rozvoj regionálních letišť	N	N

		Rozvoj místních komunikací	N	A
	Stabilizace a rozvoj měst a obcí	Integrované projekty rozvojových center	N	N
		Revitalizace částí měst a obcí	A	A
		Rozvoj infrastruktury základního, středního a vyššího odborného vzdělávání	A	N
		Rozvoj infrastruktury pro sociální integraci	A	A
		Rozvoj zdravotnické péče	A	N
	Rozvoj cestovního ruchu	Rozvoj infrastruktury cestovního ruchu	N	A
		Revitalizace památek a využití kulturního dědictví v rozvoji cestovního ruchu	N	A
		Rozvoj služeb cestovního ruchu	N	A
Střední Čechy	Doprava	Regionální dopravní infrastruktura	N	A
	Cestovní ruch	Podnikatelská struktura a služby cestovního ruchu	N	A
		Veřejná infrastruktura a služby cestovního ruchu	N	A
		Propagace a řízení turistických destinací	N	A
	Integrovaný rozvoj území	Rozvoj regionálních center	N	N
		Rozvoj měst	A	N
		Rozvoj venkova	A	A

Legenda:

SI – zmiňování sociální inkluze v příslušné části dokumentu

V – zmiňování venkova v příslušné části dokumentu

N – nevyskytuje se

A – vyskytuje se

Příloha č. 2 Struktura Integrovaného regionálního operačního programu pro období 2014-2020 se zřetelem k zaměření na sociálně inkluzivní aktivity, venkovský prostor a regionální disparity

Prioritní osa	Investiční podpora prioritní osy	Specifické cíle	SI	V, R
Konkurenceschopné, dostupné a bezpečné regiony	Zvyšování regionální mobility prostřednictvím připojení sekundárních a terciárních uzlů k infrastruktuře sítě TEN-T, včetně multimodálních uzlů	Zvýšení regionální mobility prostřednictvím modernizace a rozvoje sítí regionální silniční infrastruktury navazující na síť TEN-T	N	A
	Rozvoj a zlepšování dopravních systémů šetrných k životnímu prostředí, včetně systémů s nízkou hlučností, a nízkouhlíkových dopravních systémů, včetně vnitrozemské a námořní lodní dopravy, přístavů, multimodálních spojů a letištní infrastruktury s cílem podporovat udržitelnou regionální a místní mobilitu	Zvýšení podílu udržitelných forem dopravy	N	A
	Podpora investic zaměřených na řešení konkrétních rizik, zajištěním odolnosti vůči katastrofám a vývojem systémů krizového řízení	Zvýšení připravenosti k řešení a řízení rizik a katastrof	N	A
Zkvalitnění veřejných služeb a podmínek života pro obyvatele regionů	Investice do zdravotnické a sociální infrastruktury, které přispívají k celostátnímu, regionálnímu a místnímu rozvoji, snižováním nerovností, pokud jde o zdravotní stav, podporu sociálního začlenění díky lepšímu přístupu k sociálním, kulturním a rekreačním službám a přechodem od institucionálních ke komunitním službám	Zvýšení kvality a dostupnosti služeb vedoucí k sociální inkluzi	A	A
		Rozvoj infrastruktury pro poskytování zdravotních služeb a péče o zdraví	A	A
	Poskytování podpory sociálním podnikům	Vznik nových a rozvoj existujících podnikatelských aktivit v oblasti sociálního podnikání	A	A
	Investice do vzdělávání, odborného vzdělávání a odborné přípravy pro získání dovedností a do celoživotního učení rozvíjením infrastruktury pro vzdělávání a odbornou přípravu	Zvýšení kvality a dostupnosti infrastruktury pro vzdělávání a celoživotní učení	A	A
	Podpora energetické účinnosti, inteligentních	Snížení energetické	N	A

	systemů hospodaření s energií a využívání energie z obnovitelných zdrojů ve veřejných infrastrukturách, mimo jiné ve veřejných budovách, a v oblasti bydlení	náročnosti v sektoru bydlení		
Dobrá správa území a zefektivnění veřejných institucí	Zachování, ochrana a propagace a rozvoj přírodního a kulturního dědictví	Zefektivnění prezentace, posílení ochrany a rozvoje kulturního dědictví	N	A
	Posilování aplikací v oblasti IKT určených pro elektronickou veřejnou správu, elektronické učení, začlenění do informační společnosti, elektronickou kulturu a elektronické zdravotnictví	Zvyšování efektivity a transparentnosti veřejné správy prostřednictvím rozvoje využití a kvality systémů IKT	N	A
	Zvyšování institucionální kapacity orgánů veřejné správy a zúčastněných subjektů a zlepšování účinnosti veřejné správy prostřednictvím opatření pro posilování institucionální kapacity a účinnosti veřejné správy a veřejných služeb souvisejících s prováděním EFRR, jež přispívají k realizaci opatření podporovaných z ESF v oblasti institucionální kapacity a účinnosti veřejné správy	Podpora pořizování a uplatňování dokumentů územního rozvoje	N	A
Komunitně vedený místní rozvoj	Provádění investic v rámci komunitně vedených strategií místního rozvoje	Posílení komunitně vedeného místního rozvoje za účelem zvýšení kvality života ve venkovských oblastech a aktivizace místního potenciálu	A	A
		Posílení kapacit komunitně vedeného místního rozvoje za účelem zlepšení řídicích a administrativních schopností MAS	A	A

Legenda:

SI – zmiňování sociální inkluze respektovaná v příslušné části dokumentu

V, R – zmiňování venkova, regionů v příslušné části dokumentu

N – nevyskytuje se

A – vyskytuje se

Příloha č. 3 Struktura Tematických operačních programů 2007-2013 se zřetelem k zaměření na sociálně inkluzivní aktivity, venkovský prostor a regionální disparity

Operační program	Prioritní osa	Oblast podpory	SI	V,R
Doprava	Modernizace železniční sítě TEN-T		N	N
	Výstavba a modernizace dálniční a silniční sítě TEN-T		N	N
	Výstavba a modernizace dálniční sítě mimo sítě TEN-T		N	N
	Modernizace silnic I. třídy mimo TEN-T		N	N
Životní prostředí	Zlepšování vodohospodářské infrastruktury a snižování rizika povodní		N	N
	Zlepšování kvality ovzduší a snižování emisí		N	N
	Udržitelné využívání zdrojů energie		N	N
	Zkvalitnění nakládání s odpady a odstraňování starých ekologických zátěží		N	N
	Omezování průmyslového znečištění a snižování environmentálních rizik		N	N
	Zlepšování stavu přírody a krajiny		N	N
	Rozvoj infrastruktury pro environmentální vzdělávání, poradenství a osvětu		N	N
Podnikání a inovace	Vznik firem		N	N
	Rozvoj firem		N	N
	Efektivní energie		N	N
	Inovace		N	N
	Prostředí pro podnikání a inovace		N	N
	Služby pro rozvoj podnikání		N	N
Výzkum a vývoj pro inovace	Evropská centra excelence		N	N
	Regionální VaV centra		N	N
	Komerencializace a popularizace VaV		N	N
	Infrastruktura pro výuku na vysokých školách spojenou s výzkumem		N	N
Lidské zdroje a zaměstnanost	Adaptabilita	Zvýšení adaptability zaměstnanců a konkurenceschopnosti podniků	N	N
		Zvýšení adaptability zaměstnanců restrukturalizovaných podniků	A	A
	Aktivní politiky trhu práce	Posílení aktivních politik zaměstnanosti	A	A

		Modernizace institucí a zavedení systému kvality služeb zaměstnanosti a jejich rozvoj	N	A
	Sociální integrace a rovné příležitosti	Podpora sociální integrace a sociálních služeb	A	A
		Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit	A	A
		Integrace sociálně vyloučených skupin na trhu práce	A	A
		Rovné příležitosti žen a mužů na trhu práce a sladění pracovního a rodinného života	A	A
	Veřejná správa a veřejné služby	Posilování institucionální kapacity a efektivity veřejné správy	A	A
	Mezinárodní spolupráce	Mezinárodní spolupráce	N	N
Vzdělávání pro konkurenceschopnost	Počáteční vzdělávání	Zvyšování kvality ve vzdělávání	A	N
		Rovné příležitosti dětí a žáků včetně dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami	A	N
		Další vzdělávání pracovníků škol a školských zařízení	A	N
		Zlepšení podmínek pro vzdělávání na základních školách	A	N
		Zlepšení podmínek pro vzdělávání na středních školách	A	N
	Terciální vzdělávání, výzkum a vývoj	Vyšší odborné vzdělávání	A	A
		Vysokoškolské vzdělávání	A	A
		Lidské zdroje ve výzkumu a vývoji	N	N

		Partnerství a sítě	N	N
	Další vzdělávání	Individuální další vzdělávání	N	N
		Podpora nabídky dalšího vzdělávání	N	N
	Systémový rámec celoživotního učení	Systémový rámec celoživotního učení	A	N
Integrovaný operační program	Modernizace veřejné správy	Rozvoj informační společnosti ve veřejné správě	N	A
	Zavádění ICT v územní veřejné správě	Zavádění ICT v územní veřejné správě	N	A
	Zvýšení kvality a dostupnosti veřejných služeb	Služby v oblasti sociální integrace	A	A
		Služby v oblasti veřejného zdraví	A	A
		Služby v oblasti zaměstnanosti	A	A
		Služby v oblasti bezpečnosti, prevence a řešení rizik	N	A
Národní podpora cestovního ruchu	Národní podpora cestovního ruchu	N	A	

Legenda:

SI – zmiňování sociální inkluze respektovaná v příslušné části dokumentu

V, R – zmiňování venkova, regionů v příslušné části dokumentu

N – nevyskytuje se

A – vyskytuje se

Příloha č. 4 Struktura Tematických operačních programů 2014-2020 se zřetelem k zaměření na sociálně inkluzivní aktivity, venkovský prostor a regionální disparity

Operační program	Prioritní osa	Specifické cíle	SI	V,R
Doprava	Infrastruktura pro železniční a další udržitelnou dopravu		N	N
	Silniční infrastruktura na síti TEN-T a veřejná infrastruktura pro čistou mobilitu		N	A
	Silniční infrastruktura mimo síť TEN-T		N	A
Životní prostředí	Zlepšování kvality vody a snižování rizika povodní		N	A
	Zlepšování kvality ovzduší v lidských sídlech		N	A
	Odpady a materiálové toky, ekologické zátěže a rizika		N	A
	Ochrana a péče o přírodu a krajinu		N	A
	Energetické úspory		A	A
Rybářství	Zvýšit konkurenceschopnost tradiční akvakultury včetně investic do zachování udržitelné produkce tržních ryb.		N	N
	Investovat do recirkulačních zařízení a tím zvýšit produkci.		N	N
	Zvýšit podíl zpracovaných ryb, propagovat akvakulturu a podpořit konzumaci ryb.		N	N
	Podporovat transfer vědeckých poznatků do podniků akvakultury (produktové a procesní inovace).		N	N
	Podporovat formy hospodaření přispívající k zachování či zlepšování stavu životního prostředí a biologické rozmanitosti.		N	N
Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost	Rozvoj vývoje a výzkumu pro inovace		N	N
	Rozvoj podnikání a konkurenceschopnosti malých a		N	A

	středních podniků			
	Účinné nakládání energií, rozvoj energetické infrastruktury a obnovitelných zdrojů energie, podpora zavádění nových technologií v oblasti nakládání energií a druhotných surovin		N	A
	Rozvoj vysokorychlostních přístupových sítí k internetu a informačních a komunikačních technologií		A	A
Výzkum, vývoj a vzdělávání	Posilování kapacit pro kvalitní výzkum	Zvýšení mezinárodní kvality výzkumu a jeho výsledk	N	N
		Budování kapacit a posílení dlouhodobé spolupráce výzkumných organizací s aplikační sférou	N	N
		Zkvalitnění infrastruktury pro výzkumné vzdělávací účely	N	N
		Zlepšení strategického řízení výzkumu na národní úrovni	N	N
		Zlepšení podmínek pro výuku spojenou s výzkumem a pro rozvoj lidských zdrojů v oblasti výzkumu a vývoje	N	N
	Rozvoj vysokých škol a lidských zdrojů pro výzkum a vývoj	Zvýšení kvality vzdělávání na vysokých školách a jeho relevance pro potřeby trhu práce	A	N
		Zvýšení účasti studentů se specifickými potřebami, ze socio-ekonomicky znevýhodněných skupin a z etnických minorit na vysokoškolském vzdělávání, a snížení studijní neúspěšnosti studentů	A	N
		Zkvalitnění podmínek pro celoživotní vzdělávání na vysokých školách	N	N
		Nastavení a rozvoj systému hodnocení a zabezpečení kvality a strategického	N	N

		řízení vysokých škol		
		Zlepšení podmínek pro výuku spojenou s výzkumem a pro rozvoj lidských zdrojů v oblasti výzkumu a vývoje	N	N
	Rovný přístup ke kvalitnímu předškolnímu, primárnímu a sekundárnímu vzdělávání	Zvýšení kvality předškolního vzdělávání v etnicky usnadněném prostředí na ZŠ	A	N
		Zlepšení kvality vzdělávání a výsledků žáků v klíčových kompetencích	A	N
		Rozvoj systému strategického řízení a hodnocení kvality ve vzdělávání	N	N
		Zkvalitnění přípravy budoucích a začínajících pedagogických pracovníků	N	N
		Zvýšení kvality vzdělávání a odborné přípravy v etnicky posílení jejich relevance pro trh práce	A	N
Zaměstnanost	Podpora zaměstnanosti a adaptability pracovní síly	Zvýšit zaměstnanost podpořených osob, zejména starších, nízkokvalifikovaných a znevýhodněných	A	A
		Zvýšit zaměstnanost podpořených mladých osob prostřednictvím programu Záruky pro mládež	A	A
		Snížit rozdíly v postavení žen a mužů na trhu práce	A	N
		Zvýšit odbornou úroveň znalostí, dovedností a kompetencí pracovníků a soulad kvalifikační úrovně pracovní síly s požadavky trhu práce	A	N
		Zvýšit adaptabilitu starších pracovníků	A	N
		Zvýšit kapacitu, komplexnost a kvalitu služeb poskytovaných institucemi ve veřejných službách zaměstnanosti	A	N
		Zvýšit kvalitu systému dalšího vzdělávání	A	N

		Zvýšit zaměstnanost podpořených mladých lidí, kteří nejsou v zaměstnání, ve vzdělávání nebo v profesní přípravě v regionu NUTS II Severozápad	A	A
	Sociální začleňování a boj s chudobou	Zvýšit uplatnitelnost osob ohrožených sociálním vyloučením nebo sociálně vyloučených ve společnosti a na trhu práce	A	N
		Rozvoj sektoru sociální ekonomiky	A	N
		Zvýšit kvalitu a udržitelnost systému sociálních služeb, služeb pro rodiny a děti a dalších navazujících služeb podporujících sociální začleňování	A	N
		Zvýšit dostupnost a efektivitu zdravotních služeb a umožnit poskytnout psychiatrické péči do komunity	A	A
	Sociální inovace a mezinárodní spolupráce	Zvýšit kvalitu a kvantitu využívání sociálních inovací a mezinárodní spolupráce v tematických oblastech OPZ	N	N
	Efektivní veřejná správa	Optimalizovat procesy a postupy ve veřejné správě zejména prostřednictvím posílení strategického řízení organizací, zvýšení kvality jejich fungování a snížení administrativní zátěže	N	N
		Profesionalizovat veřejnou správu zejména prostřednictvím zvyšování znalostí a dovedností jejich pracovníků, rozvoje politik a strategií v oblasti lidských zdrojů a implementace služebního zákona	N	N

Legenda:

SI – zmiňování sociální inkluze respektovaná v příslušné části dokumentu

V, R – zmiňování venkova, regionů v příslušné části dokumentu
N – nevyskytuje se; A – vyskytuje se

Příloha č. 5 Struktura Programu rozvoje venkova 2007-2013 se zřetelem k zaměření na sociálně inkluzivní aktivity, venkovský prostor a regionální disparity

Osa	Priorita	Opatření	SI	V,R
Zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví	Opatření zaměřená na restrukturalizaci a rozvoj fyzického kapitálu a podporu inovací	Modernizace zemědělských podniků	N	A
		Investice do lesů	N	A
		Přidávání hodnoty zemědělským a potravinářským produktům	N	A
		Pozemkové úpravy	N	A
		Seskupení producentů	N	A
	Přechodná opatření	Další odborné vzdělávání a informační činnost	A	A
	Opatření zaměřená na podporu vědomostí a zdokonalování lidského potenciálu	Zahájení činnosti mladých zemědělců	N	A
		Předčasné ukončení zemědělské činnosti	N	A
		Využívání poradenských služeb	N	A
	Zlepšování životního prostředí a krajiny	Biologická rozmanitost, zachování a rozvoj zemědělských a lesnických systémů s vysokou přírodní hodnotou a tradičních zemědělských krajín	Platby za přírodní znevýhodnění poskytované v horských oblastech a platby poskytované v jiných znevýhodněných oblastech	N
Platby v rámci Natury 2000 na zemědělské půdě a Rámcové směrnice pro vodní politiku 2000/60/ES - Platby v rámci Natury 2000 na zemědělské půdě			N	A
Agroenvironmentální opatření - Postupy šetrné k životnímu prostředí (vč. ekologického zemědělství)			N	A

		a integrované produkce)		
		Agroenvironmentální opatření - Ošetřování travních porostů	N	A
		Platby v rámci Natury 2000 v lesích	N	A
		Lesnicko-environmentální platby	N	N
	Ochrana vody a půdy	Agroenvironmentální opatření - Péče o krajinu	N	N
		Platby v rámci Natury 2000 na zemědělské půdě a Rámcové směrnice pro vodní politiku	N	N
	Zmírňování klimatických změn	Zalesňování zemědělské půdy	N	N
		Obnova lesního potenciálu po kalamitách a podpora společenských funkcí lesů	N	N
Kvalita života ve venkovských oblastech a diverzifikace hospodářství venkova	Tvorba pracovních příležitostí a podpora využívání OZE	Diverzifikace činností nezemědělské povahy	A	N
		Podpora zakládání podniků a jejich rozvoje	A	N
		Podpora cestovního ruchu	N	A
	Podmínky růstu a kvalita života na venkově	Obnova a rozvoj vesnic, občanské vybavení a služby	A	A
		Ochrana a rozvoj kulturního dědictví venkova	N	A
	Vzdělávání	Vzdělávání a informace	A	A
LEADER			A	A

Legenda:

SI – zmiňování sociální inkluze respektovaná v příslušné části dokumentu

V, R – zmiňování venkova, regionů v příslušné části dokumentu

N – nevyskytuje se

A – vyskytuje se

Příloha č. 6 Struktura Programu rozvoje venkova 2014-2020 se zřetelem k zaměření na sociálně inkluzivní aktivity, venkovský prostor a regionální disparity

Priorita	Opatření	SI	V,R
Podpora předávání znalostí a inovací v zemědělství, lesnictví a ve venkovských oblastech	Podpora inovací, spolupráce a rozvoje znalostní základny ve venkovských oblastech	N	A
	Posílení vazeb mezi zemědělstvím, produkcí potravin a lesnictvím a výzkumem a inovacemi, mimo jiné za účelem zlepšeného řízení v oblasti životního prostředí a environmentálního profilu	N	A
	Podpora celoživotního vzdělávání a odborné přípravy v odvětvích zemědělství a lesnictví	N	A
Zvýšení životaschopnosti zemědělských podniků a konkurenceschopnosti všech druhů zemědělské činnosti ve všech regionech a podpora inovativních zemědělských technologií a udržitelného obhospodařování lesů	Zlepšení hospodářské výkonnosti všech zemědělských podniků a usnadnění jejich restrukturalizace a modernizace, zejména za účelem zvýšení míry účasti na trhu a orientace na trh, jakož i diverzifikace zemědělských činností	A	A
	Zlepšení ekonomické výkonnosti lesního hospodářství	N	A
Podpora organizace potravinového řetězce, včetně zpracovávání zemědělských produktů a jejich uvádění na trh, dobrých životních podmínek zvířat a řízení rizik v zemědělství	Zlepšení konkurenceschopnosti prvovýrobců jejich lepším začleněním do zemědělsko-potravinářského řetězce prostřednictvím programů jakosti, přidáváním hodnoty zemědělských produktů, a podporou místních trhů a krátkých dodavatelských řetězců, seskupení producentů a mezioborových organizací	N	A
	Podpora předcházení a řízení rizik v zemědělských podnicích	A	A
Obnova, zachování a zlepšení ekosystémů souvisejících se zemědělstvím a lesnictvím	Obnova, zachování a zvýšení biologické rozmanitosti (včetně oblastí sítě Natura 2000, v oblastech s přírodními či jinými zvláštními omezeními), zemědělství vysoké přírodní hodnoty a stavu evropské krajiny	N	A
	Lepší hospodaření s vodou, včetně nakládání s hnojivy a pesticidy	N	A
	Předcházení erozi půdy a lepší hospodaření s půdou		
Podpora účinného využívání zdrojů	Efektivnější využívání vody v zemědělství	N	A

a podpora přechodu na nízkouhlíkovou ekonomiku v odvětvích zemědělství, potravinářství a lesnictví, která je odolná vůči klimatu	Efektivnější využívání energie v zemědělství a při zpracování potravin	N	A
	Usnadnění dodávek a využívání energie z obnovitelných zdrojů, vedlejších produktů, odpadu, reziduí a jiných nepotravinářských surovin pro účely biologického hospodářství	N	A
	Snižování emisí skleníkových plynů a amoniaku ze zemědělství	N	A
	Podpora ukládání a pohlcování uhlíku v zemědělství a lesnictví	N	A
Podpora sociálního začleňování, snižování chudoby a hospodářského rozvoje ve venkovských oblastech	Usnadnění diverzifikace, vytváření a rozvoje malých podniků, jakož i pracovních míst	A	A
	Posílení místního rozvoje ve venkovských oblastech	A	A
	Zlepšení dostupnosti, využívání a kvality informačních a komunikačních technologií (IKT) ve venkovských oblastech	N	A

Legenda:

SI – zmiňování sociální inkluze respektovaná v příslušné části dokumentu

V, R – zmiňování venkova, regionů v příslušné části dokumentu

N – nevyskytuje se

A – vyskytuje se

Příloha č. 7 Mezikrajové srovnání potenciálu k výkonu sociálně inkluzivních aktivit v ČR

kraj	ukazatel																	součet
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Vysočina	-1	+2	+1	+1	-1	-1	+1	+1	+2	+1	-1	+2	+1	+1	+2	+2	0	+13
Jihočeský	+1	-1	+1	+1	0	0	+1	+1	0	+1	-2	+1	+1	+1	+2	+1	+1	+10
Středočeský	+2	+1	-1	-1	+2	+2	+2	+2	-2	-1	-2	-1	+2	-1	-2	-2	+1	+5
Pardubický	+2	-1	+2	+2	-2	0	-1	-1	+1	0	+1	0	0	0	0	-1	+2	+4
Olomoucký	+1	+2	0	+2	+1	0	-2	+2	-2	+2	-2	+2	-2	+2	-2	-1	-1	+2
Královéhradecký	+1	+2	+1	+2	-1	-1	-1	-1	-1	-1	+1	-1	0	-1	+1	0	0	0
Ústecký	+1	-1	-2	-2	-1	+1	+1	+2	-1	+1	+1	+2	-1	+1	-2	-2	-1	-3
Karlovarský	-2	-1	-2	-2	-1	0	-2	-1	+2	+2	+2	+2	-2	+2	-1	+2	-2	-4
Liberecký	-1	+1	-1	0	0	-1	-1	-1	-2	0	+1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-11
Plzeňský	-1	0	-1	-2	-1	-2	+1	-1	-2	-1	0	-2	+2	0	-2	-2	0	-14
Jihomoravský	+1	0	-2	-2	-1	-1	0	0	-2	-2	-1	-2	+1	0	-2	-2	+1	-14
Zlínský	-1	-1	0	-1	+2	+2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-1	-2	-2	-1	-19
Moravskoslezský	0	-1	-2	-2	-2	-1	-1	-1	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-1	+2	-23

Příloha č. 8 Přehled objektů a účastníků výzkumu

KRAJ VYSOČINA

Obec Pohled – obec ležící 5 km od města Havlíčkův Brod, čítá asi 800 obyvatel. V obci je k dispozici obchod se smíšeným zbožím, mateřská škola. Obec byla dlouhodobě zadlužená kvůli stavbě základní školy (nikdy nebyla dokončena) a byla nucena prodat zámek s parkem soukromníkovi, aby ji nepostihl bankrot. Potenciálem rozvoje obce je lom na kámen, který během několika let ukončí svou činnost a měla by proběhnout rekultivace, aby lom obec využívala k rekreačním účelům.

Rozhovor probíhal se starostou obce. Je vysokoškolsky vzdělaný, asi ve věku 40 let. Starostou se stal v souvislosti s nutností řešit hrozbu bankrotu obce. Je rázný, zkušený v oblasti obchodu a aktivní v rozvoji obce.

Obec Lípa -- obec ležící 5 km od města Havlíčkův Brod, čítá asi 1100 obyvatel. Obec provozuje mateřskou školu a základní školu, nabízí obchod. Její umístění je vhodné z hlediska dopravní dostupnosti okolních měst. Zásadní problém či potenci k rozvoji obec nemá. Pokud se obec stavebně rozšiřuje, tak výstavbou domů pro mladou generaci z lokality.

Rozhovor probíhal se zastupitelkou, která zároveň reprezentuje neziskový sektor a působí v MAS. Ona i starosta původně pracovali v zemědělství a již několik volebních období působí v místní politice.

Obec Nížkov -- obec ležící 12 km od města Žďár nad Sázavou, čítá asi 900 obyvatel. Obec provozuje mateřskou školu a základní školu, nabízí obchod a je zde aktivní farnost. Obec je stranou hlavních dopravních spojení. Rozvoj orientován výrazně dovnitř komunity.

Rozhovor probíhal s bývalým starostou obce (ve funkci od 90. let, již v důchodovém věku) a současným starostou (ve funkci první volební období, asi 40 let). Vztahy mezi předchozím a současným starostou jsou harmonické, k předání zkušeností z úřadu dochází dlouhodobě, oba muži vyznávají stejné hodnoty a sympatizují se stejnou politickou stranou.

Obec Stříbrné Hory – obec 3 km od města Přibyslav. Historicky byla obec významnou hornickou lokalitou, v současné době se zde nachází pozůstatky štol, avšak nejsou využívány v cestovním ruchu. V obci je mateřská škola, prodejna, v obou případech ohrožené na existenci.

Rozhovor probíhal se starostkou, kterou se stala při posledních volbách. Je ve věku mezi 40-50 lety, byla poštovní doručovatelkou, v současnosti účetní. V pozici střídala starostku, která byla na v pozici několik volebních období. Šlo o výměnu nekonfliktní a očekávanou vzhledem k věku přechází starostky. Obec stojí před velkou investicí – budování kanalizace. Strategie obce je podporovat jen takový rozvoj, na který jistě finančně dosáhnou.

KRAJ PLZEŇSKÝ

Obec Kasejovice – historicky město s 1300 obyvateli. V minulosti byla výhodou poloha na spojnici Plzeň – Písek. V obci žila židovská komunita, jejíž čtvrť se synagogou je stále dochovaná. Obec má základní občanskou vybavenost, včetně ordinace lékaře a zubaře.

Rozhovor probíhal se starostkou obce (asi 55 let), která byla v zastupitelstvu od 90.let a již druhé volební období je ve funkci starostky. Je rázná a snaží se výrazně využívat možností získat finanční prostředky pro obec prostřednictvím dotačních titulů a vytvářet si síť užitečných vazeb.

Obec Postřekov – obec s 1200 obyvateli, 10km od Domažlic. Výhodou obce je její poloha vůči hranici, což přináší nabídku práce v zahraničí. Obec má základní občanskou vybavenost. Potenciál obce tkví v tradici místního folkloru, která je doposud udržovaná.

Rozhovor probíhal se starostou obce a bývalou místostarostkou. Mezi současným a bývalým starostou (zastupitelstvem) bylo jisté napětí, které vyplývalo z rozličných představ o vedení a rozhodování o věcech veřejných. Současný starosta (asi 30 let) pracoval v oblasti informačních technologií, do státní správy se snaží zavádět některé principy a postupy, které si osvojil v privátní sféře. Chce podporovat takové projekty, které mohou krátkodobě uvést obec do dluhů, ale z hlediska dlouhodobého budou výhodné pro rozvoj obce.

Obec Nový Kramolín – obec, v níž žije 200 obyvatel, je situovaná 10 km od Domažlic. V obci je kaplička, hospoda (slouží jen místním, na turisty zaměřená není). Výhodou obce je její poloha vůči hranici, což přináší nabídku práce v zahraničí.

Rozhovor probíhal se starostou obce, asi 60 letý. Jeho pozice v obci je nestabilní, neboť v obci je napětí mezi dvěma skupinami, u nichž se předpokládá ambice a střídání v zastupitelstvu.

Obec Chodov – obec s asi 800 obyvateli zástavbou propojená s obcí Trhanov. Obě obce jsou samostatné, ale v nabídce svých služeb se doplňují a spolupracují. V obci (příp. v sousední obci) je dostupná potřebná vybavenost (škola, školka, obchod, hospoda). Za potenci pro rozvoj obce může být považováno využití kulturního dědictví a krajiny pro cestovní ruch.

Rozhovor probíhal se starostou, který se v místní politice pohybuje téměř 30 let. Jeho pozice starosty se zdá být stabilní.

ÚSTECKÝ KRAJ

Obec Třebenice – obec čítající 1400 obyvatel, 7km od Lovosic. Obec je situována v turisticky vyhledávané oblasti. Je známá zejména díky nalezišti českého granátu. Silný potenciál rozvoje je v oblasti cestovního ruchu. V obci jsou dostupné potřebné služby základního školství, zdravotnictví, obchodů, hostinců a dalších gastronomických zařízení (vinotéka, čokolaterie).

Rozhovor probíhal s místostarostkou a místní podnikatelkou a reprezentantkou neziskového sektoru. Místostarostce je asi 50 let, je bývalou studentkou ČZU obor Veřejná správa a regionální rozvoj. V obci dobře funguje spolupráce v zastupitelstvu, zejména mezi starostkou a místostarostkou, ale i mezi opozicí a vedením, kdy se původní předvolební napětí přetavilo v konstruktivní spolupráci.

Podnikatelka je 30 letá matka dvou malých dětí se snahou využít zdroje turistického ruchu a nabízet takové služby, které mohou být v oblasti výdělečné a tím si vytvořit zázemí pro neziskovou činnost.

Obec Sulejovice -- obec s 680 obyvateli, situovaná asi 2km od Lovosic. Obec je na jedné straně obklopena chráněnou krajinnou oblastí a na druhé straně cementárnou s jejími negativními vlivy na obec. Oba vlivy negativně dopadají na stavební rozvoj obce, který je žádaný. Obec nemá ambice rozvoje cestovního ruchu. Obec má základní občanskou vybavenost.

Rozhovor probíhal s místostarostou obce, který je ve funkci více než 5 let. Vztah mezi starostou a místostarostou je racionálně funkční – starosta má pozici reprezentativní a místostarosta výkonnou. Místostarosta pracoval v ovocnářství, které bylo v kraji dříve rozšířené a prosperující.

Obec Malé Žernoseky – obec s přibližně 700 obyvateli, 20 km od krajského města Ústí nad Labem. Obec je u hlavní železniční tratě Praha – Drážďany. Obec má možnosti rozvoje v oblasti turistického ruchu ve vztahu ke krajině a zemědělství. Je zde přívoz přes Labe, vinařská oblast.

Rozhovor probíhal se starostou obce, asi 40 let, inženýr. Jde o racionálně uvažujícího starostu, který si je vědom svých schopností, ale i toho, že je „politicky ohrožen“ kritikou oponentů bez ohledu na to, zda je či není oprávněná a bez ohledu na důsledky změny.

Obec Vražkov – obec se 420 obyvateli, 6km od Roudnice nad Labem. Obec není sice dobře napojená na veřejnou dopravu, avšak blízkost dálnice zlepšuje dostupnost do Prahy na cca 40 minut. Stavební rozvoj obce je brzděný stavební uzávěrou kvůli plánu vysokorychlostní trati. Obec nabízí místním služby mateřské školky, obchod.

Rozhovor probíhal se starostkou obce (cca 40let) a místním zemědělcem (cca 35 let) aktivním v zastupitelstvu a věcech veřejných. Starostka není místní, avšak její aktivita, angažovanost a zkušenosti z regionální politiky ji v její pozici utvrzují. Místní zemědělec je racionální po stránce obchodně pracovní a citlivě angažovaný v místní politice. Se starostkou jsou sehraní.

STŘEDOČESKÝ KRAJ

Obec Nučice – 2000 obyvatel, situovaná 25km od hlavního města a 3 km od Rudné. V obci se rychle rozšiřuje zástavba. Nabídka bydlení a služeb v cestovním ruchu jsou považovány za klíčový zdroj rozvoje. Starousedlíci a novousedlíci se výrazněji nesblížili, ale jeví se, že nedochází ani k výrazným konfliktům.

Rozhovor probíhal se starostou obce, asi 55 let, elektroinženýr. Podnikal od 90. let, na začátku politické kariéry předal firmu synovi a věnuje se jen politice. V obci žije teprve 7 let a po rozkolu v zastupitelstvu byl pověřen vedením obce, v současnosti je starostou první volební období. Deklaruje snahu stmelit obec.

Obec Jinočany -- 1300 obyvatel, 20km od hlavního města. Obec sice ztratila v historii zdroj rozvoje (naleziště rudy), avšak stala se atraktivní lokalitou k bydlení a podnikání v blízkosti Prahy. Obec se zaměřuje v rozvoji na dobré propojení s hlavním městem, vytvoření vhodných podmínek k životní nabídce potřebných služeb zejména pro rodiny s malými dětmi, a pro ty, kteří nejsou „napojeni“ na Prahu (např. místní senioři).

Rozhovor probíhal se starostkou obce, asi 45-50 let, původně účetní. Je rodačkou. Ve funkci starostky je třetím volebním období. Předtím byla zastupitelkou, avšak mezi místními politiky byly zřejmé genderové předsudky. I přesto se v místní politice prosadila. Jejím zaměřením je rozvíjet obec v oblasti základního školství.

Obec Věšín – 660 obyvatel, 3km od Rožmitálu pod Třemšínem. V obci se nachází základní služby obchodu, mateřská a základní škola. Výhodou obce je relativně dobrá dostupnost Prahy k dojížděcí za prací a zároveň je obec situovaná na pokraji rozsáhlé chráněné krajinné oblasti. Obec se stále více stává „noclehárnou“.

Rozhovor probíhal se starostou obce, asi 50 let, stavební inženýr. Starostou je v třetím volebním období. V místní politice je několik uskupení, avšak není mezi nimi napětí, spíše spolupráce.

Obec Dolní Beřkovice – 1200 obyvatel, 8km od Mělníka. Dobré autobusové i vlakové spojení nejen do Prahy. V obci jsou dostupné základní služby v oblasti zdravotnictví (včetně lékárny), školství a pohostinství. Ve středu obce je pozdně renesanční zámek s kaplí a parkem, zámek není obyvatelný. Park je upravován a využíván veřejností. Obec je napojena na cyklostezku Praha – Drážďany.

Rozhovor probíhal se starostou obce a reprezentantem neziskového sektoru dlouhodobě působícího v obci. Starosta asi 40 let, podnikatel je ve funkci v prvním volebním období, a to po dlouhotrvajícím působení jednoho politického uskupení. Je si vědom uzavřenosti lidí, již nahrává orientace pracovního života do Prahy a je k veřejné neaktivitě v rámci obce „tolerantní“. Žena v domácnosti, 70 let, reprezentuje neziskový sektor, je rodačkou, není členkou zastupitelstva, ale je významně činná v sociální a kulturní oblasti v lokalitě a regionu.

Okruh otázek dle modelu AAA:

- a. **Agenda** – identifikace politické agendy, tedy zhodnocení souboru problémů vnímaných aktéry, kteří zasahují do průběhu i produktu veřejné politiky.
- b. **Aréna** – V jaké kondici jsou jednotlivé arény (politické, veřejného mínění, byrokratická aréna, aréna nátlakových skupin)?
 - Jaká je míra sociální koheze? Co ji ovlivňuje?
 - Jaký je stav občanské aktivity a společnosti?
 - Jaká je úroveň diversity ve společnosti?
 - Jak funguje sociální systém?
- c. **Akteři** – Jakou roli hrají klíčoví aktéři (jednotlivci, místní instituce, výrobní a ekonomické jednotky), v etnické charakteristice jejich vzájemných vztahů (spolupráce, konkurence)?
 - Jakou úroveň a úlohu mají místní elity?

Okruh otázek dle oblastí sociálního kapitálu:

Jak hodnotíte následující oblasti sociálního kapitálu na úrovni obce (komunity)? Zhodnotit souhrnně na škále 1-5 (1=nejlepší až 5=nejhorší) a popojít vysvětlující komentář.

- I. Sociální síť a sociální podpora (odlišující síť rodinné a přátelské),
- II. Společenská participace (síť vznikající v rámci sdružování),
- III. Reciprocita a diversity (sdílené normy a hodnoty),
- IV. Občanská angažovanost (spolupráce),
- V. Sounáležitost s lokalitou (sdílené normy a hodnoty).

Příloha č. 10 Přehled oblastí dotazování s přiřazenými otázkami z dotazníku:

Oblasti dotazování	otázky
Identifikační a kontextuální otázky	1; 2; 3; 20; 28
1. Sociální síť a sociální podpora (odlišující síť rodinné a přátelské),	5a;5b; 7a; 7b
2. společenská participace (síť vznikající v rámci sdružování),	4; 5c; 5d; 6; 7c; 7d; 8; 9; 10
3. reciprocita a důvěra (sdílené normy a hodnoty),	11; 12; 14; 18
4. občanská angažovanost (spolupráce),	13; 15; 16; 17; 19; 21
5. sounáležitost s lokalitou (sdílené normy a hodnoty).	22; 23; 24; 25; 26; 27

Vysvětlivky:

5a	=	rodina, příbuzní
5b	=	blízcí přátelé
5c	=	sousedé
5d	=	známí (z práce, ze spolky apod.)
7a	=	příbuzní
7b	=	přátelé, známí
7c	=	spolupracovníci
7d	=	sousedé (v místních bydlištích)

Příloha č. 11 Dotazník

1. Jste:

a. Muž

b. Žena

2. Uveďte, prosím, v kterém se letos dožíváte:

3. Uveďte Vaše nejvyšší dosažené vzdělání:

- a. Základní
- b. Střední (včetně odborné)
- c. Vyšší odborné
- d. Vysokoškolské, bakalářské
- e. Vysokoškolské, magisterské

4. Jste členem i funkcionářem některého z následujících spolků, strany i jiné organizace?

V každém řádku zaškrtněte křížkem svou aktivitu v příslušných organizacích:

	Jen registrovaný člen	Aktivní člen	Funkcionář	Nejsem členem
Sboru dobrovolných hasičů				
Mysliveckého sdružení, rybářského				
Spolku chovatelů a ochránců přírody, přírodně ekologické				
Sportovního oddílu				
Školské organizace (např. sdružení rodičů)				
Charitativní organizace, občanského sdružení				
Církve i náboženské organizace				
Obecního zastupitelstva				
Jiné organizace, spolku, sdružení (doplňte).....				

5. Jak často se scházíte s následujícími lidmi?

V každém řádku zaškrtněte křížkem četnost setkávání:

	Každý den	Alespoň 1x týdně	Alespoň 1x za měsíc	Méně často
Rodina, příbuzní				
Blízcí přátelé				
Sousedé				
Známí (z práce, spolku apod.)				

6. Když si představíte své přátele nebo známé, s nimiž se často stýkáte (tj. alespoň 1x týdně), kde jich bydlí nejvíce?

- a. V blízkém sousedství
- b. V obci, ale ne v blízkém sousedství
- c. V jiné blízké obci (do 5 km)
- d. V jiné vzdálené obci (více než 5 km)
- e. Nemám přátele, ani známé, s nimiž bych se často stýkal/a

7. V závažných životních situacích se obracíme na své přátele, rodinné příslušníky a známé s prosbou o pomoc. Od kolika takových lidí očekáváte pomoc?

Doplňte u každého příbližný počet lidí:

Příbuzných:	asi od (doplňte)
Známých, přátel:	asi od (doplňte)
Spolupracovník :	asi od (doplňte)
Soused, místních:	asi od (doplňte)

8. Jak často se na Vás obrazejí jiní lidé s tím, abyste Vy jim pomohl/a řešit nějaký problém, obtížnou životní situaci nebo abyste uplatnil/a svůj vliv v jejich prospěch?

- a. Velmi často
- b. Docela často
- c. Občas
- d. Zřídka
- e. Nikdy

9. Lidé někdy bezplatně pomáhají (např. pomoc starým, nemocným nebo slabým osobám, práce s dětmi, organizování kulturních a sportovních akcí, péče o životní prostředí). Zúčastnil/a jste se v uplynulém roce takové i podobné dobrovolné činnosti?

- a. Ano
- b. Ne
- c. Nevzpomínám si

10. Pokud byste hledal/a práci, na koho byste se nejdříve obrátil/a o radu či potřebné informace?

Vyberte jednu z možností:

- a. Na rodinu
- b. Na přátele
- c. Na známé
- d. Na úřad práce, pracovní agenturu
- e. Na někoho jiného (doplňte) ...

11. Do jaké míry považujete za morálně přijatelné následující druhy lidského chování?

V každém řádku zhodnoťte výrok na škále 1 až 5:

Uvést nepravdivé údaje na žádost o sociální podporu	nepřijatelné	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Přijatelné kdykoliv
Vzít nebo dát úplatek	nepřijatelné	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Přijatelné kdykoliv
Jet na prázdný vlakem i autobusem	nepřijatelné	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Přijatelné kdykoliv
Krýt nevěru manželky i manžela přáteli	nepřijatelné	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Přijatelné kdykoliv
Dělat naschvály sousedům	nepřijatelné	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Přijatelné kdykoliv
Parkovat v místě vyhrazeném pro invalidy	nepřijatelné	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Přijatelné kdykoliv

12. Domníváte se, že v tšina lidí v místě, kde bydlíte, se k vám chová nepoctivě nebo se vás pokouší při každé příležitosti zneužít? Zhodnoťte výrok na škále 1 až 5:

V tšina se zachová poctivě	1 – 2 – 3 – 4 – 5	V tšina se pokouší Vás zneužít
----------------------------	-------------------	--------------------------------

13. Do jaké míry souhlasíte s následujícími výroky. V každém řádku zhodnoťte výrok na škále 1 až 5:

Je správné, když se lidé angažují i v zájmu jiných lidí, kteří žijí v jejich blízkosti	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Pokud bude třeba, půjdu protestovat za sociální požadavky svých spoluobčanů	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Jsem ochoten/a podepsat protestní petici v zájmu své obce i regionu a lidí zde žijících	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Pokud by bylo třeba, šel/šla bych stávkovat za požadavky moje a mých spolupracovníků	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Pokud je potřeba pomoci při organizaci kulturní, sportovní i charitativní akce v obci i okolí, zapojím se	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Jsem-li požádán/a, půjdu vždy do sbírky pro potřebné v našem regionu	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím

14. Zhodnoťte dle svých zkušeností, zda lidem ve vaší lokalitě lze důvěřovat i opatrnosti nikdy nezbývá. Zhodnoťte výrok na škále 1 až 5:

Je možné jim důvěřovat	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Opatrnosti nikdy nezbývá
------------------------	-------------------	--------------------------

15. Představte si, že by p íší týden byly volby do obecního zastupitelstva. Šel/šla byste volit?

- a. Ur it ano
- b. Spíše ano
- c. Možná ano, možná ne
- d. Spíše ne
- e. Ur it ne

16. Zú ast ujete se sch zí obecního zastupitelstva?

- a. Ano, vždy
- b. V tšinou ano
- c. Jen, pokud se projednává n co, co se mne týká
- d. V tšinou ne
- e. Ne, nikdy

17. U následujících aktivit uve te, zda jste se na nich v posledním roce podílel/a.

	Podílel/a jsem se v posledním roce
	Ano - ne
	1 - 0
Podepsal/a jsem petici	1 - 0
Dal/a jsem pen žitý dar	1 - 0
Dal/a jsem materiální dar	1 - 0
V noval/a jsem dobrovolnou práci	1 - 0
Jiné (dopl te jaké)	1 - 0
.....	

18. Mohl/a byste ohodnotit, jakou máte d v ru v následující instituce a lidi?

V každém ádku zaškrtn te k ížkem míru své d v ry:

	plná d v ra	áste ná d v ra	malá d v ra	žádná d v ra
Sousedé				
Lidé z naší obce				
Politici na národní úrovni (vláda, parlament, prezident)				
Zastupitelé kraje				
Zastupitelé obce				
Charitativní organizace				
Místní ú ady				
Círky a náboženské organizace				
Policie				
Média (noviny, internet)				
Místní podnikatelé				

19. U následujících výroků zvolte, co lépe vystihuje vztahy mezi místními lidmi v obci, kde žijete. V každém řádku zvolte výrok na škále 1 až 5.

Lidé si vzájemně pomáhají	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Každý se stará sám o sebe
Lidé se často navštěvují	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Lidé se vůbec nenavštěvují
Většina se setkává na místních veřejných akcích	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Jen málokdo se setkává na místních veřejných akcích
Lidé se zajímají o věci veřejné	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Lidé se o věci veřejné vůbec nezajímají

20. Představte si, že byste měli/neomezené finance a moc ovlivnit ve veřejném životě v místě, kde žijete. Vyberte maximálně tři, které byste podpořili/a:

- Sportovní organizaci (např. Sokol, sportovní oddíl)
- Kulturní spolek či organizaci (např. místní ochotnické divadlo, kino)
- Charitativní organizaci
- Sbor dobrovolných hasičů
- Spolek chovatelů a ochránců přírody (sdružení myslivců, rybářů, včelařů a dalších)
- Vzdělávací instituci
- Místní/ho podnikatele
- Místní/ho politiky/a
- Někoho jiného (doplňte).....

21. Zvolte, který z následujících výroků nejlépe vystihuje Vaše hodnocení veřejného života ve vaší obci. V každém řádku zvolte výrok na škále 1 až 5.

	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Situaci v obci mohu ovlivnit jen ve volbách do místního zastupitelstva	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Pokud nejsem v zastupitelstvu obce, nemohu toho moc prosadit	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Většina místních se stará jen o sebe, svou rodinu a svůj majetek.	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Většinu věcí a akcí si v obci zorganizujeme sami	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Zastupitele obce nezajímají lidé jako jsem já	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Lidé jako jsem já se cítí být vyřazení z toho, co se kolem děje			

22. Jak často navštívíte akce pořádané nějakou místní organizací? (např. kulturní a sportovní akce, zábavy, veřejná setkání)

- Velmi často
- často
- Občas
- Nikdy
- Nedovedu posoudit

23. Uvažoval/a jste někdy o tom, že se odsud odstěhujete?

- Ne, neuvažoval/a
- Ano, ale jen dříve
- Asi se odstěhuji
- Určitě se odstěhuji
- Ano, ale nemám k tomu podmínky

24. Jak důležité jsou následující okolnosti pro to, že zde žijete?

V každém řádku zhodnoťte důležitost na škále 1 až 5:

Narodil/a jsem se zde	důležité	1 – 2 – 3 – 4 – 5	nedůležité
Žijí/žili tu rodiče	důležité	1 – 2 – 3 – 4 – 5	nedůležité
Mám tu rodinu	důležité	1 – 2 – 3 – 4 – 5	nedůležité
Mám tu přátele	důležité	1 – 2 – 3 – 4 – 5	nedůležité
Jsou tu dobré podmínky pro život	důležité	1 – 2 – 3 – 4 – 5	nedůležité
Mám tu dobrou práci	důležité	1 – 2 – 3 – 4 – 5	nedůležité

25. Nakolik souhlasíte s následujícími výroky hodnotící situaci ve vaší obci a jejím okolí.

V každém řádku zhodnoťte výrok na škále 1 až 5:

Je zde zdravé životní prostředí	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Jsou zde dobré možnosti pro trávení volného času	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Je zde dobrá zdravotní péče	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Je zde dobrá úroveň školství	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Obce dožívají se sociální problémy obyvatel	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím
Je zde dobré prostředí pro podnikání	Zcela souhlasím	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Zcela nesouhlasím

26. Jak dlouho v obci žijete?

- Od narození
- Přijel/a jsem se v roce (doplňte)
-

27. S čím si nejvíce spojujete svůj současný domov? Vyberte nejvýše dvě z možností:

- a. S domem, bytem
- b. S obcí, jejím prostorem (např. náves, kostel)
- c. S krajinou, přírodou
- d. S lidmi a vztahy na ně
- e. S něčím zcela jiným (doplňte):

.....

28. Považujete životní úroveň Vaší domácnosti za (zhodnotěte na škále 1 až 5):

Velmi dobrou	1 – 2 – 3 – 4 – 5	Velmi špatnou
--------------	-------------------	---------------

SRDEČNĚ VÁM DĚKUJI ZA VAŠI OCHOTU A ÚČAST.

Máte-li připomínku či poznámku, vepište mi ji prosím zde:

Příloha č. 12 Přehled výsledků testování shod v OSIplus a OSIminus:

1. v4a

H0 se nezamítá.

Tabulka . 1:

(údaje ve sloupcových %)			V4a				
			0	1	2	3	Total
	N=		352	28	22	14	416
Kategorie	1	po et	199	13	11	5	228
		%	56,5%	46,4%	50,0%	35,7%	54,8%
	2	po et	153	15	11	9	188
		%	43,5%	53,6%	50,0%	64,3%	45,2%
Chi-kvadrát test (p value) = 0,323							

Zdroj: vlastní zpracování

2. v4b

H0 se nezamítá.

Tabulka . 2:

(údaje ve sloupcových %)			V4b				
			0	1	2	3	Total
	N=		388	10	11	8	417
Kategorie	1	po et	213	7	5	3	228
		%	54,9%	70,0%	45,5%	37,5%	54,7%
	2	po et	175	3	6	5	189
		%	45,1%	30,0%	54,5%	62,5%	45,3%
Test míry v rohodnosti (p value) = 0,509							

Zdroj: vlastní zpracování

3. v4c

H0 se nezamítá.

Tabulka . 3:

(údaje ve sloupcových %)			V4c				
			0	1	2	3	Total
	N=		386	15	12	3	416
Kategorie	1	po et	207	10	9	2	228
		%	53,6%	66,7%	75,0%	66,7%	54,8%
	2	po et	179	5	3	1	188
		%	46,4%	33,3%	25,0%	33,3%	45,2%
Test míry v rohodnosti (p value) = 0,340							

Zdroj: vlastní zpracování

4. v4d

H0 se nezamítá. Znaménkový test sice ukazuje na rozdíly v n kterých kategoriích, ale chí-kvadrát test je siln jší.

Tabulka . 4:

(údaje ve sloupcových %)			V4d				
			0	1	2	3	Total
	N=		322	42	35	18	417
Kategorie	1	po et	167	23	25	13	228
		%	51,9% -	54,8%	71,4% +	72,2%	54,7%
	2	po et	155	19	10	5	189
		%	48,1% +	45,2%	28,6% -	27,8%	45,3%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,065							

Zdroj: vlastní zpracování

5. v4e

H0 se nezamítá.

Tabulka . 5:

(údaje ve sloupcových %)			V4e				
			0	1	2	3	Total
	N=		393	5	14	5	417
Kategorie	1	po et	212	2	10	4	228
		%	53,9%	40,0%	71,4%	80,0%	54,7%
	2	po et	181	3	4	1	189
		%	46,1%	60,0%	28,6%	20,0%	45,3%
Test míry v rohodnosti (p value) = 0,310							

Zdroj: vlastní zpracování

6. v4f

H0 se nezamítá. Znaménkový test sice ukazuje na rozdíly v n kterých kategoriích, ale chí-kvadrát test je siln jší.

Tabulka . 6:

(údaje ve sloupcových %)			V4f				
			0	1	2	3	Total
	N=		349	23	35	10	417
Kategorie	1	po et	188	18	16	6	228
		%	53,9%	78,3% +	45,7%	60,0%	54,7%
	2	po et	161	5	19	4	189
		%	46,1%	21,7% -	54,3%	40,0%	45,3%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,090							

Zdroj: vlastní zpracování

7. v4g

H0 se nezamítá.

Tabulka . 7:

(údaje ve sloupcových %)			V4g				
			0	1	2	3	Total
	N=		368	19	29	1	417
Kategorie	1	po et	206	8	13	1	228
		%	56,0%	42,1%	44,8%	100,0%	54,7%
	2	po et	162	11	16	0	189
		%	44,0%	57,9%	55,2%	0,0%	45,3%
Test míry v rohodnosti (p value) = 0,285							

Zdroj: vlastní zpracování

8. v4h

H0 se nezamítá. Znaménkový test sice ukazuje na rozdíly v n kterých kategoriích, ale chí-kvadrát test je siln jší.

Tabulka . 8:

(údaje ve sloupcových %)			V4h				
			0	1	2	3	Total
	N=		360	12	17	28	417
Kategorie	1	po et	190	9	9	20	228
		%	52,8% -	75,0%	52,9%	71,4%	54,7%
	2	po et	170	3	8	8	189
		%	47,2% +	25,0%	47,1%	28,6%	45,3%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,126							

Zdroj: vlastní zpracování

9. v4i

H0 se nezamítá.

Tabulka . 9:

(údaje ve sloupcových %)			V4i				
			0	1	2	3	Total
	N=		404	4	7	2	417
Kategorie	1	po et	221	2	4	1	228
		%	54,7%	50,0%	57,1%	50,0%	54,7%
	2	po et	183	2	3	1	189
		%	45,3%	50,0%	42,9%	50,0%	45,3%
Test míry v rohodnosti (p value) = 0,995							

Zdroj: vlastní zpracování

10. v5a

H0 se nezamítá.

Tabulka . 10:

(údaje ve sloupcových %)			V5a				
			1	2	3	4	Total
	N=		225	144	41	4	414
Kategorie	1	po et	127	73	25	2	227
		%	56,4%	50,7%	61,0%	50,0%	54,8%
	2	po et	98	71	16	2	187
		%	43,6%	49,3%	39,0%	50,0%	45,2%
Test míry v rohodnosti (p value) = 0,594							

Zdroj: vlastní zpracování

11. v5b

H0 se nezamítá.

Tabulka . 11:

(údaje ve sloupcových %)			V5b				
			1	2	3	4	Total
	N=		25	207	129	46	407
Kategorie	1	po et	11	109	76	25	221
		%	44,0%	52,7%	58,9%	54,3%	54,3%
	2	po et	14	98	53	21	186
		%	56,0%	47,3%	41,1%	45,7%	45,7%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,493							

Zdroj: vlastní zpracování

12. v5c

H0 se nezamítá.

Tabulka . 12:

(údaje ve sloupcových %)			V5c				
			1	2	3	4	Total
	N=		67	147	59	117	390
Kategorie	1	po et	41	75	36	64	216
		%	61,2%	51,0%	61,0%	54,7%	55,4%
	2	po et	26	72	23	53	174
		%	38,8%	49,0%	39,0%	45,3%	44,6%

Chi-kvadrát test (p value) = 0,419

Zdroj: vlastní zpracování

13. v5d

H0 se nezamítá.

Tabulka . 13:

(údaje ve sloupcových %)			V5d				
			1	2	3	4	Total
	N=		40	91	139	128	398
Kategorie	1	po et	21	46	78	76	221
		%	52,5%	50,5%	56,1%	59,4%	55,5%
	2	po et	19	45	61	52	177
		%	47,5%	49,5%	43,9%	40,6%	44,5%

Chi-kvadrát test (p value) = 0,604

Zdroj: vlastní zpracování

14. v6

H0 se nezamítá.

Tabulka . 14:

(údaje ve sloupcových %)			V6					
			1	2	3	4	5	Total
	N=		154	117	45	78	19	413
Kategorie	1	po et	76	71	26	37	14	224
		%	49,4%	60,7%	57,8%	47,4%	73,7%	54,2%
	2	po et	78	46	19	41	5	189
		%	50,6%	39,3%	42,2%	52,6%	26,3%	45,8%

Chi-kvadrát test (p value) = 0,604

Zdroj: vlastní zpracování

15. v7

H0 se nezamítá ve všech proměnných.

Tabulka . 15: Dvouvýběrový t-test

	Kategorie	N	Průměr	F-stat	p-value	t-stat	p-value
V7a	1	214	3,94	6,498	0,011	-1,880	0,061
	2	179	4,51				
V7b	1	193	2,97	4,136	0,043	-1,573	0,117
	2	156	3,30				
V7c	1	119	2,60	5,996	0,015	1,184	0,238
	2	104	2,36				
V7d	1	139	2,66	0,000	1,000	-0,167	0,868
	2	113	2,70				

Zdroj: vlastní zpracování

16. v8

H0 se nezamítá. Znaménkový test sice ukazuje na rozdíly v n kterých kategoriích, ale chí-kvadrát test je siln jší.

Tabulka . 16:

(údaje ve sloupcových %)			V8					
			1	2	3	4	5	Total
	N=		48	87	181	84	16	416
Kategorie	1	po et	21	47	97	55	8	228
		%	43,8%	54,0%	53,6%	65,5% +	50,0%	54,8%
	2	po et	27	40	84	29	8	188
		%	56,3%	46,0%	46,4%	34,5% -	50,0%	45,2%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,164								

Zdroj: vlastní zpracování

17. v9

H0 se zamítá.

Tabulka . 17:

(údaje ve sloupcových %)			V9			
			1	2	3	Total
	N=		258	136	6	400
Kategorie	1	po et	146	73	0	219
		%	56,6%	53,7%	0,0% --	54,8%
	2	po et	112	63	6	181
		%	43,4%	46,3%	100,0% ++	45,3%
Test míry v rohodnosti (p value) = 0,007						

Zdroj: vlastní zpracování

18. v10

H0 se nezamítá

Tabulka . 18:

(údaje ve sloupcových %)			V10					
			1	2	3	4	5	Total
	N=		152	103	66	54	15	390
Kategorie	1	po et	78	63	29	33	10	213
		%	51,3%	61,2%	43,9%	61,1%	66,7%	54,6%
	2	po et	74	40	37	21	5	177
		%	48,7%	38,8%	56,1%	38,9%	33,3%	45,4%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,122								

Zdroj: vlastní zpracování

19. v11

H0 se nezamítá ve v11c, v11d (i když tady by se zamítanou mohla) a v11e. H0 se zamítá v11a, v11b a v11f.

Tabulka . 19: Mann-Whitney test

	Kategorie	N	Průměrné pořadí	Z-stat	p-value
V11a	1	223	194,72	-2,160	0,031
	2	184	215,24		
V11b	1	223	189,40	-3,057	0,002
	2	184	221,70		
V11c	1	223	202,89	-0,322	0,748
	2	185	206,44		
V11d	1	223	193,90	-1,906	0,057
	2	183	215,20		
V11e	1	224	201,39	-0,956	0,339
	2	186	210,45		
V11f	1	223	195,04	-2,275	0,023
	2	186	216,94		

Zdroj: vlastní zpracování

20. v12

H0 se zamítá.

Tabulka . 20: Mann-Whitney test

	Kategorie	N	Průměrné pořadí	Z-stat	p-value
V12	1	225	191,63	-2,931	0,003
	2	187	224,40		

Zdroj: vlastní zpracování

21. v13

H0 se nezamítá ve všech proměnných.

Tabulka . 21: Mann-Whitney test

	Kategorie	N	Průměrné pořadí	Z-stat	p-value
V13a	1	222	198,95	-1,054	0,292
	2	185	210,05		
V13b	1	220	203,74	-0,051	0,960
	2	187	204,31		
V13c	1	224	198,79	-1,675	0,940
	2	188	215,68		
V13d	1	220	205,15	-0,625	0,532
	2	183	198,22		
V13e	1	222	203,34	-0,338	0,735
	2	187	206,98		
V13f	1	224	198,71	-1,522	0,128
	2	188	215,78		

Zdroj: vlastní zpracování

22. v14

H0 se nezamítá.

Tabulka . 22: Mann-Whitney test

	Kategorie	N	Průměrné pořadí	Z-stat	p-value
V14	1	225	199,08	-1,458	0,145
	2	187	215,43		

Zdroj: vlastní zpracování

23. v15

H0 se nezamítá.

Tabulka . 23: Mann-Whitney test

	Kategorie	N	Pr m rné po adí	Z-stat	p-value
V15	1	226	201,75	-1,475	0,14
	2	188	214,41		

Zdroj: vlastní zpracování

24. v16

H0 se zamítá.

Tabulka . 24:

(údaje ve sloupcových %)			V16					
			1	2	3	4	5	Total
	N=		61	36	57	111	149	414
Kategorie	1	po et	38	9	34	64	81	226
		%	62,3%	25,0% ---	59,6%	57,7%	54,4%	54,6%
	2	po et	23	27	23	47	68	188
		%	37,7%	75,0% +++	40,4%	42,3%	45,6%	45,4%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,004								

Zdroj: vlastní zpracování

25. v17a

H0 se nezamítá.

Tabulka . 25:

(údaje ve sloupcových %)			V17a		
			1	0	Total
	N=		118	299	417
Kategorie	1	po et	59	169	228
		%	50,0%	56,5%	54,7%
	2	po et	59	130	189
		%	50,0%	43,5%	45,3%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,228					

Zdroj: vlastní zpracování

26. v17b

H0 se nezamítá.

Tabulka . 26:

(údaje ve sloupcových %)			V17b		
			1	0	Total
	N=		250	167	417
Kategorie	1	po et	138	90	228
		%	55,2%	53,9%	54,7%
	2	po et	112	77	189
		%	44,8%	46,1%	45,3%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,793					

Zdroj: vlastní zpracování

27. v17c

H0 se nezamítá.

Tabulka . 27:

(údaje ve sloupcových %)			V17c		
			1	0	Total
	N=		222	195	417
Kategorie	1	po et	121	107	228
		%	54,5%	54,9%	54,7%
	2	po et	101	88	189
		%	45,5%	45,1%	45,3%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,940					

Zdroj: vlastní zpracování

28. v17d

H0 se nezamítá.

Tabulka . 28:

(údaje ve sloupcových %)			V17d		
			1	0	Total
	N=		216	201	417
Kategorie	1	po et	127	101	228
		%	58,8%	50,2%	54,7%
	2	po et	89	100	189
		%	41,2%	49,8%	45,3%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,080					

Zdroj: vlastní zpracování

29. v17e

H0 se nezamítá.

Tabulka . 29:

(údaje ve sloupcových %)			V17e		
			1	0	Total
	N=		22	395	417
Kategorie	1	po et	13	215	228
		%	59,1%	54,4%	54,7%
	2	po et	9	180	189
		%	40,9%	45,6%	45,3%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,669					

Zdroj: vlastní zpracování

30. v18a

H0 se nezamítá. Znaménkový test sice ukazuje na rozdíly v n kterých kategoriích, ale chí-kvadrát test je siln jší.

Tabulka . 30:

(údaje ve sloupcových %)			V18a				
			1	2	3	4	Total
	N=		114	231	47	13	405
Kategorie	1	po et	74	118	23	8	223
		%	64,9% +	51,1%	48,9%	61,5%	55,1%
	2	po et	40	113	24	5	182
		%	35,1% -	48,9%	51,1%	38,5%	44,9%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,076							

Zdroj: vlastní zpracování

31. v18b

H0 se zamítá

Tabulka . 31:

(údaje ve sloupcových %)			V18b				
			1	2	3	4	Total
	N=		23	289	78	17	407
Kategorie	1	po et	18	160	41	4	223
		%	78,3% +	55,4%	52,6%	23,5% --	54,8%
	2	po et	5	129	37	13	184
		%	21,7% -	44,6%	47,4%	76,5% ++	45,2%

Chi-kvadrát test (p value) = 0,007

Zdroj: vlastní zpracování

32. v18c

H0 se nezamítá

Tabulka . 32:

(údaje ve sloupcových %)			V18c				
			1	2	3	4	Total
	N=		3	69	224	110	406
Kategorie	1	po et	2	37	123	60	222
		%	66,7%	53,6%	54,9%	54,5%	54,7%
	2	po et	1	32	101	50	184
		%	33,3%	46,4%	45,1%	45,5%	45,3%

Test míry v rohodnosti (p value) = 0,975

Zdroj: vlastní zpracování

33. v18d

H0 se zamítá

Tabulka . 33:

(údaje ve sloupcových %)			V18d				
			1	2	3	4	Total
	N=		4	139	210	50	403
Kategorie	1	po et	0	91	106	24	221
		%	0,0% -	65,5% ++	50,5%	48,0%	54,8%
	2	po et	4	48	104	26	182
		%	100,0% +	34,5% --	49,5%	52,0%	45,2%

Test míry v rohodnosti (p value) = 0,002

Zdroj: vlastní zpracování

34. v18e

H0 se zamítá

Tabulka . 34:

(údaje ve sloupcových %)			V18e				
			1	2	3	4	Total
	N=		118	220	58	14	410
Kategorie	1	po et	81	115	25	4	225
		%	68,6% +++	52,3%	43,1%	28,6% -	54,9%
	2	po et	37	105	33	10	185
		%	31,4% ---	47,7%	56,9%	71,4% +	45,1%

Chi-kvadrát test (p value) = 0,001

Zdroj: vlastní zpracování

35. v18f

H0 se nezamítá

Tabulka . 35:

(údaje ve sloupcových %)			V18f				
			1	2	3	4	Total
	N=		57	192	116	38	403
Kategorie	1	po et	28	111	59	18	216
		%	49,1%	57,8%	50,9%	47,4%	53,6%
	2	po et	29	81	57	20	187
		%	50,9%	42,2%	49,1%	52,6%	46,4%
Chi-kvadrát test (p value) = 0,428							

Zdroj: vlastní zpracování

36. v18g

H0 se zamítá

Tabulka . 36:

(údaje ve sloupcových %)			V18g				
			1	2	3	4	Total
	N=		83	236	61	15	395
Kategorie	1	po et	57	119	37	5	218
		%	68,7% ++	50,4% -	60,7%	33,3%	55,2%
	2	po et	26	117	24	10	177
		%	31,3% --	49,6% +	39,3%	66,7%	44,8%
Chi-kvadrát test (p value) = 0,008							

Zdroj: vlastní zpracování

37. v18h

H0 se nezamítá

Tabulka . 37:

(údaje ve sloupcových %)			V18h				
			1	2	3	4	Total
	N=		48	133	110	114	405
Kategorie	1	po et	27	70	60	62	219
		%	56,3%	52,6%	54,5%	54,4%	54,1%
	2	po et	21	63	50	52	186
		%	43,8%	47,4%	45,5%	45,6%	45,9%
Chi-kvadrát test (p value) = 0,975							

Zdroj: vlastní zpracování

38. v18i

H0 se nezamítá. Znaménkový test sice ukazuje na rozdíly v n kterých kategoriích, ale chí-kvadrát test je siln jší.

Tabulka . 38:

(údaje ve sloupcových %)			V18i				
			1	2	3	4	Total
	N=		75	230	82	19	406
Kategorie	1	po et	45	130	40	6	221
		%	60,0%	56,5%	48,8%	31,6% -	54,4%
	2	po et	30	100	42	13	185
		%	40,0%	43,5%	51,2%	68,4% +	45,6%
Chi-kvadrát test (p value) = 0,094							

Zdroj: vlastní zpracování

39. v18j

H0 se nezamítá.

Tabulka . 39:

(údaje ve sloupcových %)			V18j				
			1	2	3	4	Total
	N=		4	130	189	84	407
Kategorie	1	po et	3	68	108	43	222
		%	75,0%	52,3%	57,1%	51,2%	54,5%
	2	po et	1	62	81	41	185
		%	25,0%	47,7%	42,9%	48,8%	45,5%
Test míry v rohodnosti (p value) = 0,599							

Zdroj: vlastní zpracování

40. v18k

H0 se zamítá.

Tabulka . 40:

(údaje ve sloupcových %)			V18k				
			1	2	3	4	Total
	N=		42	209	116	37	404
Kategorie	1	po et	29	124	56	13	222
		%	69,0%	59,3%	48,3%	35,1% -	55,0%
	2	po et	13	85	60	24	182
		%	31,0%	40,7%	51,7%	64,9% +	45,0%
Chí-kvadrát test (p value) = 0,005							

Zdroj: vlastní zpracování

41. v19

H0 se nezamítá ve v19b. H0 se zamítá ve v19a, v19c a v19d.

Tabulka . 41: Mann-Whitney test

	Kategorie	N	Pr m rné po adí	Z-stat	p-value
V19a	1	223	189,44	-2,996	0,003
	2	185	222,66		
V19b	1	222	194,49	-1,530	0,126
	2	181	211,21		
V19c	1	220	187,39	-3,219	0,001
	2	187	223,54		
V19d	1	222	194,89	-2,011	0,044
	2	187	217,00		

Zdroj: vlastní zpracování

42. v21

H0 se nezamítá ve všech proměnných.

Tabulka . 42: Mann-Whitney test

	Kategorie	N	Průměrné pořadí	Z-stat	p-value
V21a	1	214	198,19	-0,158	0,875
	2	183	199,95		
V21b	1	215	201,74	-0,533	0,594
	2	182	195,76		
V21c	1	217	210,27	-1,704	0,088
	2	185	191,22		
V21d	1	209	193,86	-0,222	0,824
	2	180	196,32		
V21e	1	219	208,03	-1,167	0,243
	2	184	194,83		
V21f	1	215	194,10	-1,052	0,293
	2	183	205,84		

Zdroj: vlastní zpracování

43. v22

H0 se zamítá.

Tabulka . 43:

(údaje ve sloupcových %)			V22					
			1	2	3	4	5	Total
	N=		86	134	161	19	9	409
Kategorie	1	počet	60	66	89	5	4	224
		%	69,8% ++	49,3%	55,3%	26,3% --	44,4%	54,8%
	2	počet	26	68	72	14	5	185
		%	30,2% --	50,7%	44,7%	73,7% ++	55,6%	45,2%
Chi-kvadrát test (p value) = 0,003								

Zdroj: vlastní zpracování

44. v23 -- H0 se nezamítá.

Tabulka . 44:

(údaje ve sloupcových %)			V23					
			1	2	3	4	5	Total
	N=		294	60	19	9	26	408
Kategorie	1	počet	166	26	9	6	15	222
		%	56,5%	43,3%	47,4%	66,7%	57,7%	54,4%
	2	počet	128	34	10	3	11	186
		%	43,5%	56,7%	52,6%	33,3%	42,3%	45,6%
Chi-kvadrát test (p value) = 0,342								

Zdroj: vlastní zpracování

45. v24

H0 se nezamítá ve v24a, v24b, v24d a v24f. H0 se zamítá ve v24c a v24e.

Tabulka . 45: Mann-Whitney test

	Kategorie	N	Průměrné pořadí	Z-stat	p-value
V24a	1	199	176,68	-1,230	0,219
	2	165	189,52		
V24b	1	203	185,16	-0,281	0,779
	2	169	188,11		
V24c	1	218	188,53	-2,107	0,035
	2	176	208,61		
V24d	1	211	189,54	-1,114	0,265
	2	178	201,47		
V24e	1	214	182,54	-2,545	0,011
	2	175	210,24		
V24f	1	195	175,38	-0,856	0,392
	2	163	184,43		

Zdroj: vlastní zpracování

46. v25

H0 se nezamítá ve v25b, v25c a v25e. H0 se zamítá ve v25a, v25d a v25f.

Tabulka . 46: Mann-Whitney test

	Kategorie	N	Průměrné pořadí	Z-stat	p-value
V25a	1	226	192,69	-2,358	0,018
	2	182	219,17		
V25b	1	225	202,94	-0,012	0,990
	2	180	203,08		
V25c	1	221	196,40	-1,005	0,315
	2	181	207,73		
V25d	1	221	187,58	-2,468	0,014
	2	178	215,42		
V25e	1	224	194,05	-1,612	0,107
	2	179	211,95		
V25f	1	217	183,07	-2,205	0,027
	2	169	206,89		

Zdroj: vlastní zpracování

47. v27

H0 se nezamítá.

Tabulka . 47:

(údaje ve sloupcových %)			V27				
			1	2	3	4	Total
	N=		230	24	30	106	390
Kategorie	1	počet	120	14	17	64	215
		%	52,2%	58,3%	56,7%	60,4%	55,1%
	2	počet	110	10	13	42	175
		%	47,8%	41,7%	43,3%	39,6%	44,9%
Chi-kvadrát test (p value) = 0,548							

Zdroj: vlastní zpracování

48. v28

H0 se zamítá.

Tabulka . 48: Mann-Whitney test

	Kategorie	N	Průměrné pořadí	Z-stat	p-value
V28	1	225	191,98	-2,611	0,009
	2	184	220,92		

Zdroj: vlastní zpracování